

ВИХОВАТЕЛЮ

ДНЗ

Дошкільний
навчальний заклад

Т. Г. Левченко

РІДНА ПРИРОДА

Матеріали до занять



Книга скачана с сайта <http://e kniga.in.ua>



Издательская группа «Основа» —
«Электронные книги»

Харків
«Видавнича група «Основа»»
2010

УДК 373.2
ББК 74.102
Л38

Серія «Дошкільний навчальний заклад. Вихователю»
Заснована 2007 року

Левченко Т. Г.

Л38 Рідна природа. Матеріали до занять. — Х. : Вид. група «Основа», 2010. — 224, [0] с. — (Серія «Дошкільний навчальний заклад. Вихователю»)

ISBN 978-611-00-0083-3.

Посібник містить різноманітний за змістом та структурою дидактичний матеріал, що допоможе вихователю під час знайомства дітей із рідною природою в різні пори року.

Матеріали збірки містять багато загадок, віршів, оповідань, завдань щодо розвитку зв'язного мовлення

УДК 373.2
ББК 74.102

ISBN 978-611-00-0083-3

© Левченко Т. Г., 2008

© ТОВ «Видавнича група «Основа», 2010

ЗМІСТ

Осінь	4
Вересень	4
Жовтень	24
Листопад	49
Зима	77
Грудень	77
Січень	94
Лютий	106
Весна	114
Березень	114
Квітень	134
Травень	145
Літо	164
Червень	164
Липень	180
Серпень	198
Додаток	212

ОСІНЬ

ВЕРЕСЕНЬ

Тема. Спостереження за станом погоди

Мета: вчити дітей самостійно визначати зміни в стані неживої природи; розкрити зміст лексичного значення слова *вересень*; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати інтерес до явищ неживої природи, бережливе ставлення до неї.

Обладнання: календар погоди.

ХІД ЗАНЯТТЯ

У присутності дітей вивісити календар погоди.

Запропонувати визначити зміни в стані неживої природи.

Бесіда

- Якого кольору небо?
- Де знаходиться сонце відносно найвищого дерева?
- Чому воно розташовано нижче?
- Які зміни відбулися цієї пори в повітрі? На землі?
- Яка настала пора року?
- Як називається перший місяць осені?
- Звідки походить його назва?

Розвиток мовлення

Назва місяця пов'язана з вересом — рослиною, що поширена всією Україною. Це вічнозелений чагарник, що квітує із серпня до кінця жовтня.

Синонімічні назви такі: *маїк, ревун, зарев, хмарень, хмурень*.

Поясніть прислів'я

Вересневий час — сім погод у нас.

Чому так говорять?

- Вересень трусить груші в садочку.
- У вересні ліс здається рідним, а пташині голоси тихішими.

Матеріали на допомогу

ВЕРЕСЕНЬ

Скупе й сумне тепло надворі,
 Як наша страдна суверень,
 Як будні, досвітки суворі.
 Надворі вересень.
 Тумани тюльово-прозорі,
 Густіша піднебесна синь.
 Громи густіші, нижчі зорі,
 Надворі вересень.
 Прощально тягнеться у зморі
 Скорботне птаство без пісень.
 Не все твоє, не все в коморі —
 Надворі вересень.

Запитання

- Чому тепло скупе й сумне?
- Які стоять тумани?
- Яка небесна синь? Громи? Зорі? Птаство?
- Чому не все належить людям?
- Поясніть значення слів: *скупе, суверень, досвітки, у зморі, скорботне, комора, тумани, тюльово-прозорі.*

ВЕРЕСЕНЬ

Звозить Вересень в коморі
 Кавуни і помідори,
 Спілих яблук, груш і слив
 Цілі гори натрусив.
 І вантажить гарбузи
 На машини і вози...
 Йде до гаю, де гриби
 Виростають щодоби.
 На чолі іскриться піт —
 Сто турбот і сто робіт.

(*М. Сингаївський*)

Запитання

- Поясніть значення слів: *віз, на чолі.*
- Про який осінній місяць розповідає автор?
- Чому він описує його як живу істоту?
- Назвіть вересневі припаси.
- Чому спітніло чоло у вересня?

ОСІНЬ

Веселий вересень у лісі
Повісив ліхтарі,
І сонце на злотистім списі
Гойдається вгорі.
Гаптує вечір жовтим шовком
Блакитні килими,
А чорний пень зробився вовком,
Повившись у дими.

(Ю. Клен)

Запитання

- Поясніть значення слів: *гаптує, злотистий*.
- Що зробив веселий вересень у лісі?
- Що зробило сонце?
- Що робить вечір?
- Що відбулося з пнем?

ВЕРЕСЕНЬ

Непомітною тихою ходою підкрався перший місяць осені — вересень. Небо на початку вересня голубе та чисте. Дні стоять теплі, ясні. У тихому надвечір'ї чітко вимальовуються спустілі поля, далекий ліс.

Вересень розфарбовує ліс яскравими кольорами. Листя берези торкнув золотом, на горобину та осику накинув багрянний серпанок. Віти калини хияються під вагою червоних кетягів. Багато птахів подалося у вирій. Вже не пугають над міськими будівлями ластівки. Поховалися у щілини комахи.

Запитання

- Назвіть слова, вжиті в переносному значенні.
- Яке вересневе небо?
- Які вересневі дні?
- Які фарби у вересня?
- Що відбулося з птахами? Комахами?
- Поясніть лексичне значення слів: *серпанок, шугають, вирій*.

Тема. Спостереження за сонцем

Мета: сформувати в дітей знання про положення сонця на небі, про особливості цього явища; розвивати спостережливість; виховувати інтерес до явищ природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Високо стоїть, одне око має,
Всюди заглядає. (*Сонце*)

Бесіда

- Про що ця загадка?
- Відшукайте сонце на небосхилі.
- Де воно знаходиться?
- Чи гріє вересневе сонце?
- Чи гріє воно так, як влітку?
- Яке зараз повітря?
- Якого кольору небо?

Тема. Спостереження за квітами в квітнику

Мета: поглибити знання дітей про квіти; вчити розрізняти їх за зовнішніми ознаками, насінням; розвивати спостережливість; виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до квітів.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Вранці вийдеш — пахнуть квіти,
Тихо струшують росу...
Хто ростить пшеницю, жито —
Мама ж нам ростить красу.
(*М. Познанська*)

Бесіда

- Поясніть значення слів: *мама ж нам ростить красу*.
- Розгляньмо квіти в осінньому квітнику.
- Які зміни відбулися в ньому у порівнянні з літом?
- Чи змінився колір листя?
- Які квіти ще квітують?
- Чому вони не бояться приморозків?
- Які почуття викликають у вас осінні квіти?



Гра «Впізнай квітку за описом»

Мета: закріплювати поняття *висота, форма квітки, листя, запах.*

Матеріали на допомогу

Припали квіти до землі,
Туман наліг кругом,
Ще день, ще два — і всі поля
Заснуть глибоким сном.

(С. Воробкевич)

Запитання

- Чому квіти припали до землі?
- Чому незабаром все засне глибоким сном?

Облітають квіти, обриває вітер
Пелюстки печальні в синій тишині.
По садах пустинних їде гордовито
Осінь жовтокоса на баскім коні.
В далечінь холодну без жалю за літом
Синьоока осінь їде навмання.
В'яне все навколо, де пройдуть копита,
Золоті копита чорного коня.

(В. Сосюра)

Запитання

- Назвіть слова, що вжиті в переносному значенні.
- Чому облітають квіти?
- Поясніть зміст останнього речення.

ДОЩИК

Наш Кіндратик працьовитий:
Поливає ранком квіти
З поливальниці нової
Кропить маки і левкої.
Сині айстри й резеду...
Кропить густо, до ладу.
Пораділи дуже квіти,
Та і як нам не радіти —
Теплий «дощик» дрібно сіє,
Квіточкам голівки миє.

(Ф. Петров)

Запитання

- Якою роботою зранку зайнятий Кіндратик?
- Які квіти він поливає?
- Звідки лився дощик?
- Які риси характеру притаманні хлопчиків?

Загадки

- Горить і палає і втоми не знає. (*Сонце*)
- Маленьке, кругленьке, всьому світу миленьке. (*Сонце*)
 - Хто однаково всіх любить?
Всіх однаково голубить?
Кожний скоса тільки гляне,
А обняти не дістане. (*Сонце*)
- Серед лісу-лісу черепочок жару лежить. (*Сонце*)
- Що горить без полум'я? (*Сонце*)
 - Рано-вранці по городу
Золоте курчатко ходить,
Зазира в моє віконце.
По городу ходить... (*сонце*).
 - В спеку песику і киці
Гриць приніс води з криниці.
Ті прибігли: ну й біда!
З миски зникла вся вода!
Хто ж це воду випив? Хто це?
Здогадались, дітки? (*Сонце*)
 - В небі я тружуся, знає мене кожний,
Я на всіх дивлюся, на мене не можна. (*Сонце*)

— Сонце, сонце!
Не спікай
Нивку до нестями!
Хмарку ти пошли в наш край
З тихими дощами!
Небо, небонько, мерщій
Посилай до нас дощі!
Не сам, дощику, ходи!
Інших дощиків води!
Не йди, дощику, де косять,
Іди, дощику, де просять!
Не йди, дощику, де жнуть,
Іди, дощику, де ждуть.

(*О. Орач*)

Запитання

— Із чим звертаються люди до сонечка? До хмарки? До неба?
До дощика?

Загадка

Жовтий котиться клубок,
Та клубок цей — без ниток.
Ані його розмотати,
Ні нового намотати.

Цілий день катається:
Спершу піднімається,
Згодом опускається.
Як це називається? (*Сонце*)

Тема. Спостереження за хмарами

Мета: сформувати у дітей поняття про хмари, їх рух; розвинути спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати пізнавальні інтереси дітей.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Без крил, а літає, ніхто її не б'є, а плаче. (*Хмара*)

Бесіда

- Про що ця загадка?
- Подивіться на небо.
- Якого кольору хмари?
- Як вони розміщені?
- На що вони схожі?
- Коли плачуть хмари?
- Які їхні сльози?

Загадка

Горя не знаємо, а гірко плачемо. (*Хмари*)

Розвиток мовлення

Опишіть стан неба і хмар.

Чому так говорять?

Коли хмари пливуть низько — чекай дощу.
Перевірте народну прикмету.

Матеріали на допомогу

Осінні хмари, сірі, як слони,
Великі хмари холодом нагусли.
Червоне листя падає в гаю.
Летять у вирій дуже дикі гуси,
А я слонам привіт передаю.

(*Л. Костенко*)

Загадки

- Біла кобила попід небесами ходила,
Зглянулася назад — і сліду не знать. (*Хмара*)
- Була собі баба Гася, як прийде —
Всі скачуть, як довго нема — плачуть.
(*Дощова хмара*)
- Летить орлиця по синьому небу,
Крила розкрила, сонце закрила. (*Хмара*)
- Ніг не має, а йде,
Очей не має, а плаче. (*Хмара*)
- Сидить півень на вербі, спустив крила до землі. (*Дощова хмара*)
- Одно рядно сім баб тягло. (*Хмара*)
- За лісом, за пралісом біла вовна висить. (*Хмара*)
- Сильніше сонця, слабніше вітру. (*Хмара*)

Запитання

- Звідки беруться хмарки?
- На кого вони схожі?
- Чому хмаринка заплакала на Даринку?

Тема. Спостереження за горобцями та воронами

Мета: вчити дітей розрізняти птахів за зовнішніми ознаками та поведінкою; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати дбайливе ставлення до птахів.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Патлатий хазяїн в стріху прилетів. (*Горобець*)

Бесіда

- Про кого ця загадка?
- Який горобчик за розміром?
- Якого кольору в нього пір'ячко?
- Як рухається горобчик?
- Чим живиться?
- Де його будиночок?
- Із чого він?
- Що ви знаєте про пташку?

Скоромовка

Ворон і ворона-каркарона проворонили сир.

А худеньке воронятко помирило маму й татка: повернуло сир.

Бесіда

- Чи є такі пташки на нашому майданчику?
- Якого кольору у них пір'я?
- Якої величини пташки порівняно з горобцями?
- Як вони рухаються?
- Де живуть?
- Як і чим живляться?
- Хто цвірінькає, а хто каркає?
- Чия пісня вам більше до вподоби?

Чому так говорять?

- Горобці купаються — буде дощ.
- Ворони летять зграями, кричать — на негоду.
- Перевірте народні прикмети.

Матеріали на допомогу**Загадка**

Бідовий хлопчина
В теплій сорочині
По дворах стрибає,
Крихти підбирає. (*Горобець*)

Скоромовки

- Летів горобець через безверхий хлівець,
Вхопив гороху без червотоку.
- Летів горобчик, сів на стовпчик,
А біг хлопчик — утік горобчик.

ГОРОБЦІ

Горобчика звали Цінь-Цвірінь. Він був найбільшим співуном з усіх горобців. Ніколи не журився, хоч у нього було нелегке життя. Інший на його місці давно сумував би над своєю долею. А він у найколючіші морози дзвінко висвистував, що настане красне літечко, скрізь буде повно зернин і крихт, і їх вистачить усій горобиній родині. Цінь-Цвірінь веселив усіх горобців. Їм теж ніколи було журитися над своєю долею. Вони літали довкола Цінь-Цвіріня й підспівували йому. (М. Слабошпицький)

Запитання

- Чому горобчик мав таке цікаве ім'я?
- Чи можна назвати горобчика оптимістом?
- Про що він мріяв?
- Чи збулася мрія Цінь-Цвіріня?

Загадка

На дворі хатинка, солом'яний дах.
Живе там малесенький птах.
Із сонечком разом встає пташеня,
Цвірінькає, стрибає, шука черв'яка.
Хто відгадає — той молодець.
Сіренька пташечка — це... (*горобець*).

ВОРОНА

Всі її добре знають, а проте придивитися до неї не завадить. Така вже поважна птиця! Ходить не поспішаючи, великими кроками, то правим, то лівим плечем вперед. Коли це раптом відскочить вбік — де й старечість її подінеться. Крутить головою на всі боки, роззирається. Тоді махне крильми, підлетить до дерева, схопить кінець гілочки та й обламає — треба ж гніздо мостити! Така вся трудівниця!

Вони бувають чорні та сірі. Сіра поширена по всій Україні, а чорна злітає рідко. Сіра — шкідливий птах! Вона знищує яйця і пташенят корисних птахів.

(Із календаря)

Запитання

- Чим цікава ворона?
- Чи можна назвати її трудівницею?
- Які є ворони?
- Яка з ворон — шкідлива пташка?

Тема. Спостереження за журавлями

Мета: вчити дітей самостійно визначати зміни в природі; поглибити знання про перелітних птахів; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати дбайливе ставлення до пернатих друзів.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Бесіда

- Які птахи називаються перелітними?
- Чому ці пташки зібралися зграєю в одному місці?
- Відгадайте загадку.

Друг мій воду набирає,
А я у вирій відлітаю.

- Чому восени птахи звуться журавлями, а навесні — веселиками?
- Чим відрізняються зграї птахів восени від весняних зграй?
- Чому першими готуються у вирій птахи Півночі?
- Чому говорять, що журавлі летять ключем? (*Довжелезним кутом, трикутником*)

(Спостереження за журавлиними «ключами» в небі.)

Розвиток мовлення

Поясніть значення слів:

- *вирій* (ірій) — рай, теплий край;
- *журавель* — від слів *жура*, *туга*.

Матеріали на допомогу

ЖУРАВЛІ ЛЕТЯТЬ

Журавлі летять, курличуть,
Шлють останнє «прощавай»,
Літечко з собою кличуть,
Забирають в теплий край.
Ой, як жалко мені літа
І журавликів моїх!
Та не буду я тужити,
Бо весною стріну їх.

(М. Познанська)

Завдання

Поясніть значення слів:

- *шлють останнє «прощавай»*;
- *та не буду я тужити, бо весною стріну їх*.

ОБЛІТАВ ЖУРАВЕЛЬ

Облітав журавель
Сто морів, сто земель,
Облітав, обходив,
Крила, ноги натрудив.

Ми спитали в журавля:
— Де найкраща земля?
Журавель відповідає:
— Краще рідної — немає!
(П. Воронько)

Запитання

- Чи сподобалась вам відповідь журавля?
- Як би ви відповіли на поставлене запитання?
- Про що б ви запитали журавля під час зустрічі?

ЖУРАВЕЛЬ

Журавель для баранця
Наносив стіжок сінця.
Та й майструє ясілля
Не собі — для баранця.
(М. Стельмах)

Запитання

- Чи можна цей вірш вважати жартівливим?
- Поясніть зміст останніх рядків вірша.
- Як би ви назвали журавля?

ЧОМУ ВЕСЕЛИКАМИ ЗВУТЬСЯ ЖУРАВЛІ?

Тому веселиками зуться журавлі,
Що прилітають до веселої землі,
Що теплий день приносять на крилі
І залишаються у нашому селі.
Лиш навесні веселики вони,
А журавлями зуться восени,
Бо жураються, у вирій летючи,
Бо не заміниш рідний край нічим.
(Г. Паламарчук)

Запитання

- Коли птахів називають веселиками? Журавлями?
- Покажіть голосом веселі та сумні співи журавлів.

ВІДЛІТАЮТЬ ЖУРАВЛІ

Сьогодні вітряно. Дме різкий північний холодило. Хоч світить сонце, але хочеться стати у затишок і закутатись потепліше.

Ліс не спить. Крекче старий в'яз. Лунко рипить осика.

Та ось здалеку долітає ледве чутний журавлиний поклик. Зраділо шукаєш по всьому небосхилу відлітних птахів. Аж ген

вони... Сурмлять в тужливі сурми, летять сумними трикутниками. І ось нарешті можна розрізнити чи не кожного з них.

Вожак упевнено тримається курсу. За ним двома шеренгами летить уся зграя.

Ключ за ключем пропливає над рідною землею. Над оксамитовими озимими рунами, над багряними садами і перелісками лине сумний прощальний перегук.

Відлітають журавлі!

(За К. Наріжним)

Запитання

- Що в тексті названо північним холодилом?
- Що змушує людину одягатись тепліше?
- Чому не спить старий ліс?
- Чому крекче старий в'яз?
- Чому рипить осика?
- Звідки лине журавлиний поклик?
- Що він символізує?
- Хто стоїть на чолі журавлиних ключів?

Поясніть значення слів:

- журавлі летять сумними трикутниками;
- оксамитові озимі руна.

Летить, летить, нестримні журавлі,
Через усі держави і кордони,
Несить привіт до рідної землі
Усім, хто в неї вірить безборонно.
Усім, хто зміг у серці зберегти
Землю ту, і мову ту єдину.
Хто крізь усі негоди і світи
В собі проніс любов до України.

(А. Матвійчук)

Запитання

- Із чим звертається поет до журавлів?
- Із чим би ви звернулись до птахів?

Тема. Первинне спостереження за павуками

Мета: формувати в дітей уявлення, знання про спосіб життя павуків (вовків, бокоходів, тенетників) в осінній періоду; розвивати допитливість, спостережливість; виховувати бережливе ставлення до живої природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Сидить дівка у темниці, шиє очіпок без ниток. *(Павук)*

Бесіда

- Чия це робота? *(Звернути увагу на павутину, що літає.)*
- Чому так багато павутини?
- Як вона утворюється?

Розповідь

Характерна ознака ранньої осені — значна кількість павуків, які літають. Павук, який готується летіти, вилазить на верхівку стеблини і притискує до неї своє черевце. З павутичних бородавок виходить тонюсінька ниточка — павутина. Потік теплого повітря піднімає її вгору і відносить. Рухаючись у повітрі, павук по нитці змушує її то підніматись, то опускатись. Так розселяються павуки.

А чому саме у вересні відбувається масовий літ?

За народною прикметою «павутина на рослинах — на осінне тепло».

Завдання

Поспостерігайте за павуком і визначте прогноз погоди.

Розвиток мовлення

«Бабине літо» — тепла осіння пора, що супроводжується льотом павутини.

Матеріали на допомогу

БАБИНЕ ЛІТО

За горами, за лісами,
 Сам не відаю, де саме,
 Лунко прядка стугонить, —
 Баба Осінь суче нить.
 Крутить прядку швидко, швидко:
 — Ти не рвися, вийся, нитко,
 Не вовниста, не лляна —
 Шовковисто-срібляна.
 Я тобою розгаптую
 Хустку жовто-золотую,
 Розгаптую, надягну —
 Буду краща за весну!..

Раптом — де узявся в лиха? —
Вітерець підкрався стиха,
Видер в Осені нитки
І порвав їх на шматки.
Біле шмаття в небі в'ється,
А пустун-вітрець сміється,
Рве з Бабусі на льоту
Хустку жовто-золоту.

(О. Пархоменко)

Запитання

- Що це за пряха?
- Де вона стугонить?
- Що робить Баба Осінь?
- Що в'ється в небі?
- Поясніть заголовок.

Як на картині Левітана,
Сумної сповнена краси,
Лежить земля золототкана,
Стоять задумані ліси.
І літо бабине із злата
Снує ледь видимі нитки.
А на полях кипить робота —
Копають, возять буряки.

(С. Крижанівський)

Запитання

- Із чим автор порівнює осінь?
- Як у поезії описане бабине літо?
- Які роботи ідуть на полях?

Тема. Спостереження за птахами

Мета: поглибити знання дітей про птахів: ворон та сорок; сформувати уявлення про спосіб життя та живлення; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати бережливе ставлення до птахів.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Чорномазий, білозубий,
Він за плугом важно ходить.

Черв'ячків, жучків знаходить —
 Сторож вірний, друг полів,
 Перший вісник теплих днів. (Грак)

Бесіда

- Чому граки літають великою зграєю?
- Чи можна назвати цих птахів перелітними?
- Чому ні?
- Зверніть увагу на ніс птахів. Чому в одних він білий, а в інших — чорний?
- Як ще в народі називають граків?
- Розгляньте ворон.
- Яке оперення мають ці птахи?
- А чи їх можна назвати перелітними? Чому?

Розповідь

Ворони і граки довго не відлітають, а перелітають жити ближче до луків і полів, де ще багато їжі: комах, личинок. Чому ж є граки білоносі? Це старі граки. Вони навесні ходили по ріллі, дістаючи черв'яків, личинок. Від постійного риття у землі у старих птахів стирається та відпадає пір'я біля основи дзьоба. Звідси і назва — граки-білоноси.

Матеріали на допомогу

ПРИЛЕТІЛИ ГРАКИ

Ще навкруги сніг лежить, а граки вже прилетіли. Оберуть собі граки парк або гай. Упродовж дня шумлять, гілки для гнізд ламають. Хто старе гніздо лагодить, хто нове в'є. Поспішають — час гракам пташенят виводити. Граченята — ранні пташенята. На деревах листячко розпушується, а вони кричать, їсти просять.

(Із календаря природи)

Запитання

- Чому шумлять граки?
- Чому поспішають птахи?
- Чи можна граків назвати справжніми господарями?

Чому так говорять?

Коли граки високо в'ються зграями і падають стрілою на землю — буде дощ.

ПОГРАЙМОСЯ

Ворона-каркароно

I підгрупа

Де, вороно-каркароно, ти була?
Що, вороно-каркароно, принесла?

II підгрупа

— Покружляла, покружляла я вгорі,
Горобців порозганяла у дворі.
Стріла півня розбишаку-пісняра
І чкурнула, дременула із двора.

Матеріали на допомогу

ВОРОНА

Що ворона поробляє?
Третій день казки читає
І каркоче тишком-нишком:
— Це якась погана книжка!
Все про вовка, про лисицю,
Про kota, про рукавицю,
Навіть є про жабу трошки.
Є ще про Котигорошка.
Про змія, що літає...
Лиш про мене тут немає.

(Г. Літневський)

Запитання

- Що ворона поробляє?
- Чому вона каркає?
- Яку ще назву має пташка?

Загадка

Ніс у нього білий, сам він чорний.
Товариш садів і полів, поїдає черв'яків. (Грак)

ВОРОНЕННЯ І СОЛОВЕЙ

Вивела Ворона одне-єдине пташеня — Вороненя. Любила своє дитя, балувала його смачними черв'ячками.

Одного разу полетіла Ворона по їжу й пропала. Уже й сонечко піднялося вище дерева, на якому жили Ворона з Вороненням, а матері все немає. Заплакало Вороненя. Плаче, сльози струмками ллються на землю. Птахи, які жили у лісі, замовкли, жаль їм бідну пташку.

Почув Соловей плач Вороненяти. Затріпотіло від жалю Солов'їне серце. Залишив своє гніздечко Соловей, прилетів до воронячого гнізда, сів поряд із Вороненям і заспівав свою чудову пісню. Навіть вітер стих, ніби заслухався.

А Вороненя ніби й не чує Солов'їного співу, заходиться від плачу.

Та ось почуло Вороненя: десь у далині залунав материн голос: «Кар! Кар!» У ту ж мить воно перестало плакати, каже Солов'ю:

— Чуєш, це моя, моя мама співає! Замовкни, будь ласка, не пици!

«Кар! Кар! Кар!» долинуло зблизька, і Соловей замовк. Він перелетів на сусіднє дерево й задумався...

У той вечір ліс не чув Солов'їного співу.

(В. Сухомлинський)

Тема. Спостереження за бджолами і джмелями

Мета: вчити дітей розпізнавати і порівнювати комах за спільними та відмінними ознаками; розвивати спостережливість, логічне мислення, зв'язне мовлення; виховувати дбайливе ставлення до природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадки

- До квіточки лечу,
Лечу-дзижчу:
— Дум-дзум, жу-жу-жу! —
Як звуть — не скажу! (*Бджілка*)
- Сам смугастий, волохатий
І дзвенить побіля хати.
А що бджілка — не скажу,
Відгадайте, бо вкушу. (*Джміль*)

Бесіда

- Про кого ці загадки?
- Що спільного в будові тіла комах?
- Чим вони відрізняються?
- Яку користь приносять бджоли та джмелі?
- Як ви вважаєте, де і як зимують комахи?

Матеріали на допомогу

Загадки

- Розмотався сам моток
Та й полинув на лужок.
На лужку сів на вербі
І змотався знов собі.
Хто в мішок його забрав,
Зате пальці обсмоктав. (*Бджоли*)
- У садку малий Микитка
Захотів зірвати квітку,
А вона його вкусила.
Що за квітка це була?
Це не квітка, а... (*бджола*).
- По квітучих садах я літаю,
Найсолодші дарунки збираю. (*Бджола*)
- Зимою спить, літом бринить,
Понад сади літає,
Солодку росу збирає. (*Бджола*)

ДЖМІЛЬ

Кружляє в повітрі невеликий смугастий джміль. Уперше пробує крила після зимового сну. Ще зробив одну петлю і сів на сонну квітку. Заклопотано висмоктує теплий солодкий сік. А над ним в'ється жовтий метелик, граючи на сонці ніжними крильцями.

Та й біля кожної квітки пурхають комахи. Їм весело й тепло після сну. (*За О. Копиленком*)

Запитання

- Що робить джміль у польоті?
- Для чого він сів на квітку?
- Що робить метелик? А комахи?

МАКІВКА І ДЖМІЛЬ

Увечері Макова квітка стулила пелюстки. Спить цілу ніч Маківка. Уже і день настав. Уже і сонце зійшло, а вона все спить, не розтуляє пелюсток. Коли це десь з-за яблуні вилетів волохатий Джміль. Летить, гуде. Почула квітка, що Джміль наближається і розкрилася. Прилетів Джміль та й сів між пелюстками. Радіє Макова квітка, бо тепер повна коробочка маку буде! Ось чому Маківка так довго не розтуляла пелюсток. Вона на чекала Джмеля.

(*За В. Сухомлинським*)

Запитання

- Чому спить Маківка?
- Чому розкрилася квітка?
- Чому вона зраділа?

Загадка

Я труд поважаю,
Все літо літаю,
У поле, до гаю,
Збираю медок
Із різних квіток.
Кого не люблю,
Того жалом колю. *(Бджілка)*

ДЖМІЛЬ

Ще вчора джміль гудів — сьогодні вже нема,
Застиг від холоду, ледь лапками він меле,
Крилята задубілі не здійма
І тихо й тоскно дивиться на мене.
Беру його і в затінку кладу
На щире сонце — в затишок осоння.
Джмелями літаки собі гудуть,
І джміль до них гуде собі спросоння.

(І. Драч)

Запитання

- Чому джміль не гуде?
- Чому дивиться тоскно?
- Поясніть значення слова *осоння*.
- Що нагадує гул джмеля?

Загадка

Я крилатий, я пухнастий,
Золотистий і смугастий.
Над лужком танок веду,
Дзвінко, весело гуду. *(Джміль)*

ЖОВТЕНЬ

Тема. Спостереження за туманом

Мета: сформувати поняття про туман як явище неживої природи; уточнити уявлення дітей про процес випаровування води і характерні властивості водяної пари; розвивати уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами; виховувати інтерес до явищ неживої природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

На долину, на поділ
Ліг великий сивий віл.
Надійде теля червоне —
Геть того вола прогоне. (*Туман*)

Бесіда

- Погляньте на дерева, кущі, предмети.
- Чому їх майже не видно?
- Що це за густа молочна завіса?
- Хто знає й розкаже, як утворюється туман?
- Якої пори року туманів найбільше?

Розповідь

Утворення туману пов'язане з охолодженням повітря. У процесі його охолодження водяна пара, що знаходиться в ньому, перетворюється на краплини. Вони зависають в повітрі. Їх можна відчутти диханням, обличчям. Краплинки-невидимки перетворюються на густу молочно-білу завісу.

Матеріали на допомогу

ТУМАН

Все було вкрито навкруги білим. Маленьке білченя Пухнастик прокинулося і запитало маму:

- Мамо, що це?
- Це туман, синок, — відповіла мама. — Дядечко Туман напевно спить, але його сонце розбудить. А хочеш, я тобі розкажу казку про туман?

Білченя уляглося зручно в своїй постелі. Мама прикрила його ковдрою з листя, і воно приготувалося слухати.

— Одного разу, — почала мама Білчиха, принц Світанок вийшов і вмився краплями чарівної роси. Він кожен ранок вмивався і від цього ставав ще красивішим. Вмившись, він вирішив прогулятися на луках, свіжість роси, трави, краса квітів тішили його. На луках йому зустрілась Молочниця. У бідоні у неї було молоко.

— Що це в тебе? — запитав Світанок.

— Молоко, — відповіла Молочниця.

— А яке воно?

— Біле, рідке, добре, корисне, — посміхнувшись, відповіла Молочниця.

— У кого ти його береш? — продовжував розпитувати Світанок.

— У корови своєї. А вона у своєї подруги травиці. Коровка з травицею нерозлучні.

— Мені хотілося б покуштувати молоко, — сказав Світанок. І Молочниця пригостила його молоком.

Коли він пив, пролив трохи і молоко перетворилося на Туман. Спочатку Туман був молоденьким і всі його звали Туманчиком.

Відтоді минуло багато часу. Молодий Туманчик перетворився на старого Тумана. Він старий, тому частенько просипає. Сонечко будить його своїм промінням і Туман, прокинувшись, іде до себе в долину Туману.

Коли Білчиха закінчила казку, мале Білченятко вже спало. А Туман, закутавши ліс, поле, долину, починав тільки прокидатися.

(Л. Шевченко)

Запитання

— Із ким говорила мама?

— Що вона розповіла синові про туман?

— Від чого чарівнішим ставав принц?

— Із ким він зустрівся?

— Чим пригостила Молочниця принца?

— Що з того вийшло?

ДЕ ЖИВЕ ТУМАН

Найчастіше думає Ромчик ось про що. У всіх є свій дім. Отже, є він і в туману. У того сивого туману, який уранці

встає над вогкою землею. Живе він на дні глибокої річки. Той туман — великий сплюх. Спить цілісіньку довгу ніч і тільки перед ранком прокидається. Випливає з бездонної глибини, вилазить на спину тихої річки. Посидить, подивиться навкруги і йде в зелене поле попастися. Бо — голодний. Попасеться на запашній траві, доки сонце не вигляне. А потім знову лягає спати.

(За М. Слабошпицьким)

Запитання

- Про що думає Ромчик?
- Чи є дім в туману?
- Як він живе?
- Яке почуття викликає у вас туман?
- Який це стан води?

Чому так говорять?

Плаче жовтень холодними слізьми.

Матеріали на допомогу

Загадки

- Сині воли усе поле залягли. (Туман)
- Сивий віл випив води повен діл. (Туман)
- Сивий кінь на весь світ заліг. (Туман)
- Не дід, а сивий, не спить, а стелиться, вкриває землю й океан, а зовуть його... (туман).

ДІД ОСІННИК

У темному лісі живе дід Осінник. Спить на сухому листі й сторожко прислухається до пташиного співу. Як тільки почує сумну журавлину пісню — курли-курли — підводиться й каже:

— Прийшла моя година. Відлітають до теплого краю журавлі.

Виходить з лісу дід Осінник — сивий, у сірому дощовику. Де пройде, там листя жовтіє й опадає на землю. Виходить на узлісся, сідає, прихиляється до дуба й тихо-тихо щось мугиче.

Це не пісня, а осінній вітер... Коли дід співає, його борода росте, розвівається за вітром. Ось вона вже простяглась луками. Посірили луки.

— Осінній туман, — кажуть люди.

І не здогадуються, що це ж борода діда Осінника.

(В. Сухомлинський)

Тема. Спостереження за змінами в стані живої та неживої природи

Мета: розкрити зміст лексичного значення слова *жовтень*; сформуванати знання про період «золотої» осені, її характерні ознаки; розвивати спостережливість, допитливість, образне уявлення та зв'язне мовлення; виховувати естетичні смаки дітей.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

У садках, гаях блукає,
Жовті шати одягає.
Золотисту стелить постіль —
Жде сестрицю білу в гості. (*Осінь*)

Бесіда

- Про яку пору року йдеться?
- Як називається перший, другий осінні місяці?
- Чому саме так, на вашу думку, назвали люди другий місяць осені?
- Які ще назви жовтня вам відомі?
- Чому осінь у цей період називають «золотою»?

Розвиток мовлення

Назва «жовтень» закріпилася в літературній мові у ХІХ столітті. У цьому місяці жовкне листя, звідси і походження назви. А ще в народі місяць називають *рум'янцем осені*, *корінником*, *брудником*.

Чому так говорять?

- У жовтні грім — зима без снігу.
- Якщо у жовтні листя з берези і дуба не все опало — чекай суворої зими, якщо все — зима буде тепла.

Матеріали на допомогу

ЖОВТЕНЬ

Подивись: на видноколі
Мов змінилися ліси:
Хто це їх у жовтий колір
Так барвисто прикрасив?

Ось край річки — жовті клени
І берези золоті.

Ялинки лише зелені
Залишилися в самоті.

І пишаються дерева
Золотим своїм вбранням:
Це якийсь маляр, напевно,
Догодити хоче нам.

А маляр цей — місяць Жовтень:
У відерцях чарівних
Жовту фарбу перебовтав
І розбризкує по них.

(Н. Забіла)

Запитання

- Яка пора року фарбує все жовтим кольором?
- Як названа осінь у вірші?

ОСІННЯ ПОЖЕЖА

Сонно з-за хмари
Дощ визирав,
Сіяв краплини
В лузі між трав.

Раптом побачив:
Діброва горить!
Взявся гасити
Пожежу в ту ж мить.

Море води
На дерева розлив,
Тільки пожежі
Не погасив.

Жовтогарячим,
Червоним вогнем
Дерева палають
Під буйним дощем.

Пожежа в діброві
Аж неба сягла.
А дощик не відав:
Тож осінь, прийшла!

(С. Жупанин)

Запитання

- Поясніть заголовок.
- Чому і як горить діброва?
- Яким вогнем палають дерева?
- Чого не знав дощик?

Тема. Спостереження за березою та тополею

Мета: поглибити знання дітей про осінні зміни в живій природі; вчити прогнозувати початок цієї пори за народними прикметами; розвивати спостережливість, увагу, зв'язне мовлення; виховувати любов та бережливе ставлення до природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадки

- Плаття злато-зелененьке,
Гнучкі, ніжні віти,
Кора біла, стан тоненький.
Як я звуся, діти? (*Береза*)
- Струнка, як свічка, і гнучка.
Віти — клешні рака.
Лист широкий, стан високий,
Як я звусь, малята? (*Тополя*)

Бесіда

- Які дерева перед вами?
- Якою є будова гілок берези і тополі?
- Що в них спільне і відмінне?
- Якого кольору листя дерев?
- А чому тільки у берези на маківці пожовкло листя?
- Чому так говорять: «Восени листя берези жовтіє з маківки — весна рання, зажовтіє низу — пізня»?

Матеріали на допомогу

Загадки

- В білій одежині цілий рік ходила,
Навесні зелений кожушок наділа,
Кучері вмивала чистою росою
Та й розвеселяла білою красою. (*Береза*)
- Стоять білі стовпи, на них
Зелені капелюхи. (*Берези*)
- Стоїть Устя серед поля,
В чорні цятки біла льоля,
Довгі коси розпустила,
Їх заплести їй не сила. (*Береза*)
- Біле — не сніг, зелене — не луг,
Кучеряве — не людина. (*Береза*)

- Сережки я повісила тонесенькі такі і радісно та весело готуюсь до весни. (*Береза*)
- Лізу, лізу по білому залізу, ліз би далі, та зломиться. (*Береза*)

ДЕРЕВА НЕ ПЛАЧУТЬ

Молода берізка вибігла на узлісся. Там красувався своїм різьбленим візерунчастим листям дуб. Берізка шелестіла сама до себе: «Люди бувають різні. Під моїм білим стовбурцем сиділо двоє. Один узяв і приткнув до стовбура свою запалену цигарку. Вогонь уп'явся у тонку кору, пропік її наскрізь. Високий дуб довго шумів своїм розбурханим листям. А берізка мовчала. З темної ранки, там, де стовбур пропечено вогнем, сочилися прозорі краплі.

Дерева не плачуть. Ту рідину люди називають березовим соком.
(*За С. Жураховським*)

Запитання

- Про що шелестіла сама до себе молода берізка?
- Звідки сочилися прозорі краплі-сльози?
- Чи плачуть дерева?
- Як би ви вчинили, побачивши поранену берізку?

БЕРІЗКА

Як прийшла до нас
Уквітчана весна,
Посадила я берізку
Край вікна.
Стала, стала я берізку
Поливать,
Стала пісеньку веселу їй співать.
— Ти рости, моя берізонько, рости,
Буйним листям всім на радість
Шелести.

(*Г. Войко*)

Запитання

- Яке деревце посадила дівчинка?
- Як вона його доглядала?
- До чого закликала дівчинка деревце?

ВРЯТУВАЛИ БЕРІЗКУ

Як цікаво ходити на прогулянку до весняного лісу! Тут завжди легко і приємно дихати. Та одного разу ми побачили сумну картину. Молода берізка обливалася слізьми. То чиясь безжальна рука заради солодкого соку глибоко поранила її. Подружки Мар'янка

та Оленка допомогли скривдженому деревцю. Важко було дівчаткам залікувати рану. І все ж берізка була врятована.

Запитання

- Яку сумну картину побачили дівчатка?
- Як, на вашу думку, дівчатка допомогли берізці?
- Чи доводилось вам коли-небудь допомагати деревцям?
- Як ви це робили?

Не дивуйтеся нітрішки,
Що в берізок молодих
Ціле літо чисті ніжки,
Білі-білі, наче сніг.
Це тому, що в хороводі,
Коли ми спимо усі,
По траві берізки ходять —
Миють ноги у росі.

(П. Ребро)

Запитання

- Чому в берізок чисті ніжки?
- Із чим можна порівняти чистоту беріз?

ТОПОЛІ В СТЕПУ НАД ШЛЯХОМ

У степу над шляхом ростуть три тополі. Одна висока, стара і дві молоді, гнучкі. Розповіла мені бабуся: це тут колись росла тільки одна тополя — оця велика. Сумно стало їй одній край дороги. Якось ішов дорогою мандрівник та й сів спочити під тополею. Вона й просить його: «Чоловіче добрий, відріж од мене дві гілочки, посади їх поряд. Хай виростуть коло мене дві топольки — мені радість буде».

Відрівав добрий чоловік дві маленькі гілочки, посадив їх, ще й полив. Зазеленіли вони, стали молоденькими тополінками. Поливають їх рясні дощі, гойдає вітер. Радісно стало старій зі своїми дочками. Шелестять тихо три тополі. Про щось гомонять. Мабуть, проте, як сумно жити одному і як добре жити в гурті.

(В. Сухомлинський)

Тема. Вторинне спостереження за павуками

Мета: закріпити знання дітей про спосіб життя павуків; сформувати поняття про спосіб їх живлення; розвивати вміння

аналізувати, узагальнювати в процесі пошукової діяльності; виховувати інтерес до способу життя, харчування комах.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Три царівни бузинкові
Мають кожна по обнові.
Невсипущі...
Тчуть серпанки і шовки. (*Павуки*)

Бесіда

- Діти, хто це так швидко рухається по павутинню?
- Як ви вважаєте, що шукає павук?
- А хто знає, як живиться павук?

Дослід

Павуки не гризуть і не пережовують здобич щелепами, як це роблять хижі комахи, а всмоктують її. Давайте простежимо на досліді. У тенета павука підкинемо іграшкову мушку. Павук кидається на неї. Спостерігаючи здобич, він не кидається, на неї, не облутує і не відтягує, а старанно виштовхує із своїх сітей.

Запитання

- Як ви вважаєте, чому так відбувається?
- Який висновок можна зробити? (*Дослід довів, що у павука добре розвинений нюх і дотик.*)

Розвиток мовлення

Чому так говорять?

Павук снує павутину колесом — на гарну погоду.

Матеріали на допомогу

Загадка

Ось дивись — цей хитрунець
Сплів химерний ятірець.
Ятірець легкий, як пух,
Не для рибок, а для мух. (*Павук*)

Скоромовка

Півдня проходив
Павучок,
Приніс павутинок
Пучок.

Почав
Помаленьку
Привчати
Панчішки
Плести
Павучаток.

(М. Заєць)

Тема. Спостереження за дощем

Мета: сформувати у дітей поняття по дощ як один із видів опадів; ознайомити з його особливостями залежно від пори року; розвивати спостережливість; виховувати естетичні почуття, пізнавальні інтереси.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Мене просять і чекають, а як покажусь — утікають. (Дощ)

Бесіда

- Чому сьогодні день такий похмурий?
- Що зараз падає на землю?
- Дощ теплий чи холодний?
- Простягніть долоньку, впіймайте краплинку. Яка краплинка на дотик?
- Чому вона холодніша, ніж влітку?
- На що схожа краплинка дощу?
- Які почуття викликає осінній дощ?

Розповідь

Осінні дощі холодні. Вони йдуть повільно, мрячать. Повітря стає вологе, холодне, густе, схоже на сітку. Тому ми не можемо чітко побачити предмети на відстані.

Відмітьте стан погоди в календарі-іграшці.

Матеріали на допомогу

Примовка

Дощик, дощик, припусти —
На бабині капусти.
Цебром, відром, дійницею
Над нашою пшеницею.

Запитання

- Про який дощик ідеться?
- З яким проханням звертаються діти до дощику?
- Для чого потрібен дощик капусті, пшениці, людям?

Дощик прочитали —
 Крапельки впали.
 Склали з літер вітер —
 Загойдались віти.
 Вичитали грім —
 Гримнуло вгорі.
 Так вони помалу
 Літо прочитали.

(О. Маландій)

Запитання

- Що прочитали діти?
- Який результат побачили?
- Що склали діти з літер?
- Який результат побачили?
- Що вичитали діти?
- Що вони почули?
- Яку пору року прочитали?
- Які почуття викликає віршик?

Дощик, дощик, до щеня
 Біг за мною, мов щеня.
 Вже торкався мене до ніг,
 Та я скочив на поріг.
 Вбіг би дощик і до хати —
 Зачинила двері мати.

(М. Сингаївський)

Запитання

- Кого автор називає як живу істоту?
- За ким гнався дощик?
- Чому він не догнав малюка?

ДОЩИК

Крапа дощик — крапайчик,
 Барабанить в барабанчик,
 Бубонить у бобонець,
 Щоб усі ішли в танець.

(Т. Коломієць)

Запитання

- До чого закликає дощик?
- Доберіть інший заголовок до вірша.

ТЕПЛИЙ ДОЩИК

Дощику дрібненький,
 Дощику тепленький,
 Просяь тебе діти: —
 Поливай нам квіти.
 Щоб було в садочку
 Гарно, як в віночку.
 (К. Перелісна)

Запитання

- Назвіть прохання дітей.
- Про що вони просили дощик, коли він заставав їх у дитячому садку?
- Це був літній чи осінній дощ?

ДОЩИК

Роси, роси, дощику, ярину,
 Рости, рости, житечко, на лану,
 На крилечках, вітрику, прилети,
 Колосочки золотом обмети.
 Як достигне житечко на лану,
 Прийдуть люди жатоньки ярину,
 Блискавками косоньки заблищать,
 Золотими кобзами забринять.
 (О. Олесь)

Запитання

- З яким проханням звертаються діти до дощику? Вітрику?
- На які результати чекають діти?
- Про який дощик ідеться? Якої це пори року?

ДОЩ І СОНЕЧКО

Дощ весняний
 У зеленім байраці
 Прав ясенам
 Сорочки цілий вечір.
 І, натомившись
 Від щирої праці,
 Вклався спочити
 Хмаринкам на плечі.
 Встало з-за обрію
 Сонечко вранці,
 Теплим промінням
 Навкруг запашіло,
 Потім спинилось
 На хвильку в байраці
 І сорочки ясенам
 Посушило.
 (Ф. Петров)

Запитання

- Кому дощ прав сорочки?
- Де він ліг спочити?
- Хто ж висушив сорочки?
- Поясніть значення слів: *байрак, обрій*.

Казала мама — Дощиха
Молодому Дощу — синочку:
— Посидь-но хвилинку тихо,
Пошию тобі сорочку.
Та поки знайшла хмаринку,
Сорочку з неї пошила,
То неслухняна дитина
І сліду вже не лишила.
А за порогом Хуга
Погналась за Дощиком слідом —
Замерз без сорочки Дощик
І випав на землю снігом.

(Г. Малик)

Запитання

- Що казала мама-Дощиха малому Дощику-синочку?
- Із чого вона пошила сорочку?
- Чи знадобилась сорочка синові?
- Хто погнався за Дощиком?
- Де він подівся?
- Чому замерз Дощик і випав снігом?

**Тема. Спостереження за деревами: березою,
каштаном, кленом**

Мета: вчити дітей розрізняти дерева за листям, плодами; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ**Загадки**

- Біле — не сніг, зелене — не луг,
Кучеряве — не людина. (*Береза*)
- Я червоний щовесни і багрянний восени.
Ціле ж літо я зелений,
Називають мене... (*кленом*).

- На дереві гойдається,
Жупан колючий має.
На літо одягається,
А восени скидає. (*Каштан*)

Бесіда

- Про які дерева ці загадки?
- Підійдімо до берізки. Яка вона стала восени? Опишіть її словами.
- Підійдімо до каштана. Порівняймо берізку і каштан. Чим вони різняться?
- А чиї це крилатки, як літачки, літають у повітрі?
- Якого дерева це плоди?
- Вбрання якого дерева вам подобається найбільше?

Розвиток мовлення

Опишіть словами каштан, клен.

Матеріали на допомогу

Загадка

Прийшла без фарб, без пензля, а перефарбувала все листя. (*Осінь*)

ОСІНЬ

Трав м'які вершечки
Зжовкли на покосі,
Вже тонкі вервечки
Посукала осінь.

І на них гойдає
Хмар важкі коліски.
Тихо опадає
Листя із берізки.

Небо прохололе
Сіє дрібно мжичку,
Щоб родило поле
Жито і пшеничку.

(*Ф. Петров*)

Запитання

- Поясніть значення слів: *вервечки, коліска, мжичка, посукала*.
- Які зміни відбулися на покосах восени?
- Що гойдає осінь на вервечках?
- Яким є осіннє небо?

Загадка

- У білій одежині,
В хустині жовтенькій.
Сумує край стежини
Тонесенька Оленка. (Берізка)

Була чудова пора золотої осені. Схили круч, дерева й кущі в лісі набули червонястих кольорів. А верхівіття дерев у парках було ще зелене.

На алеї падало жовте листя. Воно золотом блищало від сонячного проміння.

(З календаря)

Запитання

- Що саме осінь перефарбувала в червоні кольори?
- Що залишилось зеленим?
- Що трапилось із листям?
- Доберіть до тексту заголовки.

БЕРІЗКА

Берізка біла, світла
Ще сонця жде, мабуть.
А вже осінні мітли
Скрізь листячко метуть.
А вже холодні, сині
Хлюпочуться дощі...
Стоїть берізка нині
У жовтому плащі.

(В. Діденко)

Запитання

- Чого жде берізка?
- Що метуть осінні мітли?
- Про яку пору року свідчать дощі?

Загадка

Летить їжаком,
А падає — голяком. (Каштан)

КАШТАН

Волохатий з колючками
Ми каштан знайшли в саду.
Збили з нього паличками
Шкаралупу ту тверду.
А тепер який гарненький,
Розмальований який!
Спинка жовта, сам гладенький
Білі, в цяточку, боки.

(М. Познанська)

Запитання

- Який каштан зовні?
- Який без шкаралупи?
- Який він вам подобається більше?

Тема. Спостереження за бджолами

Мета: поглибити знання дітей про комах; ознайомити із зовнішнім виглядом бджіл, особливостями їх поведінки; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати бережливе ставлення до комах.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Коло вуха завірюха, а в вусі ярмарок. (*Бджоли*)

Бесіда

- Про яку комаху ця загадка?
- Підійдімо до квітника і поспостерегаймо за бджолами.
- Чому бджоли сідають на квіти?
- Що вони збирають?
- Яку користь приносять бджоли?
- Чим цінний бджолиний мед? Віск? Прополіс?
- Як називаються будиночки, в яких живуть бджоли?
- Чи всі бджоли — трудівниці?
- Яких заходів слід вжити після бджолиного укусу?
- Чи потрібно оберегати бджіл?

Розповідь

Бджілка — цікава і корисна комаха. Вона має золотисту пухнасту шубку. Вона сідає на квіточки і збирає пилок. Це сприяє тому, що на квітках буде більше насіння. Бджоли дають людям смачний медок. Він дає силу, здоров'я, сприяє у боротьбі з простудними захворюваннями. Бджіл необхідно оберегати.

Розвиток мовлення

Пояснить прислів'я

Одна бджола мало меду наносить.

Матеріали на допомогу

Загадки

- Летить дід, сів на цвіт,
Волосинки розгортає,
Солоденького шукає. (*Бджола*)
- Летіла тетеря не вчора, тепера,
Упала в лободу, шукав — не знайду. (*Бджілка*)
- Взимку спить, влітку бринить,
Понад води, понад сади літає,
Солодку росу із квітів збирає. (*Бджілка*)

БДЖІЛКА

Прилетіла бджілка,
Затремтіла гілка...
Довго чули поблизу:
— Дзу-дзу-дзу.

ПІЗНІЙ РІЙ

Уже згасло літо і перший багрянець торкнувся листя. Ранком віє прохолодою. Пахне ранньою осінню в полі. Стерні почорніли. Джмелі ліниво гудуть. Вони важко опускаються на траву, довго розшукують свіжі квіти. Осінь уже не щедра на цвіт. Та над полем загули тисячі якихось дивних струн. Над ними пролетів справжній рій бджіл. Він поспішав кудись.

Ось він сідає на осоті. І яке ж було моє розчарування, адже це були не бджоли, а справжнісінькі трутні. Їх буває у вулику дуже багато. Трутні з'їдають дорогоцінні запаси меду. За це їх бджоли насильно виганяють із вуликів.

(За Ю. Дундичем)

Запитання

- Які струни загули над полем?
- Яка різниця між бджолами-трудівницями і трутнями?

БДЖОЛА

Чепуруха золотенька
Встала з сонечком раненько.
Як роса з трави упала —
Всі квітки обцілувала,
А квітки їй за цілунки —
Солоденькі подарунки.

(*М. Козаченко*)

Запитання

- Як називає бджолу автор?
- Чому бджілка обцілувала всі квітки?
- Як квітки обдарували бджілку?

Загадка

У темній темниці
Сидять працівниці,
Не знають ні сну,
Ні постелечки.
В'язаночку в'яжуть,
Немов чарівниці, —
Ніде ні вузла,
Ні петелечки. (Бджоли)

Тема. Спостереження за станом неба

Мета: вчити дітей самостійно прогнозувати погоду за станом неба, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати пізнавальні інтереси.

ХІД ЗАНЯТТЯ**Загадка**

Стоїть верба над водою, в воду дивиться. (Небо)

Бесіда

- Діти, про що загадка?
- Подивіться на небо. Якого воно кольору?
- Якого кольору хмари?
- На що вони схожі?
- Де знаходяться хмари: високо чи низько?
- Із чого вони утворюються?
- Що зробили хмари із сонечком?
- Яка зараз погода: хмарна чи сонячна, тепла чи холодна?

Розповідь

Хмари — це скупчення пари. Хмари бувають купчасті, перисті, сріблясті. Якщо хмари низько — вони принесуть опади.

Розвиток мовлення

Доберіть слова, якими найкраще можна описати небо, хмари.

Матеріали на допомогу

Загадки

- Синя шуба покрила весь світ. (*Небо*)
 - Виснуть хмари низько-низько,
Опустили пасма-коси.
Всюди мокро, всюди слизько —
Ходить краєм нашим... (*осінь*).

Розповідь

Осінь відходила. Косим промінням сонця визолотила вона листя на деревах, викупала його рясними дощами. Потім зняла з дерев розкішне вбрання і встелила ним землю.

(*За Ю. Збанацьким*)

Запитання

- Яка пора осені описана в тексті?
- Що осінь зробила з листям?
- Із вбранням дерев?
- Доберіть заголовки до тексту.

Тема. Спостереження за деревами в осінньому вбранні

Мета: поглибити знання дітей про осінні зміни в стані дерев; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ**Загадка**

Невидимка ходить в гаї,
Всі дерева роздягає. (*Осінь*)

Бесіда

- Яка невидимка роздягає дерева?
- Як це розуміти?
- Якого кольору листя на деревах?
- Чому воно опадає?

Розповідь

Із настанням осені стало холодно. Дерево своїм корінням не може вбирати з ґрунту поживних речовин і води, не може достатньою мірою напоїти листочки. Тому вони поступово змінюють свій колір і відмирають. Дерево наче засинає, але все ж таки воно живе. Тільки дуб не скидає свого листя та хвойні дерева.

Розвиток мовлення

Зберіть осінні листочки, складіть словесний опис.

Матеріали на допомогу

Загадка

Жовте листячко летить,
Під ногами шелестить.
Сонце вже не припікає,
Коли, діти, це буває? (Восени)

ВІСТКА

Й сам не знаю, де взялися
Листоноші-диваки...
Носять не листи, а листя,
Ще й складають на купки.
Що за звістку, нам приносять?
Добра буде, а чи зла?
...Пише клен,
Що близько осінь,
А береза — що прийшла.
(В. Конопелець)

Запитання

- Щоносять листоноші-диваки?
- Кого так називає автор?
- Що вониносять?
- Про що пише клен? Береза?
- Це хороші чи погані новини?

ОСІННІЙ ДЕНЬ

День був ясний, сонячний та теплий. Надворі стояла суша. Небо синіло, як літом. Сонце ходило на небі низько, але ще добре припікало косим промінням. Тихий вітер ледве ворушився. Половина листя на вербах уже пожовкла, але на тополях, на осоках лист зеленів, ніби влітку. Якби не жовте листя в садках, то можна було б подумати, що надворі справжнє літо. Тільки

зелена низька озимина нагадувала про осінь. Надворі летіло павутиння. Воно обснувало тополі, верби, стіжки, тини. Маяло на вершечках садів і знов летіло та летіло. Хто його зна, де воно й бралось.

(І. Нечуй-Левицький)

Запитання

- Якими є ознаки погожого осіннього дня?
- Яке небо?
- Яке сонце?
- Який вітер?
- Які осінні листочки?
- Що нагадує про осінь?
- Як повелося павутиння?

ХОДИТЬ ОСІНЬ В ДІБРОВОНЬЦІ

Ходить осінь в дібровоньці
 У золотій обновоньці.
 Не питає доріженьки,
 Стелить килим під ніженьки.
 Стелить пильно, вистеляє,
 Сама себе вихваляє:
 — Чи я діла не робила? —
 Такий килим постелила?
 Кому треба — вкривається,
 Кому треба — сховається,
 Кому треба — скупається,
 Кому треба — квітчається.

(Є. Горева)

Запитання

- Це осінь так ходить?
- Як вона одягнена?
- Що вона робить?
- За що хвалиться?
- Чи хороша це риса характеру?
- Поясніть вислів: *стелить килим під ніженьки*.

ЯК ШВИДКО ЛІТО ПРОМИНУЛО!

Як швидко літо проминуло!
 Прийшла осіння пора.
 Немов на крилах полинуло
 Кохане літечко з двора!..
 Садок марніє потихеньку,
 Пожовклі падають листки,
 Вітрець не віє вже тепленько, —
 Жене понурії хмарки.

Посох горошок на городі,
 Мачок вже цвіт давно згубив,
 Високий соняшник на грядці
 Журливо голову схилив.

(О. Пчілка)

Запитання

- Яка настала пора року?
- Яка пора проминула?
- Як про це говорить автор?
- Як поет говорить про сад? Вітер? Горошок? Мачок? Соняшник?
- Які почуття викликає осінь?

ЖОВКНЕ ЛИСТЯ

Вкривається багрянцем клен. Він стоїть на узліссі замріяний, ніби сумує, що надійшов жовтень. Іноді тихо вронить вирізьблений свій лист. А налетить вітер і почне безжально зривати осінню красу зажуреного клена, оголить його і гулятиме серед гологілля.

(О. Копиленко)

Запитання

- Коли відбуваються описані події?
- Який стоїть клен?
- Як ви вважаєте, чому він сумує?
- Чи спостерігали ви коли-небудь за таким кленом?
- Які почуття викликала у вас така картина?

Тема. Спостереження за небом і зірками

Мета: поглибити знання дітей про стан неба у вечірній час, про зірки; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

- Розісланий килим, розкиданий горох,
 Ні килима не підняти, ні гороху не зібрати.
 (Небо і зорі)

Бесіда

- В який період доби з'являються зорі на небі?
- Якого кольору нічне небо?
- Якими є зірки за кольором?
- Скільки їх на небі?
- Чи можна їх полічити?
- На що схожі зірки?
- Які почуття викликає у вас зоряне небо?

Розповідь

Кожна зірка, вважають вчені, — це окрема планета. Зорі входять до складу сузір'їв, які теж мають свою назву, наприклад: Чумацький Шлях, Велика і Мала Ведмедиця, сузір'я Рака, Скорпіона, Діви. У давні часи замість компаса люди орієнтувались за зорями. Вважається, за зорями можна визначити характер, долю людини.

Розвиток мовлення

Назвіть слова, з якими народ порівнює зірки. (*Коштовні камінці, дрібний порошок, золотий пісок*)

Матеріали на допомогу

Загадки

- Торох, торох, розсипався горох,
Почало світати — нема що збирати.
(Небо і зорі)
- Якого поля не можна зорати,
На якому полі не можна каміння полічити?
(Зоряне небо)
- Чорна корова усіх людей поборолла. *(Ніч)*
- В синьому мішечку золотих гудзиків багато. *(Небо і зірки)*

ЛЕГЕНДА ПРО СУЗІР'Я ВЕЛИКОЇ ВЕДМЕДИЦІ

Дочка знатного царя, прекрасна дівчина на ім'я Калісто була супровідницею богини Артеміди. Вона добросовісно виконувала свої обов'язки. Але Калісто і Зевс народили сина Аракса, тоді ревнива Артеміда одразу ж перетворила дівчину на Ведмедицю. Проте Аракс виріс і став дорослим, гарним юнаком.

Одного разу, будучи на полюванні, він напав на слід великого ведмедя. Вже натягнув лук, щоб смертоносною стрілою влучити в здобич, але Зевс не допустив злочину, перетворивши свого сина також на ведмедя. Він переніс їх обох на небо. В ритмічному танку

почали вони кружлять разом. Артеміда, розсердившись, умовляла свого брата не впускати ненависну їй пару в своє царство.

Ось чому Велика і Мала Ведмедиці вважаються такими сузір'ями.

Найяскравіша зірка Малої Ведмедиці називається Полярною. Найяскравіші зірки обох Ведмедиць утворюють фігури, схожі на ковші, їх легко знайти на небі.

Сузір'я Великої і Малої Ведмедиці — одні з найбільш відомих сузір'їв зоряного неба — мають багато різних назв у легендах різних народів.

Велику Ведмедицю часто називають Колісницею, Возом або просто «сім биків».

Запитання

- Звідки пішли назви Велика і Мала Ведмедиця?
- Яка основна зірка Малої Ведмедиці?
- Які ще відомі назви Великої і Малої Ведмедиці?
- Чи бачили ви такі сузір'я?

Загадка

Рівненька доріжка посипана горошком. (*Молочний Шлях, або Чумацький Шлях*)

ЧУМАЦЬКИЙ ШЛЯХ

Широку світлу смугу посередині небосхилу на Україні називають Чумацьким Шляхом. Чумакували на Україні здавна, возили з Криму сіль, рибу. Поволі чвалали курінними степовими шляхами сірі воли. Рипіли вози.

Подейкували запорошені погоничі. Багато днів їхали чумаки. Багато ночей спали просто неба. А Чумацький Шлях вказував їм путь додому.

(*За В. Скуратівським*)

Запитання

- Поясніть лексичне значення назви *сузір'я Чумацький Шлях*.
- Які назви цього сузір'я ви знаєте?
- Кого в Україні називали чумаками?

Тема. Розглядання овочів

Мета: сформувати та поглибити знання дітей про збирання урожаю пізніх овочевих культур; розвивати вміння розпізнавати

овочі за формою, кольором, на дотик, за смаком; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати працелюбність, гігієнічні навички.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадки

- І печуть мене, і варять мене, і їдять, і хвалять, бо я добра.
(*Картопля*)
- Сидить баба у коморі, а коса її надворі. (*Морква*)
 - Головата, дженджуриста,
Сорочок наділа триста, а нога — одна.
(*Капуста*)

Бесіда

— Підійдімо до нашого городу. Про які овочі відгадали ми загадки? Розпізнайте їх.

— За якими ознаками ви дізналися, що на городі росте картопля, морква, капуста?

— Давайτε вирвемо по одному овочу і визначимо його розмір, форму, колір.

- В якому вигляді споживають люди кожен овоч?
- Які страви можна приготувати з них?
- Чим корисні овочі, що ростуть на нашому городі?
- Як їх зберігати, щоб вони якомога довше були свіжими?

Матеріали на допомогу

Загадки

- Була дитиною — не знала пелюшок,
А старою стала — сто пелюшок мала. (*Капуста*)
- Вузлата, листата, а росте головата,
На одній нозі стоїть, сто сорочок на ній. (*Капуста*)
- Я в кожного у господі стаю в пригоді,
А хто мене роздягає, той сльози проливає. (*Цибуля*)
- Я росла в темниці, темниці,
Як зросла, взяли в світлицю.
З мене шкіру всі деруть,
Мене варять, мене труть,
Пирого з мене печуть,
Відгадайте, хто я є,
Ви назвіть ім'я моє. (*Картопля*)
- Під землею вогонь горить, а зверху видно. (*Морква*)

- Латка на латці, та зроду голки не було. (*Капуста*)
- Під землею птиця кубло звила і яець нанесла. (*Картопля*)
- Сімдесят кожухів всі не застібаються. (*Капуста*)
- Хочеш не хочеш, а плакати заставить. (*Цибуля*)
- Сам червоний, а чуб зелений. (*Буряк*)

ОВОЧІ

Овочі дуже потрібні кожній людині. Їх вирощують на полях. Після збирання врожаю овочі потрапляють до магазинів. А звідти — на наш стіл. Із них готують салати, супи й інші смачні речі. Перед вживанням овочі обов'язково мийть. Багато вітамінів міститься в овочах. Вони корисні всім.

(*За В. Едигеєм*)

Запитання

- Для чого люди використовують овочі?
- Яка від них користь?
- Для чого овочі необхідно мити?

ЛИСТОПАД

Тема. Спостереження за змінами в стані неживої природи

Мета: розкрити лексичне значення слова *листопад*; сформулювати знання про зміни в неживій природі в період пізньої осені; розвивати спостережливість, увагу; виховувати естетичні почуття.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Це онук вересня, син жовтня, зимі — рідний брат. (*Листопад*)

Бесіда

- Які зміни відбулися в стані неживої природи?
- Якого кольору небо?
- Де знаходиться сонце відносно найвищого дерева?
- Порівняйте його місцезнаходження із тим, що було у жовтні.
- Чому сонце заховалось за дерева?
- Які дні настали?
- Чому останній місяць осені дістав назву — листопад?

Розвиток мовлення

ЛИСТОПАД

Цей місяць у народі називають: *напівзимник, падолист, грудкотрус, куцень, безлиста зима, листоногий, роздягальник, присмерки року.*

Чому так говорять?

- Хоч листопад і не лютий, проте питає, чи вдягнений та взутий.
- Східний вітер в листопаді — на мороз.
Перевірте.

Матеріали на допомогу

ЛИСТОПАД

Листопад у народі називають *напівзимником, падолистом, грудкотрусом*. Він вересню — онук, жовтню — син, зимі — рідний батенько. Листопад — зимі заспів, бо їй двері відчиняє. А ще останній місяць — льодовий коваль. Його справа землю закувати, мости на водах навести. Це місяць бездоріжжя, смутку.

(Із календаря)

Запитання

- Як у народі називають листопад?
- Які народні прикмети, пов'язані з листопадом, ви запам'ятали?

ЛИСТОПАД

Цей місяць звать листопадом. Але дерева вже простягли до неба оголені віти. Тільки ялинки й сосни зелені. І дуб не скинув свого вбрання. Листя його потемніло.

До самої весни дуб його буде держати. Лець шелестить вітер сухими листочками. Легко падають перші сніжинки.

(Із календаря)

Запитання

- З якими першими зимовими ознаками познайомились?
- Яке дерево вічнозелене?
- Яке дерево не скидає листя до весни?
- Чому описані ознаки зими, а текст має назву листопад?

ОСТАННІЙ ЛИСТОЧОК

Листя падає
Додолю.

Засинає
 Гай і поле.
 На вербі —
 Один
 Листочок.
 До зими —
 Один
 Деньочок.

(А. Камінчук)

Запитання

- Скільки всього листочків?
- Скільки днів до зими?
- Весела чи сумна картина виникає перед очима?

ЛИСТОПАД

Повільно на світанні
 Бреде він у степах
 І листячком останнім
 Легкий мороз пропах.
 Зима ось-ось прилине,
 І змерзнеться земля,
 Над нею хуртовина
 Повільно загуля.

БЕРЕЗОВИЙ ЛИСТОЧОК

Ще не сніг і навіть ще не іній,
 Ще чути в полі голос череди.
 Здригнувся заєць — ліс такий осінній,
 Куди не ступиш, все щось шарудить!
 Чи, може, це спинається грибочок?
 Чи, може, це скрадається хижак?
 То пролетить березовий листочок,
 То пробіжить невидимий їжак.

(Ліна Костенко)

Запитання

- Який період осені зображено у вірші?
- Чому здригнувся заєць?
- Що шарудить у лісі?

Загадки

- Сумно у галях блукає,
 Жовті шати одягає,
 Золотисту стелить постіль —
 Жде сестрицю білу в гості.

(Осінь під час листопаду)

- Золоті метелики з дерева летять,
Крильцями своїми сумно шарудять.
(Листя, листопад)
- То шерехне, то хрусне, то трісне
Килимок під ногами барвистий. (Опале листя)
- Загасило літо піч
Та відтоді плаче:
Сльози ллються день і ніч
Крізь сито неначе. (Осінні дні)
- І ношусь я, і літаю,
Топчу луки і поля,
Жовті трави пригинаю,
Лист зриваю із гілля.
То скирти, стоги розношу,
То у сурми загуду,
То в безсиллі заголошу
І до лану припаду... (Вітер)

ІДУТЬ ДОЩІ

Йдуть, і йдуть, і йдуть дощі,
Стали чорними кущі,
І дерева чорні стали,
Бо листочки всі опали.
Тільки дуб стоїть у листі
І калинонька в намисті.

(М. Познанська)

Запитання

- Чому почорніли кущі? Дерева?
- Який стоїть дуб? Чому?
- В якому намисті стоїть калина?

Вітер хворий віє стиха,
Ледве ходе, ледве диха,
Та щось думає неначе
І без голосу заплаче.
То в гаю зламає гілку,
Стане, виструже сопілку
І на дудці тихо грає,
І проходим серце крає...

(О. Олесь)

Запитання

- Чому вітер хворий?
- Як він поводитьсь?
- Чому крає проходим серце?

Тема. Спостереження за інеєм

Мета: сформувати у дітей поняття про іній як стан води; розвивати спостережливість, вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати; виховувати допитливість, естетичні почуття.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

В нас зимою білим цвітом сад зацвів неначе літом. (*Іній*)

Бесіда

- Зверніть увагу на рослини.
- Чим покриті їхні листочки? Стебла?
- На що схожі кристалики інею на сонці?
- А що ж таке іній?

Розвиток мовлення

Іній — це частинки води, що замерзли на морозі та перетворились на кристалики, тобто малюсінькі голочки. Коли іній спадає, то листочки рослин, які були зеленими, буріють. Поспостерігаймо це явище.

Чому так говорять?

- Іній на землі, на листках — до сонячної днини.
- Морозний іній на траві — на дощ.

Перевірте, яка народна прикмета правильна.

Матеріали на допомогу

ІНІЙ

Діти зупинилися біля деревця вражені. Яке воно гарне сьогодні! Як гарно виблискує на сонці! На гілках берези блищать крижані голочки. Це — іній. Звідки взявся іній на гілках берези?

Осінніми і зимовими морозними ночами всі предмети охолоджуються. Охолоджується і водяна пара, яка знаходиться в повітрі. На деревах, дротах та на інших предметах утворюється іній.

(*За В. Едігеем*)

Запитання

- Що вразило дітей?
- Як утворюється іній?
- Чи часто ви спостерігали таке явище в природі?

ІНІЙ

Усе вкрив іній. Найдрібніша бадиліночка обібралася інеєм. Срібні колючки інею, здається, були навіть на кожній грудочці снігу. До самісінького вечора природа тішиться в інеї своєю чистотою.

У небо вкотився повний місяць. Він ніби додав інеєві чарівливої сили. Цвіте іній холодними квіточками і пелюстки їхні пахнуть морозом.

(Є. Гуцало)

Запитання

- Де ліг іній?
- Із чим автор порівнює його?
- Чим пахнуть інеєві квітки?

ІНІЙ

Неначе в молочній повені затонув ранковий світ.

І скрізь розіллалось густе біливо туману — завмерло і не зрухнеться в зимових полях.

Деся зійшло сонце і тепер його проміння добирається до землі. Немає вітру, а туман легшає, м'якшає, вже не стоїть стіною. Вже незабаром і сонце зблисне згори.

Усе вкрив іній...

(За Є. Гуцалом)

Запитання

- У чому затонув ранковий світ?
- Як розлився туман?
- Що сталося з ранковими променями сонця?
- Із самим сонцем?

Тема. Спостереження за сонцем

Мета: вчити дітей визначати висоту стояння сонця, а також його траєкторію, пояснити ці явища; розвивати спостережливість, пізнавальні інтереси, мислення, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, любов до природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Голуба хустина, жовтий клубок
 По хустині качається, людям усміхається.
 (Небо і сонце)

Бесіда

- Де зараз знаходиться сонце на небосхилі?
- Як визначити висоту сонцестояння?
- Чому сонце стало нижче опускатися, порівнюючи з літом?
- Коли ви йшли до дитячого садка, де знаходилося сонце?
- А коли повертаєтесь додому, де воно знаходиться?
- Якою є тривалість дня? Відмітьте це в щоденнику спостережень за сонцем.

Розвиток мовлення

Поясніть прислів'я

У листопада сонця, як у старої баби краси.

Матеріали на допомогу

Загадки

- Всі його люблять, всі його чекають,
 А хто подивиться, кожен скривиться. (Сонце)
- Зайде в дім — не виженеш дрючком,
 Прийде час — сам вийде. (Промінь сонця)
- Гарне, добре, на всіх дивиться,
 А людям на себе дивитися не дозволяє. (Сонце)
- Мету, мету — не вимету, несу, несу, не винесу,
 Прийде пора — само піде.
 (Сонячний промінь. Сонце)
- Вдень у небі гуляє, а ввечері на землю сідає. (Сонце)
- Золотий бубен по воді плаває. (Сонце)
- Маленьке, кругленьке весь світ перебігло. (Сонце)
- Серед моря стоїть червона комора. (Сонце)

СПИ, СОНЕЧКО, СПИ

Сонечко за день находилось,
 Стомилось.
 Прилягло на хмарку
 І заснуло.

Прийшов дід Вечір,
Накинув ковдру на плечі.
— Спи, сонечко, спи.
(А. Камінчук)

Запитання

- Чому стомилося сонечко?
- Де воно заснуло?
- Хто його вкрив?
- Із чого ця ковдра?

ЗДРАСТУЙ, СОНЕЧКО

Я всміхаюсь сонечку:
— Здрастуй, золоте!
Я всміхаюсь квітоньці —
Хай вона цвіте!
Я всміхаюсь дощику:
— Лийся, мов з відра!
Друзям усміхаюся —
Зичу їм добра.
(М. Познанська)

Запитання

- Кому всміхається дитина?
- З якими побажаннями?

ДЕ СОНЕЧКО ХОВАЄТЬСЯ?

Запитав Іванко в Нати:
— Хочу я давно узнати:
Коли ніч уже надворі,
Сонце де ховається?
— А воно тоді на зорі
В небі розсилається.
(В. Шаройко)

Запитання

- А як ви вважаєте, де ховається сонце?

Закличка

Вийди, вийди, сонечко,
На дідове полечко,
На бабине зіллячко,
На наше подвір'ячко,
На весняні квіточки,
На маленькі діточки,
Там вони граються,
Тебе дожидаються.

Запитання

- З яким закликом звертаються діти до сонечка?
- З яким закликом звертаєтесь до нього ви?
- За що ви любите сонечко?

Тема. Спостереження за вітром

Мета: сформувати у дітей відомості про поняття *вітер*; поглибити знання дітей про його властивості; розвивати спостережливість, уміння аналізувати та встановлювати взаємозв'язки між живою та неживою природою; виховувати інтерес до неживої природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Летить коник, басує,
Полям-долом пустує.
Ніхто його не впіймає.
І ніхто не загнуждає. (*Вітер*)

Бесіда

- Про що ви відгадали загадку?
- А що таке вітер?
- Так, це, звичайно, рух повітря. А яке повітря зараз?
- Чи бачите ви його? Відчуваєте?
- Для чого потрібне повітря живим організмам? А людям?
- А де в народному господарстві використовують люди вітер?
- Які ви знаєте властивості повітря? (*Діти доходять висновку: повітря буває холодне, чисте, прозоре; рухає предмети, дерева, кущі, траву.*)
- А де в народному господарстві використовують люди вітер?
- Визначте напрям вітру за флюгером.

Чому так говорять?

Східний вітер — на мороз.
Перевірте народну прикмету.

Розвиток мовлення

Поясніть прислів'я

Проти вітру піском не посиплеш.

Поясніть значення слів: *вітерець, вітрище, буря*.

Матеріали на допомогу

Загадки

- Прийшов хтось та взяв щось;
Бігти за ним — не знаю за ким,
Бо пішов туди — не знаю куди. (*Вітер*)
- Рукавом махнув, дерева нагнув. (*Вітер*)
- Без ніг біжить, без крил летить. (*Вітер*)
- Без рук, без ніг, а на гору лізе. (*Вітер*)
- Біжить віл, а сам без ріг, кого зустрічає, з дороги не звертає. (*Вітер*)
- Гуляє по полю, та не тіль, гуляє на волі, та не птиця. (*Вітер*)
- Крил не має, скрізь літає та ще й куряву здіймає. (*Вітер*)
- Молоденький розбишака з хати солому зносить. (*Вітер*)

ЧОМУ ВІТЕР ХОЛОДНИЙ?

У прочинену квартиру до кімнати увірвався вітрюган.

— Відійди-но, Оленко, я сама зачиню, бо вітер онде який холодний.

— А чому?

— Що — чому?

— Ну, вітер цей холодний.

— Так на вулиці ж мороз.

Дівчинка помовчала трохи, про щось замислившись. А згодом знов підійшла до матері.

— А я знаю, чому вітер холодний.

— Ну, скажи, донечко.

— Бо його ніхто не пускає погрітися.

(*В. Тарасенко*)

Запитання

— Куди увірвався вітрюган?

— Чому він холодний?

— Чому задумалась Оленка?

НАМАЛЮЙ ВІТЕР

Дивлюсь з вікна, а там дерева нагинаються додола. Хмари кудись поспішають. І щось стогне і виє, наче голодний пес. Я знаю, що це вітер. Він, забіякуватий, може збити з ніг, вкрасити шалку і в очі насипати піску. Коли виє вітер, краще сидіти вдома і малювати його. Який він?..

(*М. Людкевич*)

Запитання

- Що видно з вікна?
- Куди, на вашу думку, поспішають хмари?
- Що стогне і виє? Чому?
- Якими словами описаний вітер?
- Чи можна його порівняти з живою істотою?
- Чому краще сидіти вдома?
- Намалюйте вітер словами, фарбами, олівцем.

Тема. Спостереження за кущами винограду

Мета: поглибити знання дітей про культурний та дикий виноград; вчити визначати особливості в будові листя та плодів; розвивати спостережливість; виховувати естетичні смаки; культуру споживання їжі.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Я на хміль похожий трішки,
 Бо росту на довгих ніжках.
 Ягідки — мої плоди, повні сонця й смакоти.
 Кучеряві лози маю, ними стійки заплітаю.
 З'їсти мене кожен рад,
 Моє ймення — ... (виноград).

Бесіда

- Який виноград ви знаєте?
- Які шати у дикого винограду?
- Чим відрізняється форма листя дикого і культурного винограду?
- А колір листя?
- Чим різняться плоди?
- Яка користь від винограду для людей?
- Яких правил гігієни та культури поведінки слід дотримуватись, споживаючи ягоди винограду та сік?

Тема. Розглядання місць гніздування ластівок та шпаків

Мета: сформувати в дітей поняття про перелітних і зимуючих птахів; розвивати вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, аналізувати; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати бережливе ставлення до птахів.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадки

- Перший я приніс весну,
Пробудив усе від сну,
Заспівав під вікном,
Звуть мене усі... (*шпаком*).
- Швидко скрізь цей птах літає,
Безліч мушок поїдає,
За вікном гніздо будує,
Тільки в нас він не зимує. (*Ластівка*)

Бесіда

- Діти, про яких пташок ми відгадали загадки?
- Покажіть будиночок шпака, гніздо ластівки.
- Чому зараз у цих «домівках» ми не чуємо пташиного співу?
- Чому пташки відлетіли?
- Як їх називають? (*Перелітними*)
- А які пташки залишилися?
- Чим вони зайняті?
- Чи чуємо ми їхні голоси?
- Чому їх назвали зимуючими?
- Чому зимуючих пташок стало більше біля людських осель?
- Як діти можуть допомогти зимуючим птахам?

Скоромовка

Сів шпак на шпаківню,
Заспівав шпак півню:
— Так, як ти, не вмю я,
Ти не вмієш так, як я.

Матеріали на допомогу

ШПАК

Шпак схожий на чорного дрозда, але строкатіший, пір'я в нього блискучіше, веселкою переливається. Всі звикли, що він біля людини, в шпаківні живе. Але так було не завжди.

Шпаки люблять старі ліси, де багато дуплистих дерев. У дуплах вони й мостять гнізда. Важко до такого гнізда дістатися ворогові. Спробуй утриматися на гладенькому товстому стовбурі!

Збирати їжу для пташенят шпаки літають на поля, на городи й луки. Багато винищують вони комах, личинок, гусені.

(З календаря)

Запитання

- На яку пташку схожий шпак?
- Чи завжди шпаки жили коло людини, в шпаківнях?
- Чим корисні шпаки?

ШПАКИ

Ходить мама, ходить тато —
Щось визбирують шпаки.
Треба їжі їм багато,
Бо в шпаківні — малюки.
А як виростуть шпачата,
Аж до осені-зими,
Свою маму, свого тата
Годуватимуть вони.

(М. Ігнатенко)

Запитання

- Що визбирують шпаки?
- Кого вони годують?
- Чи можна шпаченят назвати чемними дітками? Чому?

ЛАСТІВОЧКА

Прилетіла ластівочка
Під віконечко до нас,
Заясніли в дітей очка:
— Добрий день! Щасливий час!
Ти була в краю чужому,
Ждали ми тебе додому.
Натомились в тебе крила,
Бо далеку путь зробила,
Понад ріки, понад гори,
Понад степ і понад море.
Поспішала ти до нас...
Добрий день! Щасливий час!

(Н. Забіла)

Запитання

- Яку пору року описує Наталя Забіла?
- Чому заясніли в дітей очка?
- Як вони вітають ластівку?

ЛАСТІВКИ

Один хлопчик восени хотів зруйнувати приліплене під дахом гніздо ластівки, в якому вже не було господарів. Відчувши наближення холоду, вони полетіли у вирій.

— Не руйнуй гнізда, — сказав хлопчикові батько. — Навесні ластівка знов прилетить, і їй буде приємно знайти свою стару домівку.

Хлопчик послухався батька.

Настала весна, і двійко гарнесеньких пташок, весело цвірінь-каючи, прилетіли до свого гнізда.

Закипіла робота, ластівки носили в дзьобиках глину з джерела, і незабаром стареньке гніздечко було відбудоване.

(За В. Едигеєм)

Запитання

- Що хотів зробити хлопчик?
- Чи послухався він батькової поради?
- Куди повернулися ластівки?
- Як вони працювали?

ШПАЧОК

Дощ періщить третій день,
А шпачок співа пісень.
Ще й приказує: — Лий-лий.
В мене дім тепер новий.
Не боїться зливи птаж,
Бо на домі щільний дах.
А зробив шпачку цей дім
Старший братик мій — Вадим.

(Ф. Петров)

Запитання

- Незважаючи на що співає шпачок?
- Що він приказує?
- Чому йому ніщо не страшно?
- Хто побудував шпачкові дім?

Скормовка

Повернулися шпаки —
Поскидали ми шапки.
Журавлі: «Курли-курли...» —
Ми картузики зняли.

Запитання

— Про яку пору року ідеться?

— До зимуючих чи перелітних птахів належать шпаки?

Журавлі?

— Які із птахів відлітають і прилітають першими із ви-
рію?

— Поясніть значення слова *вирій*.

ЛАСТІВКИ

Пригріва весняне сонце.
В рівчаках біжать струмки.
Метушаться за віконцем
Метушливі ластівки.

Скоро буде тут гніздечко,
Добре зліплене з землі.
В нім лежатимуть яєчка
У маленькому кублі.

Потім будуть пташенята,
Ненажери — просто страх!
Цілий день їм батько й мати
Все носитимуть комах.

(Н. Забіла)

Запитання

— Про перелітну чи зимуючу пташку ідеться?

— Що ви нового дізналися про ластівку?

— Як назвати батьків-ластівок?

Розвиток мовлення

Опишіть ластівку.

Загадка

Спереду шильце, а ззаду вильце,
Іззаду сукенце, а спереду біле полотенце.

(Ластівка)

Закличка

Пташок викликаю
З теплого краю.
Летіть, соловейки,
На нашу земельку,
Спішіть, ластівоньки,
Пасти корівоньки.

Тема. Спостереження за горобиною

Мета: ознайомити дітей із горобиною в осінньому вбранні; поглибити знання про користь від цієї рослини; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, дбайливе ставлення до живої природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

У жнива гіркі, а в мороз солодкі. (*Горобина*)

Бесіда

- Діти, роздивіться уважно, чи є горобина в нашому парку?
- Якого кольору листя в дерева?
- Які плоди в горобини?
- На що вони схожі?
- Чому не можна обривати ягід?
- Чим корисне дерево? Плоди?

Розвиток мовлення

Опишіть горобину.

ГОРОБИНА

Хто в хустині червоненькій
Став у колі між дубів?
Може, дівчина маленька
Назбирать прийшла грибів?
Ні, не дівчина там стала, —
Горобина вироста.

(*М. Познанська*)

Запитання

- Чому автор описує горобину як живу істоту?
- Які почуття викликає у вас деревце?

Матеріали на допомогу

ГОРОБИНА

Горобина — чудова декоративна і лікарська рослина. Висота її стовбура становить від п'яти до п'ятнадцяти метрів. Відомо понад тридцять чотири види горобини. Найбільш розповсюджені сорти дають урожай плодів до тридцяти кілограмів. Ось тому горобина прикрашає наші вулиці, парки, сквери.

(*Із народного календаря*)

Запитання

- Яка ця рослина — горобина?
- Це використовуються її плоди?
- Скільки видів цієї рослини відомо в Україні?

ГОРОБИНА

Засніжило. До розгонистої горобини, яка росте в нашому дворі, зачестили граки. Горобина рада гостям. Вона вродила рясно. Гілляки аж угинаються під вагою жаристих грон. До горобини навідуються по вітамінні граки. І щоразу дивують своєю акуратністю. Бо не стрибають із гілки на гілку, не вибирають, де більші грона. Вони скльовують ягоди всі підряд.

(За Є. Шморгуном)

Запитання

- Які гості прилітають до горобини?
- Як рослина виявляє свою радість птахам?
- За що вдячні граки горобині?

ГОРОБИНА

Горобина — рід рослин родини розових. Поширені дерева і кущі. Існує 34 види горобини, в Україні їх 4. Досить поширена горобина звичайна, яку часто вирощують як декоративну рослину. Плоди використовують у харчовій промисловості та в медицині.

(З енциклопедичного словника)

Запитання

- Скільки всього існує видів горобини?
- Скільки видів росте в Україні?
- Яка горобина найпоширеніша?
- Де використовуються плоди горобини?

Загадка

Весною зеленіла,
Влітку загоріла,
Червоні коралі
Восени наділа. *(Горобина)*

Тема. Ознайомлення з найважливішим органом людини (серцем)

Мета: сформувати у дітей поняття про найважливіший орган людини — *серце*; розвивати спостережливість; виховувати гігієнічні навички.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Що воно за штука, що день і ніч стука? (*Серце*)

Бесіда

— Про який орган людини ця загадка?
 — Який, на вашу думку, головний орган людини?
 — Покладіть долоньку на ліву сторону грудей так, як це зробила я. Що ви чуєте?

— Стукіт молоточка — це стукіт вашого сердечка. Зімкніть кулачок. У народі говорять, який кулачок — такої величини серденько. Воно складається із суцільних м'язів.

Доки сердечко б'ється, доти живе людина. Тому серце слід берегти: займатися посильною фізичною працею, фізичною культурою, більше рухатись, плавати, дихати свіжим повітрям, завжди бути розсудливою, урівноваженою людиною.

Матеріали на допомогу

Загадка

Безперервно день при дні
 Воно стукає мені,
 Стука чітко і ритмічно,
 Що це стукає в мені? (*Серце*)

Тема. Спостереження за хмарами на небі

Мета: поглибити знання дітей про хмари; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Біжать коні булані, на них віжки порвані,
 Хто їх може зупинити, на них віжки підлатати?
 (*Хмари*)

Бесіда

- Про що ця загадка?
- Якого кольору хмари на небі?
- А чи рухаються вони, чи застигли в якомусь певному положенні?
- Як вони плывуть?
- Що їх гонить вперед?
- Що їх рухає?
- На що схожі хмаринки?
- Які почуття викликають у вас хмарки, що плывуть?

Розвиток мовлення

Складання дітьми описових розповідей про хмари.

Тема. Спостереження за деревами

Мета: поглибити знання дітей про осінні зміни в стані дерев; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, дбайливе ставлення до живої природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ**Загадка**

Огляда суворо скоса
 Степ, і ліс, й міста, і села.
 Розпустила золоті коси
 Ця пора сумна й весела.
 А тут вітер наліта,
 Бура коси запліта. (Осінь)

Бесіда

- Про яку пору року ця загадка?
- Про який саме період осені говориться?
- Як називається цей осінній місяць? (*Листопад*)
- Як ви здогадалися, що саме про листопад ідеться?
- Як падає листя з дерев?
- Що нагадує листопад? (*Золотий дощ*)
- Якого кольору опадає листя з берези, з клена?
- Чому не опало листя з дуба?
- Якого воно кольору?
- Які дерева стоять і стоятимуть зелені цілий рік? Чому?

ОСІНЬ У ЛІСІ

Приходжу до знайомого лісу і вражено зупиняюся.

— О!..

І немає слів, щоб висловити захоплення.

А ліс і собі шелестить. Дерев, стомившись протягом весни і літа, тягнуться наввипередки до сонця, раптом зупинилися, опустили руки, оглядають одне одного, дивуються з власної краси.

— О!..

Тиша-тиша.

Тут звідкілясь об'явився невисада-вітерець: шш-шуг!.. Та дуби на нього невдоволено зашикали: «Тш-ш-ш! Тш-ш-ш!»

І вітерець слухняно принишк, притулившись до стовбура уже безлистої осики.

(Є. Шморгун)

Запитання

- Що вразило автора в лісі?
- Які зміни відбулися в ньому восени?
- Від чого стомилися дерева?
- До чого вони тягнуться?
- Із чого дивуються дерева?
- Які вони, на вашу думку?
- Як автор називає вітерець?
- Чому він слухняно принишк?
- Прокоментуйте слова-вигуки, звуконаслідування. З якою метою їх вживає автор?

Жовте листя опадає,
Облітає тихий сад.
Рання осінь поспішає,
Наступає листопад.

ЛІСОВА КОЛИСКА

Стежка, озеро, стіжок —
Все у падолисті.
І в гніздечку для пташок
Задрімав сухий листок,
Наче у колисці.

(В. Скоморовський)

Запитання

- Як ще називається падолист?
- Назвіть слова, вжиті в переносному значенні.

ДУБОВІ ДІТИ

На галяві виріс дуб
І корою зашкаруб,
Розгорнув крислаті віти,
А на них — дубові діти.
Дуб гойдає їх, гойда
І на діток погляда:
Мов, скоріш зростаєте, діти, —
Рад я вами жолудіти.
День на осінь ви, смаглявці,
Сипонете по галявці.
І сказав дубок-сусід:
«Розпочався дубовий рід!»

(В. Кочевський)

Запитання

- Де виріс дуб?
- Де «сидять» дубові діти?
- Про що мріє старий дуб?
- Поясніть значення слів: *розпочався дубовий рід*.

Тема. Розглядання зубів, визначення їхнього значення в житті людини

Мета: ознайомити дітей із призначенням зубів; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати гігієнічні навички.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

У тридцяти двох воїнів один командир. (*Зуби та язик*)

Бесіда

- Про що ця загадка?
- Скільки зубів у людини?
- Які вони є?
- Для чого людині потрібні зуби?
- Чому зуби чистять уранці та ввечері?
- Як слід правильно це робити?
- Чи потрібно берегти зуби і як це слід робити?

Розповідь

Зуби — це кісткове утворення в роті для кусання і подрібнення їжі, а також для захисту. Людина має 32 зуби. Їх необхідно берегти.

Розвиток мовлення

Поясніть значення афоризмів:

- зуб на зуб не попадає (*дуже замерзнути*);
- гострити зуби (*мати бажання завдати кому-небудь прикрості*);
- з'їсти зуби (*набути великого досвіду, добре розумітися на чомусь*);
- крізь зуби цідити (*невиразно, нечітко говорити; сердито говорити*);
- озброїтися до зубів (*добре, ґрунтовно підготуватися*);
- сміятися на кутні зуби (*плакати*);
- тримати язик за зубами (*не говорити зайвого, бути обмеженим у висловлюванні, мовчати*).

Матеріали на допомогу

Загадки

- Висять два ряди білих хустин,
Посередині червона запаска. (*Зуби та язик*)
- А в нашого дядька курей грядка, та всі білі. (*Зуби*)
- На червоній перекладинці білі курочки сидять. (*Зуби*)
- Невелике корито білими гусьми набито. (*Зуби*)
- У хліві два ряди баранців, і всі біленькі. (*Зуби*)
- Як погляну в погрібець, там лежать два ряди яєць. (*Зуби*)
- Два ряди сорочок, а між ними один фартушок. (*Зуби та язик*)
- За білими берегами соловейко тьохкає. (*Зуби та язик*)

Діти— молодці
Знають Толя, Коля, Оля,
Знають так, як два по два,
Що в дорослих і у діток
Зубків рівно тридцять два.

Спершу це молочні —
Зубки нестійкі.
Пізніше — постійні:
Зубки корінні.

Щоб здоров'я добре мати,
Зубки треба доглядати:
Їх напаром полоскати,
Щіточкою вичищати.

Так робіть з дитинства
Ввечері і вранці.

Й скажуть справедливо
Вам про це усі:
«Ви не просто діти —
Діти молодці.»

(Т. Левченко)

Запитання

- Про що добре знають діти?
- Для чого необхідно постійно стежити за зубами?
- Скільки разів на день їх слід чистити?
- Що про таких дітей скажуть дорослі?

ГІМНАСТИКА ДЛЯ ЗУБІВ

Уранці, почистивши зуби, візьміть прокип'ячену дубову паличку (діаметром п'ять–десять мм) і легенько почніть стискувати її всіма зубами по черзі, починаючи з кутніх, зліва направо. Стискування не повинне спричинювати неприємних відчуттів. У перший день виконуємо всього лиш по одному легенькому натискуванню на кожний зуб.

На другий день вправу з паличкою повторюємо вранці й увечері після чищення зубів.

Якщо раптом відчуєте біль, неодмінно зверніться до лікаря — це сигнал про приховану хворобу.

У третій день виконуємо вправу з паличкою двічі — уранці, двічі — увечері.

Якщо неприємних відчуттів немає, то на четвертий день стискування доводимо до трьох повторювань кожного разу.

У п'ятий, шостий і сьомий дні навантаження не збільшуємо, зате прикушуємо дедалі сильніше.

Гімнастика для зубів не спричиняє для зубів будь-якої шкоди щелепно-лицьовому апарату й водночас дає навантаження, вкрай потрібне для його нормальної діяльності. Крім того, дуже корисно регулярно їсти сирими моркву, яблука та інші фрукти й овочі.

(З. Друзь)

Запитання

- Для чого використовують дубову паличку?
- Як нею користуватися?
- Чи відомий вам такий гігієнічний засіб догляду за зубами?

ЗУБНА ЩІТКА

Я маленька зубна щітка,
Я часу не гаю.

В кого зуби захворіли,
В мить допомагаю.
Я дружити з вами рада
Отже, вам моя порада:
Чистить зуби треба всім:
І дорослим, і малим.
Щоб здорові були зуби,
Пам'ятайте, діти:
З чарівною щіткою
Треба всім дружити.

(О. Дмитренко)

Запитання

- Чому зубна щітка названа чарівною?
- Назвіть пораду чарівниці.
- Чи дружите ви із зубною щіткою?

Тема. Спостереження за квітами і травою в квітнику

Мета: поглибити знання дітей про осінні квіти; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до квітів.

ХІД ЗАНЯТТЯ

ЖОРЖИНИ

Уже і вересню кінець,
Настали дні холодні.
До нас, я чула, морозець
Прийде вночі сьогодні.
Впаде на луки, на гаї,
Побілить лист на вишні...
Погаснуть сонечка мої —
В саду жоржини пишні.
Та я морозцеві тому
Не дам жоржин стоптати!
На руки ніжно їх візьму
І понесу до хати.

(М. Познанська)

Бесіда

- Про які осінні квіти говорить поетеса?
- Подивіться на наш квітник.

- Які зміни відбулися в ньому, порівнюючи з літом?
- Чи змінили колір трава і листя?
- Які квіти ще квітують? (*Айстри, нагідки*)
- Чому вони не бояться морозу?
- Як ми можемо продовжити «життя» жоржин та інших квітів, що бояться морозу?
- Насіння яких квітів уже можна зібрати, щоб дати їм життя весною?
- Зробіть це.

Розвиток мовлення

Складання дітьми описових розповідей про квіти. (*Звернути увагу на висоту, форму, колір, запах квітки.*)

Пересаджування кущика айстри в куточок живої природи групової кімнати.

Тема. Спостереження за горобцями

Мета: поглибити знання дітей про життя горобчиків у зимовий період, про особливості живлення, влаштування житла, поведінки; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати бережливе ставлення до птахів, бажання допомогти пернатим друзям.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

За вікном летить сніжок, піднялася віхола.
 Чив, чив, чив, хто співати їх навчив?
 Сірі пташенята ці, звуться, діти... (*горобці*).

Бесіда

- Як, діти, називаються пташки, які ходять зграйкою перед нами?
- Чому вони так близьенько сидять: пташка біля пташки?
- Чому в горобчиків настобурчене пір'ячко?
- Якого воно кольору?
- Чи однакові за кольором на крильцях, на животику?
- Якого розміру горобчики?
- Які в них дзьобики?

- Які лапки?
- Як поводяться горобчики взимку?
- Чи веселі пісеньки співають вони взимку?
- Як рухаються пташки?
- Коли горобчикам жити веселіше: взимку чи влітку?
- Чим відрізняються їхні помешкання літні та зимові?
- Як ми можемо полегшити життя пташкам взимку? (*Вивішування годівниць, спостереження за підгодовуванням горобчиків.*)

Чому так говорять?

Горобці розцвірінькалися на відлигу.

Перевірте.

Матеріали на допомогу

ЗИМОВІ ГОРОБЦІ

Ріка заснула в берегах.
Село сотається димками.
Як чорні черги у снігах,
Стоять похнюплені паркани.
А на малому деревці
З такою гілкою рогатою
Лузають зиму горобці
І літо-літечко пригадують.

(Л. Костенко)

Запитання

- Чому спить ріка?
- Чому похнюпились паркани?
- Поясніть значення слів: *лузають зиму горобці і літо-літечко пригадують.*

Скоромовка

Летів горобець
Через безверхий хлівець,
Ніс четверик гороху
Без червотоку,
Без прочервоточини.

ПТАШИНИЙ ОДЯГ

Погляньте: скільки різних барв
Пташиний одяг увібрав!
Бува ж: які у пташки барви —
Таке й імення підібрали.

Рябіє рябчик в сірій свитці;
 При синіх шарфах — то синиці.
 Вбрання барвисте в голубів,
 Є й кольори в нім голубі;
 У жовтобрюшки — жовта блуза;
 Обручки чорні — в черногуза;
 Сорочка до ладу, нівроку,
 У білобокої сороки.
 Чистун червоні туфлі чистить,
 А зеленьк скупався в листі.
 Свій колір личить кожній птасі...
 І звуться ж гарно — різномасті.

(О. Маландій)

Запитання

- Від чого, на думку автора, залежить імення пташки?
- Як одержав своє ім'я рябчик? Синиці? Голуби? Жовтобрюшки? Черногузи? Сорока? Чистун? Зеленьк?
- Назвіть види одягу, описані у вірші.
- Які птахи із названих — зимуючі?
- Поясніть значення слів: *у витка, різномасті*.

Тема. Спостереження за синичками

Мета: поглибити знання дітей про спосіб життя синичок взимку; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати бережливе ставлення до пернатих друзів.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Часто прилітає до мого вікна
 Жовтогруда гостя. Хто ж вона така? (*Синичка*)

Бесіда

- Діти, погляньте на синичку, яка прилетіла до нашої годівниці. Детальніше розгляньмо її. Якого розміру синичка у порівнянні з горобчиком?
- Якого кольору пір'ячко на спинці, голівці, животу, крильцях, на бочках?
- Як рухається синичка?
- Чому її ще називають жовтогрудкою?
- Чим живиться пташка?

- Чому вона більше свого часу проводить на деревах?
- Де живе синичка взимку?
- Розгляньте синичник, розкажіть про його будову.
- Що, на вашу думку, більше любить синичка: крихти чи сало? Перевірте.

Розвиток мовлення

Складання описової розповіді про синичку.

Тема. Спостереження за горобиною

Мета: поглибити знання дітей про горобину; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до живої природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Золота прийшла, червоне намисто знайшла. (*Осінь, горобина*)

Бесіда

- Про яке дерево загадка?
- Якого кольору кора на стовбурі?
- Що червоніє на гілках?
- Чим корисні зимові ягоди горобини?
- Якими вони є на смак?

Чому так говорять?

Рясно вродила горобина — на сувору зиму.

Розвиток мовлення

Складання описової розповіді про горобину.

ЗИМА

ГРУДЕНЬ

Тема. Спостереження за станом погоди

Мета: ознайомити дітей з ознаками зими; з'ясувати лексичне значення назви *грудень*; розвивати зв'язне мовлення, мислення, спостережливість; виховувати естетичні почуття.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Захопився майстер ділом, —
Все фарбує тільки білим.
Що ж лишається робити?
Фарби іншої нема.
Відгадали, любі діти,
Хто малює так? (*Зима*)

Бесіда

- Про яку пору року йдеться?
- Як називається перший зимовий місяць?
- Які ознаки зими?
- Як цей місяць називають в народі?

Розвиток мовлення

Грудень — перший місяць зими. Назва пов'язана зі станом доріг після листопадових дощів: дороги вкрилися грудками мерзлого ґрунту. Народні назви грудня: *студень, студенець, хмурень, підбериха, молода зима, санна коля*.

Чому так говорять?

- Груднева днина куца: сюди тень, туди тень, та й минув день.
- Листопад стелить землю листом, а грудень — снігом.

Розвиток мовлення

Поясніть прислів'я

Сумний грудень і в свято, і в будень.

Матеріали на допомогу

В ГРУДНІ

Раптовий сніг упав на землю,
Завис нечутно на гілках.
І забіліла сосен зелень
У неполоханих гайках.
Вже влаштувався ведмідь на зиму
В барлозі темній і зручній.
Лежить і згадує ожину —
І усміхається у сні.
А змерзлі клени та берези
Ховають ноги в теплий сніг.
І затихають обережно
Аж до далекої весни.

(А. Костецький)

Запитання

- Який перший місяць зими?
- Чому сніг названо раптовим?
- Де він зупинився?
- Що робить ведмідь?
- Що роблять клени та берези?
- Який заголовок ще можна дібрати до вірша?

Загадки

- Стало біло навкруги.
Я розтрешую сніги,
Наганяю холоди,
Води сковую в льоди,
В дружбі з дітьми я всіма.
Здогадались? Я... (Зима).
- Чудо-сани налетіли,
Скакуни везуть їх білі,
У санках сидить цариця,
Білокоса, білолиця,
Рукавом махає,
Сріблом все вкриває. (Зима)

- Лід на річках, сніг на полях,
Віхола гуляє, — коли це буває? (*Взимку*)
- Прийшла до нас бабуся у білому кожусі.
Поля причепурила — пухнастим снігом вкрила.
Відгадайте, хто вона, бабуся чепурна? (*Зима*)

ЧОМУ СНІГ РИПИТЬ?

Зима. Лютий мороз. Йдеш, а сніг під твоїми ногами рипить на різні лади: то гучніше, то тихіше, то тоненьким голоском, то трохи грубішим. Чим це пояснюється?

Справа у тому, що рипіння снігу — це шум від розчавлюваних дрібнесеньких кришталіків. Кожен із них такий дрібний, що коли він ламається, виникає звук, який навряд чи може почути вухо людини. Але сніговий покрив складається з міриад таких кришталіків. Коли ти розчавлюєш їх своїми ногами, то чуєш рипіння снігу. Що лютіший мороз, то твердіші кришталіки і гучніше рипить сніг під ногами, полозками саней, лижами...

(*За С. Могилевською*)

Запитання

- Якими є ознаки справжньої зими?
- Від чого сніг рипить?
- Коли рипіння найсильніше?

Тема. Спостереження за снігом

Мета: сформувати в дітей уявлення про сніг як стан води; розвивати аналітичні уміння — встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами неживої природи; виховувати естетичні смаки.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Як борошно, він білий-білий,
Здається, світ укріє цілий,
Все падає, все нароста,
На села сиплеться й міста,
На гори, на ліси, на ниви —
Пухнастий, легкий, блискітливий.
Лягає майже нам до ніг.
Із вати килим? Ні, це... (*сніг*).

Бесіда

- Про що ця загадка?
- Якої форми сніжинки?
- Спіймайте сніжинку на долоньку.
- Що з нею сталося?
- Де вона поділась?

Дослід

ЧОМУ ВЗИМКУ ІДЕ СНІГ, А НЕ ДОЩ?

Малюсінькі льдинки у високому небі — це замерзла водяна пара. З неї й утворюються сніжинки. У вітряну погоду сніжинки ламаються, утворюючи сніговий порошок. У морозну погоду сніжинки, накладаючись одна на одну, під вагою нашого тіла риплять, бо ламаються. А коли мороз слабкий, сніжинки збиваються у щільні білі кульки. А влітку, восени і весною пара перетворюється на дощ.

Дослідіть будову незайманої сніжинки та з протоптаної стежки. Зробіть висновки.

Чому так говорять?

Сніг для рослин — це шуба.

Відшукайте трав'янисті рослини, що не змінюють кольору листя навіть узимку. (*Копитняк, суніці садові, барвінок, братки*)

— Під яким снігом рослинам тепліше: під пухнастим чи щільним? Чому?

Матеріали на допомогу

ЯК ДЗВЕНЯТЬ СНІЖИНКИ

Це було темного зимового вечора. Сонце сховалося за обрій. Зарожевів сніговий килим. Стало тихо-тихо. Замерехтіли зорі в глибокому небі.

Раптом з півночі насунула чорна хмара. Пливе над снігами. Потемнів сніговий килим. Падають сніжинки на землю. Тихо лягають на поле, на ліс, на дорогу. Я прислухаюсь до тихого снігопаду і чую ніжний дзвін. Немов десь далеко-далеко бринить велика кришталева чаша, до якої доторкається срібний молоточок.

Що воно дзвонить? Іду, прислухаюся. Дзвін лине від маленької ялинки, що росте у нас на шкільному подвір'ї. Вслухаюся і дивуюся. То дзвенять маленькі сніжинки. Висять на ялинкових

гілочках, доторкаються одна до одної, немов срібні дзвіночки.
І дзвенять, дзвенять. Аж місяць прислухається.

(В. Сухомлинський)

Запитання

- Що сталося зі сніговим килимом? Чому?
- Звідки з'явилася чорна хмара?
- Як вона поводитися?
- Як поведяться сніжинки?
- Якими ви їх собі уявляєте?
- Звідки з'являється дзвін? Чому?
- Чи спостерігали ви коли-небудь таке явище?
- Чи можна сніжинки порівняти з живими істотами?

Загадки

- Впаде з неба — не розіб'ється,
Впаде в воду — розсиплеться. (Сніг)
- Що це? Що це? — всі кричать, —
Білі мухи он летять. (Сніг)
- Біле, як сорочка,
Пухнасте, як квочка.
Крил не має,
А гарно літає.
Що це за птиця,
Що сонця боїться? (Сніг)
- Біле, а не цукор, м'яке, а не вата,
Без ніг, а йде. (Сніг)
- Зірка сніжно-біла на рукав мені злетіла,
Доки ніс її сюди, стала краплею води. (Сніг)
- Зимою гуляє, хати замикає,
А весною плаче, людей випускає. (Сніг)
- Зимою гріє, весною тліє,
Влітку вмирає, восени оживає. (Сніг)
- Лежало, поки лежалось,
А як припекло, то й сліду не зосталось. (Сніг)
- Летить птиця без крил, без ніг,
Зварив кухар без вогню, з'їла дівка без рота.
(Сніг)
- Летить — мовчить, лежить — мовчить,
А як помре, то зареве. (Сніг)
- Малесеньке, тонесеньке,
А що схоже — вкриє. (Сніг)

- Пусти з гори — не розіб'ється,
Пусти на воду — розпливється. (Сніг)
- Біленьке, пухнастеньке,
Літає, як муха, залітає за кожуха. (Сніг)
- Скатертина біла увесь світ накрила. (Сніг)
- Узимку горою, а літом водою. (Сніг)
- Живе — лежить, помре — побіжить. (Сніг)
- Що приходить тихо, а відходить з шумом? (Сніг)
- Надворі горою, а в хаті — водою. (Сніг)
- Не п'є — живе, а нап'ється — умре. (Сніг)

БІЛІ ПОЛОТНА

Це було восени. Світили зорі. Тихо стояв ліс. Заснули пташки. Перед самим світанком прийшла до лісу бабуся Морозиха.

Принесла білі полотна, розіслала на зеленій траві. Забілили галявини, аж посвітлішало в лісі. Сіра сова думала, що вже ранок, та й заховалася під сучок.

Зачервоніло небо на сході. Зійшло сонечко. Де ж поділися білі полотна? Немає. Блищать на траві срібні крапельки роси. Де ж бере бабуся Морозиха стільки білих полотен? Чи принесе вона їх і цієї ночі? І хто їх тче — білі полотна?

(В. Сухомлинський)

Тема. Спостереження за птахами, які прилітають до годівниці

Мета: поглибити знання дітей про зимуючих птахів, про спосіб їх життя взимку; розвивати спостережливість; виховувати дбайливе, бережливе ставлення до пернатих друзів.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадки

- Пташка невеличка,
В неї білі щічки,
Сірі лапки, чорна шапка,
Фартушок жовтенький,
Голосок тоненький.
Та ж ця пташка невеличка
Називається... (синичка).

- В'ється, стука молоток,
Поправляє нам садок. (*Дятел*)
- Бідовий хлопчина в теплій сорочині
По дворах стрибає, крихти підбирає. (*Горобець*)
- Всі в блакитнім піджаку, в рожевій сорочці,
В нас зимою по садку гуляють, як гості. (*Снігурі*)

Бесіда

- Діти, подивіться на нашу годівницю.
- Які пернаті гості до нас завітали?
- В який час дня прилітають синиці, снігурі, ворони?
- Чому ми годуємо птахів двічі?
- Які пернаті першими сідають на годівницю.
- Які чекають?
- Які птахи полюбляють який корм?
- В який час відлітають птахи з годівниці?
- Для чого ми підготовуємо пташок?

Чому так говорять?

Снігур цвірінькає під вікном — на відлигу.

Матеріали на допомогу

ПУХОВІ ШАПОЧКИ

Білий сніг — холодний пух —
Побілів усе навкруг.
Вітерець пушок збирає,
Гарні шапочки сплітає:
І дубкам,
Грибкам,
І березам,
І кленкам.
А малій Ганнусі
Шапочку плете бабуся.
(*В. Заєць*)

Запитання

- Якими словами автор називає сніг?
- Що таке сніг?
- Чому вітерець сплітає «пухові шапочки»?
- Кому в'яже шапочку бабуся?
- Кому слід сказати спасибі?

Віє метелиця,
Крутиться-мелеться,
Котиться полем у млі.

Килимом-хутрою падає, стелеться
Сніг по замерзлій землі...

(Г. Чупринка)

Запитання

- Як діє метелиця?
- Як ще можна назвати її?
- Чи боїтеся ви завії?

ВІХОЛА

На білих конях
Віхола
В село мое
Заїхала,
Летить вона
Алеями, —
Село цвіте
Лілеями.
Село дзвенить
Копитами,
Снігами-Оксами.
І світиться
Домівками
З веселими
Щедрівками.

Запитання

- На чому їхала Віхола?
- Де вона летить?
- Чим цвіте село?
- Чим воно дзвенить? Світиться?
- Коли ви спостерігали таку картину?

ЗАВІРЮХА

Звечоріло; ніч заходе,
Місяць з хмари не виходе;
Ані зіронька не мріє,
Тільки сніг кругом біліє.

Ось схопилась хуртовина,
Закурилася долина,
І кипить мороз у полі
На просторі та на волі.

(Я. Щоголів)

Завдання

- Сформулюйте однією фразою головну думку першої строфи.
- Якими словами ще можна назвати завірюху?

Загадки

- Маленький, сіренький, на соняшник сів,
Надзьобався добре й далі полетів. (*Горобець*)
- На дворі хатинка, солом'яний дах,
Живе там маленький птах.
Із сонечком разом встає пташеня,
Цвірінькає, стрибає, шука черв'яка.
Хто відгадає, той молодець!
Сіренька пташка — це... (*горобець*).
- Відгадайте, діти, хто має носик-долото?
Ним комах з кори виймає,
Про здоров'я лісу дбає. (*Дятел*)
- Я ловлю комах, жучків,
Їм біленьких черв'ячків.
В теплий край я не літаю:
Під стріхою хату маю.
Цвірінь — сів на хлівець.
Звуть мене... (*горобець*).
- За вікном летить сніжок,
Піднялася віхола,
Але бачу я пташок,
Що сидять під стріхою.
Чив-чив-чив! Чив-чив-чив!
Хто співати їх навчив?
Сірі пташенята ці
Звуться, діти,... (*горобці*).
- Патлатий хазяїн в стріху прилетів. (*Горобець*)

БЕЗРІДНИЙ ДЯТЕЛ

В одному веселому, радісному гаю жили дятли. Кожен дятел із дятлихою мали гніздо. Влітку вони виводили маленьких пташенят. Як тільки малята вилітали із гнізда, батько й мати вчили їх знаходити жучків під корою дерев.

Жив у гаю Безтурботний Дятел. Не було в нього ані дятлихи, ані гнізда. Влітку він літав собі, пісні співав, жучків шукав. На зиму перелетів Дятел до іншого гаю. Усі дятли здивувались, питають:

— Звідки ти прилетів, Дятле? Де твій гай? Де твоя дятлиха, де твої дятленята?

Безтурботний Дятел у відповідь застукав дзьобом по дубу й заспівав:

Я співун, я літун,
Безтурботний говорун.
Де хочу, буваю,
Куди хочу, літаю.

Немає у мене дятлихи,
Немає малих дятленят.
Краще жити без клопоту.
Ось так. Ось.

Дятлам стало зрозуміло. Вони сказали:

— Якщо у тебе немає ні дятлихи, ні дятленят, то в тебе немає і свого гаю. Ти безрідний.

З того часу безтурботного Дятла так і прозивають: Безрідний.

(В. Сухомлинський)

СИЛЬНІШЕ ЗА СИЛУ

(Казка)

Заліз кіт під стріху і спіймав горобця. Горобець попросив kota:

— Відпусти мене. Може, і я коли стану тобі в пригоді.

— Чим ти мені зможеш знадобитися? — фиркнув кіт. — Я дужий, спритний, а це головне в житті.

Горобець заперечив:

— Це не зовсім так. Є на світі щось сильніше, ніж сила.

— Сильніше, ніж сила? — здивувався кіт. — Що ж це, скажи?

— Коли вже так хочеш, скажу. Ось ти ходиш тихо, а кажуть, коли ти випустиш кігті, уся сила твоя зникне.

— Це у мене сила зникне? — підскочив кіт. — Дивись, дивись! — і застрибав по даху.

А горобець піднявся у повітря і крикнув:

— Знай, що сильніше за силу...

— Куди ти? — закричав кіт так сильно, що не чути було останніх слів горобця.

Запитання

— Хто насправді сильніший?

— А що більше за силу?

СНІГУРИ

Встав я взимку на зорі

І кажу: — Ой, нене,

Заглядають снігурі,

У вікно до мене!

В них сіренькі піджачки,

Галстуки червоні...

Я із столу кришечки

Зріб мерщій в долоні.

Вибігаю швидко в сад

Птахів годувати,

А вони посіли в ряд
 І давай клювати.
 Замахали враз крильми:
 — Ой, спасибі, друже!
 Третій день не їли ми
 Зголодніли дуже.

(Ф. Петров)

Запитання

- Хто заглядає у вікно до хлопчика?
- Який зовнішній вигляд снігурів?
- Чому їх так назвали?
- За що птахи дякували хлопчикові?
- Чи можна назвати вірш — «Вдячні пташки»?

КОЛЬОРОВІ ПТАШКИ

Червоні снігурі
 Стрибають по дворі.
 В задумі чорний крук
 Присів на білий сук:
 Синиці голубі
 Співають на вербі.
 На зиму омелюх
 Дошив рудий кожух.
 А горобець — дивак
 Вдягнув зелений фрак...
 Зелений, то й дарма! —
 Бо сірих фарб нема.

(В. Лучук)

Запитання

- Якими кольорами автор малює снігурів? Синиць? Омелюха? Горобчика?
- Поясніть заголовок.
- Намалюйте пташку, яка вам найбільше сподобалась.

ДЕ НОЧУЮТЬ ПТАХИ ВЗИМКУ?

Довгу зимову ніч птахи проводять по-різному. Ворони і галки ночують великими зграями у парках, садах на деревах. Дятли, повзики, синиці-гаїчки ховаються від холоду в дуплах, а горобці і синички великі — під дахами, на горищах, біля опалювальних труб. Зимуючі птахи у шпаківнях не зимують, бо шпаківні промерзають і продуваються вітром.

(З. Друзь)

Запитання

- Дайте відповідь на заголовок-запитання.
- Чому не зимують птахи у шпаківнях?

Тема. Спостереження за хуртовиною

Мета: поглибити знання дітей про різноманітність опадів узимку; поглибити уявлення дітей про супровідні явища в природі; пояснити сутність хуртовини як явища неживої природи; розвивати аналітичні уміння, здатність встановлювати причинно-наслідкові зв'язки: виховувати естетичні почуття.

ХІД ЗАНЯТТЯ**Загадка**

Без рук, без ніг, а по полю гайсає. (*Хуртовина*)

Бесіда

- Що таке вітер?
- Що таке сніг?
- Як називається сніг із вітром?
- Як ще можна назвати хуртовину?
- Чим вона супроводжується?

Розповідь

Хуртовина — сильний вітер зі снігом: вітер підіймає сухий пухкий сніг із землі і переносить його з місця на місце.

Явище супроводжується повною або частковою хмарністю. Її також може і не бути.

Розвиток мовлення

Хуртовину ще називають *хурдигою, пургою, заметіллю, бураном, хурделицею, сніговійницею, завірюхою*.

- Які почуття викликає у вас це природне явище?

Чому так говорять?

У грудня два друга — заметіль та хуга.

Матеріали на допомогу

Загадка

Шумить, гуде і все горою йде. (*Завірюха*)

ЗИМОВА ПІСЕНЬКА

За вікном хурделиця
Гра в ріжок,
А довкола стелиться
Сніг-сніжок.
Ой ти, зимо-зимонько,
Постривай!
Ти гілля ялиноньки
Не ламай!
Не завій ти зайчика
Й оленя,
Не морозь нам пальчиків
Ти щодня.
Візьмеш на годиноньку
Ковзани,
Нумо, зимо-зимонько,
До жени!

(М. Гринчук)

Запитання

- Якими словами у вірші названа хуртовина?
- Що вона робить?
- Чого просять діти?
- Чого просите у хуртовини ви?

Тема. Спостереження за хмарами

Мета: поглибити знання дітей про хмари; ознайомити із зовнішнім виглядом бджіл, особливостями їх поведінки; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Одне рядно сім баб тягло. (*Хмара*)

Бесіда

- Про що ця загадка?
- Якого кольору небо?
- Чому переважають сірі тони?
- У спокої чи в русі знаходяться хмари?
- Що їх рухає?
- Які вони за розміром?

- Легкі чи важкі хмари?
- Чому, на вашу думку, вони важкі?

Розвиток мовлення

Якими словами можна описати хмари? (*Важкі, сталеві, похмурі, насуплені, сірі...*)

Зразок

Шатер неба висить низько над головою. Сірі хмари важкі, схожі на сиві бороди старих-старих дідів. А он хмара-вовк. Зараз він відкриє свою пащу — почне випускати пасма лапатоного снігу.

Чому так говорять?

Хмари біжать проти вітру — на сніг.

Тема. Спостереження за зимовим зоряним небом

Мета: поглибити знання дітей про небо, зоряні світила; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Якого поля не можна зорати,
На якому полі не можна каміння полічити?
(*Зоряне небо*)

Бесіда

- Про що загадка?
- В якій частині доби ми можемо спостерігати зоряне небо?
- Чи бачили ви його хоч раз?
- Чим всіяне зоряне небо?
- Чому зірки називають небесними очима?
- Що ви знаєте про зорі? Сузір'я?
- Як називається найяскравіша зірка?
- Яка вона за розміром, порівнюючи з іншими?
- Як вона світить?

Розвиток мовлення

Назвіть слова, якими можна описати зірки. (*Великі, малі, яскраві, тьмянні, білі, червоні, мерехтливі*)

Складання дітьми описових розповідей про зоряне небо.

Тема. Повторне спостереження за вечірнім небом

Мета: поглибити знання дітей про небо, небесні світила; розвивати спостережливість, уміння орієнтуватись та визначати сузір'я; розвивати зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Толока не орана, вівці не лічені, пастух рогатий. (*Небо, зорі, місяць*)

Бесіда

- Про що загадка?
- Як можна одним словом назвати небо, зорі, місяць? (*Космос*)
- Які почуття він у вас викликає?
- Розшукайте на небі найбільшу, найяскравішу зірку.
- Як вона називається? (*Полярна зірка*)
- В якому сузір'ї знаходиться? (*Мала Ведмедиця*)
- Відшукайте сузір'я Великої Ведмедиці.
- Чим різняться два сузір'я?
- Що вам про них відомо?

Розвиток мовлення

Складання дітьми описових розповідей про вечірнє небо.

Тема. Спостереження за інеєм

Мета: поглибити знання дітей про іній; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати інтерес до явищ природи, естетичні почуття.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Чудо це сріблиться,
В променях іскриться.
Це зимові голочки —
...(Інеєві) промінці.

Бесіда

- Що таке іній?
- Чи можна назвати його зимовими квітами?
- Торкніться інею пальчиками. Які відчуття у вас виникли?

Розвиток мовлення

Складання дїтьми описових розповідей про іній.

Чому так говорять?

Дерева вночі вкрилися інеєм — на тепло.

Матеріали на допомогу

ТІЛЬКИ ПОЧИНАЄТЬСЯ

Зимовий ранок сонячний і прозорий. На снігу іскринки переливаються. Дахи на хатах неначе з вати. Із димарів дим іде голубий.

Тарасик і Тетянка дерев'яними лопатами прокидають стежку до хвіртки, бо за ніч снігу зима сипнула.

Тарасик кидає й кидає, цілу хурделицю зняв за собою. А Тетянка розігнулася, зіперлася на держално. І до Тарасика:

— Ой, ти поглянь, яблунька зацвіла!

Задивилися удвох на яблуньку. А вона вся в інеї, наче в цвіту.

— А на другій яблуньці он уже і яблука! — захоплено Тарасик.

І справді — такі червоні, круглобокi. Ну хіба не казка! Та це ж снігурі на гілках посідали!

Підійшли ближче, щоб роздивитися. А снігурі — пурх! — і полетіли. Тетянка засмутилася.

А біля хвіртки сніговик стоїть і до Тетянки й Тарасика усміхається. Мабуть, хоче сказати: зимовій казці не кінець. Вона тільки починається.

(В. Чухліб)

Запитання

- Який зимовий ранок?
- Що роблять Тарасик і Тетянка?
- Яке «відкриття» зробила Тетянка?
- Що це були за квіти?
- Які яблука помітив Тарасик?
- Чому засмутилася дівчинка?
- Що символізувала посмішка сніговика?
- Який ще заголовок можна дібрати словами із тексту?

Загадки

- На зимові віти
Сіли білі квіти. (Іній)
- На гілках, що від холоду тремтять,
Дрібнесенькі білі голочки висять. (Іній)

- Рано-вранці увесь світ
Вбрався в білий оксамит.
А як вітер нападе —
Оксамит цей опаде. (Іній)

ВИЙШЛИ ВРАНЦІ МИ

Вийшли вранці ми —
Дивне місто проти сонця!
Всі взолочено віконця...
Ні, такої ще зими
Не стрічали ми.
Проти сонця дим,
Проти зимнього патлатий,
Що з труби зверта від хати
І понад садом молодим
Тане, тане дим...
Ох, яка ж краса!
Сад увесь убрався в іній,
Проти сонця він — як синій
Гілля до землі звиса, —
Ох, яка ж краса!

(П. Тичина)

Запитання

- Чому місто дивне проти сонця?
- Чому дим патлатий?
- Чому він тане?
- Чому сад синій проти сонця?
- Чи бачили ви коли-небудь таку красу?

ЗИМА

Усі дерева в інеї —
У білому, у синьому.
Ростуть дими над хатами
Стовпами волохатими.
І світ увесь у інеї —
У білому, у синьому.

(А. Камінчик)

Запитання

- Чому іній буває білий, синій?
- Чому дими схожі на волохаті стовпи?

СІЧЕНЬ

Тема. Спостереження за змінами в стані неживої природи

Мета: ознайомити дітей із лексичним значенням слова *січень*; із природними ознаками, характерними для цієї пори; розвивати спостережливість, мислення, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, любов до природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

З нових ялинкових прикрас
В нас... починається.
Січе сніжком, скрипить саньми,
Та ми його не лаємо —
Самі ж володаря зими
Ми... (*січень*) називаємо.

Бесіда

- Про якого володаря зими ідеться?
- Які зміни в стані неживої природи відбулися цього місяця?
- Де знаходиться сонце?
- Чи гріє воно взимку?
- Які зміни відбулися на землі?
- Чому червоніють дитячі носики, щічки?
- Як слід поводитися на морозі?

Розвиток мовлення

Січень — отримав назву від лісопромислу, саме в цей час люди починали розчищати (сікти) деревину, щоб навесні на цих ділянках посіяти збіжжя. Так пояснюють етимологію слова мовознавці.

У народі місяць називають так: *студень, просинь, просинець, сніговик, льодовик, сніжень, корінник зими, маківка зими, середульший*.

Чому так говорять?

Якщо січень холодний, липень буде сухий і жаркий.
Перевірте народну прикмету.

Поясніть прислів'я

- Січень — снігом січе, а мороз вогнем пече.
- Січень — року голова і зими середина.

Матеріали на допомогу

ВЕРШИНА ЗИМИ

Грудень старий рік завершує, а січень новому двері відчиняє. Свою назву місяць дістав за люті хуртовини і тріскучі морози. У січні снігом лице січе та морозом вуха пече.

Місяць має й інші назви: *січовик, великий січко, сніговик, тріскун, вогневик, просинець*.

А ще січень називають царем зими.

(За В. Скуратівським)

Завдання

- Поясніть заголовок.
- Як ви розумієте зміст останнього речення?
- Які народні назви місяця ви запам'ятали?
- Звідки походить назва — січень?

СИНИЦІ

Сьогодні великий мороз. От синиці й летять до годівниць. Вони висять на вікнах будинку.

Прилетіла синиця. Вона оглянула харчі, схопила хлібну крихту і полетіла. Через хвилину знов повернулася, схопила крихту. Потім вона прилетіла з подружками. Пташки почали спритно клювати крихти і насіння.

Діти запасли багато корму для своїх пернатих друзів.

(Із календаря)

Запитання

- Чому синичка прилетіла до годівниці?
- Кого вона ще з собою привела?
- Який корм, на вашу думку, споживали синички?
- Який корм ви припасли для них?

СІЧЕНЬ

У дерев сьогодні срібне свято:
Сонце, синь, січнева білизна.
Цілий сад прийшов пощедрувати до вікна.
А вікно вмуроване у іній,
У гірлянди яблуневих віт,
В голоси пташині, сині тіні,
У іскристо-сяйний сонце цвіт.

(М. Луків)

Запитання

- У кого свято?
- Що свідчить про те, що настав січень?

Тема. Спостереження за синицею

Мета: поглибити знання дітей про спосіб життя синиць; вчити визначати стан погоди за поведінкою птахів; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати бережливе ставлення до птахів.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Пташка невеличка,
В неї білі щічки.
Сірі лапки, чорна шапка,
Фартушок жовтенький,
Голосок тоненький.
Та ж ця пташка невеличка
Називається... (*синичка*).

Бесіда

- Про яку пташку йдеться?
- Чому синички не відлетіли в теплі краї?
- Чим займаються синиці взимку?
- Як поведуться синиці зимової пори?
- Визначте стан погоди за поведінкою пташки та за народною прикметою: «Якщо синиця пищить зранку — на мороз, а якщо хвилюється, кружляє, клює кору дерев — до непогоди».
- Перевірте народну прикмету.

Матеріали на допомогу

ДІВЧИНКА І СИНІЧКА (Казка)

Настала холодна зима.

Маленька Наталя почепила на яблуньці годівничку для Синички й щодня приносила насіння коноплі. Синичка чекала дівчинку. Навесні Синичка сказала Наталі:

— Тепер не принось мені насіння. Я знайду собі їжу. До побачення — до зими!

— До побачення, Синичко.

Знову зима все засипала снігом. Прилетіла Синичка до годівнички, а там також сніг.

Тривожно стало пташці. Питає вона у яблуньки:

— Яблунько, скажи, чому нема Наталі? Невже вона забула про мене?

— Ні, не забула. Вона хворіє.

Тяжко стало на душі у Синички. Сіла вона на гілочці й думає: «Полечу до дівчинки. Треба чимсь її втішити. Але де я візьму подарунок? Навкруги ж сніг, сніг, сніг».

І тоді вирішила Синичка понести Наталі пісню. Прилетіла до її хати, влетіла у відчинену квартиру, сіла біля ліжка хворої і заспівала.

Наталі стало легше.

(В. Сухомлинський)

Тема. Розглядання слідів на снігу

Мета: поглибити знання дітей про стан живої природи взимку; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати бережливе ставлення до природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

- Влітку сірий, взимку білий. (*Заєць*)
- По зерні котилось і в дірку сховалось. (*Миша*)

Бесіда

— Про кого загадки?

— Що ви знаєте про зайця? Мишу?

— Подивіться, діти, на сліди зайця на снігу: це шнурочок — риска в'яз і риска збоку. А це сліди миші: рівний рядочок. Чії ще сліди ви бачите на снігу?

— Пограймося «Пізнай пташку по сліду».

Матеріали на допомогу

СНІГОВА АБЕТКА

Є абетка снігова, а сліди — її слова.

Заєць слід кладе шнурочком:

Риска — в'яз, і риска — збоку.

Хто рядочок рівно вишив?

Це пробігла щойно миша.

Рись взуває в капці лапки —

Має слід чотири крапки.

Лось пішов на водопій.

Слід його серед полів —

Наче слід від ковзанів.

(З. Друзь)

Запитання

- Які абетки вам відомі?
- Що ви дізналися про снігову абетку?
- Які її сліди?
- Які сліди у зайця, у миші, рисі, лося?
- Чиї сліди наших молодших друзів ви бачили?
- Які вони?

Тема. Ознайомлення із органом дихання — носом

Мета: сформувати у дітей поняття про ніс як орган дихання; формувати навички гігієни: правильного дихання в морозну погоду; розвивати спостережливість; виховувати навички культури поведінки.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Не золото, а найдорожче. (*Здоров'я людини*)

Бесіда

- Чому здоров'я є найдорожчим для людини?
- Що слід робити, щоб бути здоровим?
- Назвіть життєвоважливі органи людини.
- Назвіть орган нюху людини.
- Чому ніс завжди повинен бути чистим?
- Чому дихати правильно носом?
- Для чого люди використовують носову хустку?
- Чи гігієнічно користуватись чужою?
- Якою повинна бути носова хустка?
- Як ви розумієте вислів: ніс — орган дихання?
- Чому особливо в морозну погоду потрібно дихати носом?
- Як слід поводитись, щоб не зашкодити носу?

Розвиток мовлення

Дайте відповідь на запитання:

- У кого носик?
- У кого ніс?
- У кого носище?
- У кого дзьоб?

Матеріали на допомогу

Загадка

Ось гора, біля гори —
 Дві глибокі є нори.
 Вітер в норах тих гуляє,
 Кисень в груди заганяє. (Ніс)

ГРИЦЬ ТА МОРОЗ

Тихо падає сніжок
 Білий та лапатий,
 Прокладає стежку Гриць
 Від воріт до хати.
 Злий мороз щипнув за ніс,
 В щоки дошкуляє,
 Гриць лопатою жвавіш
 Сніг пухкий жбурляє.
 Перестав щипать мороз,
 Відступив від Гриця —
 Працьовитих малюків
 І мороз боїться!

(П. Мостовий)

Запитання

- Яку роботу виконує Гриць?
- Як йому дошкуляє мороз?

Розвиток мовлення

Поясніть:

Працьовитих малюків і мороз боїться!

КОШТОВНА ПРИКРАСА

...Історія відбулася в Індії. Закінчився обід. Жінка-лікар дістала зі своєї сумочки носову хустку і старанно витерла нею свої зуби. Це мене вразило та здивувало. Потім я пригадав, що в давні часи на Сході хустка була зубною. Отже, збереглися і живуть старі звички. Потім хустка «перебралась» вище і стала носовою. Але й сьогодні в деяких східних країнах її використовують замість зубної щітки.

А в Європі спочатку хустка була прикрасою. Багатії хизувались клаптиками коштовних тканин, химерно прикрашених вишивкою, бісером, лелітками і навіть коштовним камінням.

Поступово люди зрозуміли, що хусточка здатна принести велику користь.

(За М. Коростельовим)

Запитання

- Де відбулася описана подія?
- Чим після їжі користувалася жінка-лікар?
- Яку функцію виконувала носова хустка в минулому і сьогодні?
- Чи завжди ви користуєтесь носовою хусточкою?

Тема. Спостереження за хуртовиною

Мета: сформувати у дітей поняття про хуртовину як явище неживої природи; розвивати спостережливість, вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; виховувати естетичні почуття.

ХІД ЗАНЯТТЯ**Загадка**

Без рук, без ніг, а по полю гасає. (*Хуртовина*)

Бесіда

- Діти, що свідчить про панування зими?
- Чому сніжинки кружляють у повітрі?
- Чому сніжинки то повільно, то швидше літають?
- Як можна назвати снігопад, що супроводжується сильним вітром?
- А чи можна назвати істотами вітер? Сніг?
- Чи можна зараз легко побачити та розрізнити предмети на відстані?
- Що цьому заважає?
- Як необхідно поводитись у такий стан погоди?

Розвиток мовлення

Назвіть хуртовину іншими іменами. (*Хурделиця, віхола, хурдига, завія, метелиця...*)

Скоромовка

Йде зима в поля, в гаї,
Ми вже бачили її.
В неї сніг та хуртовина.
Довга ніч, коротка днина.

Чому так говорять?

Мете, що й світу білого не видно.

Матеріали на допомогу

Сипле снігом
 Хуртовина —
 Біло-біло навсебіч...
 Дід Мороз несе
 Торбину,
 Дід Мороз не спить
 В цю ніч.
 З подарунком в кожную хату
 Він ступає на поріг:
 «З Новим роком вас, малята!
 Ви побільшали на рік!»

(Л. Компанієць)

Запитання

- Що несе Дід Мороз?
- Куди він поспішає?
- Чого бажає Дід Мороз дітям?
- За що радіє?

Сидить пряля та й пряде —
 Сніг іде-іде-іде —
 Нитка рветься де-не-де —
 А вона пряде й пряде,
 Вже напярля хуртовин
 На шапки для верховин —
 На сувої полотна —
 На завісу для вікна,
 На хустину й укривало —
 Мало-мало-мало-мало —
 Сніг іде-іде-іде —
 А вона пряде й пряде.

(Л. Костенко)

Запитання

- Що символізує пряля в тексті?
- Які результати її роботи?
- Чи можна роботу прялі порівняти з роботою прялі зими?
- Для чого автор вживає мовленнєві повтори?

Тема. Спостереження за снігопадом

Мета: сформувати в дітей поняття про снігопад як один із видів опадів; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Біле, а не цукор, м'яке, а не вата,
Без ніг, а іде. (*Снігопад*)

Бесіда

- Про що ця загадка?
- Якої пори року ми можемо спостерігати таке явище?
- Що означає саме слово *снігопад*?
- Який він буває?

Скоромовки

- Сніжок стрибав, стелився сміло,
Собою синій світ сповив.
Смеркатись стало, сутеніло.
Сон сновидіння скрізь стелив.
- Світленько стало спозаранку,
Сріблиться сяйвом сніг-сніжок.
Серпанок сонячний світанку
Світівся сотнями свічок.

Чому так говорять?

Собака качається по землі — на сніг.

Перевірте.

Матеріали на допомогу

ДАВНО ВЖЕ ЛІТЕЧКО ПРОЙШЛО...

Давно вже літечко пройшло,
Доволі бігати, гуляти...
Садок снігами замело:
Тепер учімося читати,
Ж, Р гарненько вимовляти,
Щоб нам не соромно було
Себе на люди показати.

(*О. Олесь*)

Запитання

- Які дві пори року протиставляються?
- Чому настав час учитися читати?

— Поясніть значення слів: *щоб нам не соромно було себе на люди показати.*

ДОБРЕ МЧАТИ НА САНЧАТАХ

Лисенята і вовчата
Посідали на санчата.
Ще й до них зайчата сіли,
І санчата полетіли!

І санчата полетіли —
Аж у вухах засвистіло,
Полетіли до узвозу —
По снігу та по морозі...

Добре мчати на санчатах
Сіроманцям-вовченятам.
Добре мчати на санчатах
Лисенятам і зайчатам.

Добре мчати по узвозу —
По снігу та по морозі.
Добре всім гуртом кричати:
Добре мчати на санчатах!

(Є. Гуцало)

Запитання

- Хто їхав на санчатах?
- Куди летіли сани?
- Про що кричали звірята?
- Чи відчували ви коли-небудь щось подібне?

Загадка

В небі хмара пролітала,
Білий пух порозсипала.
Він на землю міцно ліг.
Називають його... (сніг).

На землю сніг упав...
Така тепер світлиця!
Прокидані стежки — барвисті килими.
Так хочеться іти, не можеш зупинитися
Між святощів життя, між світлощів зими.

Немов людська душа красива і пречиста,
Немовби відгуло і все перемело...
На землю сніг упав і просто, і барвисто.
Так чисто на землі, мов майбуття прийшло.

(А. Таран)

Запитання

- Що означають слова: *така тепер світлиця? Стежки барвисті килими? Святоці життя? Світлоці зими?*
- Поясніть зміст двох останніх речень вірша.

Ой, весела в нас зима,
Веселішої нема:
Грає срібними зірками,
В'ється синіми димками,
Снігом землю обійма.

(М. Рильський)

Запитання

- Чому зима весела?
- Які її дії змальовані?
- Що ми називаємо срібними зірками?

ВИПАВ СНІГ

Ой, у лісі лист зів'яв!
Білий сніг у лісі впав —
На дубочки молоденькі,
На ялинки зелененькі.
Біло-біло в лісі стало
Так багато снігу впало!

(М. Познанська)

Запитання

- Чому зів'яв лист?
- Це випав сніг?
- Що він покрив?
- Чи корисним є сніг?

БІЛІ ЧЕРЕВИЧКИ У ЗИМИ

Вкрив дерева білими крильми
Морозець колючий, мов шипшина.
Білі черевички у зими,
Біла-біла в неї кожушина.
Білі сани, білогриві коні,
Білі рукавички пухові.
Білі щоки, а уста червоні,
Мов розквітлі маки польові.

(П. Сингаївський)

Запитання

- У що одягнена зима?
- В який одяг убрали б її ви?
- Яку істоту вона нагадує?

Тема. Розглядання кори старого дерева

Мета: сформувати в дітей поняття про зміни, що відбулися в житті птахів, комах зимової пори; розвивати спостережливість, вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; виховувати бережливе ставлення до живої природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Влітку в шубі, а взимку голе. (*Дерево*)

Бесіда

— Підійдімо до найстарішого дерева. Давайте зніmemo з нього шматочок кори і подивимось, чи є там життя. Що знаходиться під корою?

— У кого навесні перетворюються личинки комах?

— Як ви вважаєте, чи завдають личинки шкоди деревам?

— Який птах лікує дерева?

— Як ще називають цього птаха? (*Дятел, лікар, санітар лісу*)

— Що шукає птах на дереві?

— На що схожі звуки, які видає дятел під час добування личинок?

— Чи слід допомагати птахам взимку? Чому?

Розвиток мовлення

Складання дітьми описової розповіді про дятла.

Розповідь

Дятел — особливий птах. Язик у нього надзвичайно довгий, змочений липкою слиною. Тільки завдяки цьому він легко добуває з-під кори і з деревини комах та їх личинок. У дятла своєрідне розташування пальців: два спрямовані вперед, а два назад. Гострі кігті дозволяють птаху вправно пересуватись по деревах. Літають неохоче, але швидко: то різко піднімаються, то ніби падають із складеними крилами.

Матеріали на допомогу

Загадка

В'ється, стука молоток, поправляє нам садок. (*Дятел*)

Складіть свою загадку про дятла.

ЛЮТИЙ

Тема. Спостереження за станом погоди

Мета: пояснити лексичне значення слова *лютий*; сформувати в дітей уявлення про зміни в стані неживої природи цієї пори; розвивати спостережливість, допитливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття.

ХІД ЗАНЯТТЯ

ЛЮТИЙ

Хоч він і «лютий» — то дарма —
Він все одно хороший, друзі:
У нім кінчається зима
І квітнуть котики у лузі.

Бесіда

- Про який місяць ви дізналися?
- Де знаходиться сонце?
- Чому воно вже піднялося вище?
- Чи гріє лютневе сонце?
- Визначте висоту сонцестояння відносно найвищого дерева.
- Якими є прикмети цього місяця?
- Звідки його назва?

Розвиток мовлення

Лютий — назва походить від слова *лютень*, бо місяць має суворий, неласкавий «норов», тобто характер. У народі він має ще такі назви: *сніжень, крутень, бокогрій, криводоріг, зимобор, межень*.

Чому так говорять?

- Спитає лютий, чи добре одягнений і взутий.
- Лютневий сніг за золото дорожчий.
- У лютому сніг глибокий — хліб високий.
- Лютий малює, красну весну чує.
- Лютий воду пустить, а березень підбере.

Матеріали на допомогу

ЛЮТИЙ

Хоч він і лютий, та дарма —
Він все одно хороший, друзі:
У ньому йде від нас зима
І квітнуть котики у лузі.

Вже промінь сонечка ясний
Всміхається із високості.
Ми в лютому ждемо весни —
От-от вона прибуде в гості.

(М. Познанська)

Запитання

- Чому лютий все ж таки хороший?
- За що його люблять люди?

БІЛЯ ГОДІВНИЦІ

— Горобчику, горобчику,
Чому ти сумний?
— Бо лютий лютує.

— Горобчику, горобчику,
Чому ти так дрібно скачеш?
— Щоб лапки зігріти.

— Горобчику, горобчику,
Поклуй крихти хліба.
— Цінь-цвірінь, цвірінь...

— Горобчику, горобчику,
Чом ти розцвірінькався?
— Чекаю весни.

Запитання

- Чому горобчик сумний?
- Чому дрібно скаче?
- Чому горобчик розцвірінькався?

ХОДИТЬ БАБА СНІГОВА

Ходить Баба Снігова —
Біла в Баби голова.
Брови в Баби — гіллячки,
Очі в Баби — вуглячки.

Ніс у Баби — це морквина,
Вуха — листя капустини.
Губи в Баби — це вугілля,
У кожусі Баба білім.

В Баби віник у руках
І рум'янці на щоках.
Баба віником махає,
Баба зиму замітає.

(Є. Гуцало)

Завдання

— Намалюйте портрет Баби Снігової.

Поясніть рядки:

Баба віником махає,
Баба зиму замітає.

ПОРОША

Казала пороша:
«Я дуже хороша,
Усіх одягаю за так, не за гроші».

А промені встали і кажуть: «Порошо,
Ти б швидше розтала,
Як справді хороша».

Образилась біла пороша
Й розтала,
Травиця хороша
Під нею зростала.

(П. Воронько)

Запитання

- Чим хвалилася пороша?
- Що їй відповіли промені?
- Як образилась пороша?

Тема. Спостереження за передвесняною засмагою

Мета: сформувати в дітей поняття про передвесняну засмагу дерев; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати бережливе ставлення до природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ**Загадки**

Навесні веселить, влітку холодить, восени годує, взимку гріє.
(Дерево)

- Мету, мету — не вимету,
Несу, несу — не винесу,
Настане пора — само піде. (Сонячний промінь)

Бесіда

- Про що ці загадки?
 - Який існує взаємозв'язок між відгадками?
 - Пригадайте прислів'я: «Лютий малює, красну весну чує».
- Як воно пов'язане з відгадками?

— Пов'яжіть прислів'я зі змінами в стані неживої та живої природи.

— Що ви помітили на стовбурах берези та верби з сонячного боку?

— Чому саме з сонячного боку змінився колір кори верби?

— Як називається це природне явище?

— Чим відрізняється кора берези від кори верби?

— Чому не змінився колір кори цього дерева? (*Кора вкрита папером, промені сонця не потрапляють на ділянки кори.*)

— Зробіть висновки про це природне явище. (*Передвесняна засмага дерев залежить від сили і тривалості сонячного опромінення. І відбувається це явище тільки у другій половині зими.*)

Матеріали на допомогу

ЯКІ В ДЕРЕВ ЖИЛИ?

Кора у дерев — як жили у людини: через жили кров ходить по людині, а через кору сік по дереву піднімається до гілок, листя і квітів. Із дерева можна видовбати майже все нутро, як це буває у старих лозин, тільки б кора була жива — і дерево буде жити; але якщо пропаде кора, — дерево загинуло.

(За В. Едігесем)

Запитання

— Для чого потрібна дереву кора?

— Із чим її порівнює автор?

— Як слід поводитись, щоб зберегти дерева — зелені легені людини?

Тема. Спостереження за бурульками

Мета: сформувати в дітей поняття про бурульку, її утворення, властивості; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Кришталевий спис над дахом завис,
Як сонце припече — спис відпаде. (*Бурулька*)

Бесіда

— Про що ця загадка?

— Якої форми бурулька?

- Якою є вона на дотик?
- Якого вона кольору?
- На що схожа бурулька?
- Що з нею станеться, якщо її потримати в руках або помістити в тепле середовище?
- Візьміть три бурульки. Оберіть найтовщу, найдовшу, найпрозорішу.

Розвиток мовлення

Складання описових розповідей про бурульку.

Матеріали на допомогу

Загадки

- Срібний кинджал хвильку в хаті полежав — і зовсім розтав. (*Бурулька*)
- Що росте догори коренем? (*Бурулька*)
 - Під нашим дахом морквинка росте.
Сонце пригріє — вона відпаде. (*Бурулька*)
 - Як на свято вбрався дах
В снігову сорочку.
А чи знайдете на ній
Льодяну торочку? (*Бурульки*)

Тема. Спостереження за деревами

Мета: поглибити знання дітей про зміни, що відбулися в житті рослин зимової пори; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати бережливе ставлення до живої природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Тумани сизі.
І річка спить у кризі.
Замерзла на морозі
Берізка при дорозі.
І холодно у лісі
Кленку, калині, вільсі.
З... (*зимою*) наодинці
Не страшно лиш ялинці.

Бесіда

- Про яку пору року ця загадка?
- Які зміни відбулися в стані живої природи взимку?

- Які дерева скувала зима?
- Як їх можна розпізнати? (*За кольором кори, за кроною*)
- Розгляньмо берізку. Якого кольору її кора?
- Чи можна берізку переплутати з іншими деревами?
- Яка кора та крона у клена?
- Чим особливі ці дерева?
- Чому на калині залишились «червоні коси»?
- Для кого вони і чим корисні?
- Яка кора у калини?
- Чому не страшно ялинці?
- Чому особливо взимку дерева і кущі потребують людського догляду?

Розвиток мовлення

Складання дітьми описових розповідей про одне зі згаданих дерев.

Матеріали на допомогу

ЗИМОВА КАЛИНА

Все жахав мороз калину:
 — Побілієш ти, як сніг.
 Заморожу до загину —
 Заморозити не зміг.

Червоніла, пламеніла,
 Грона жевріли, як жар.
 Не лякалась, не біліла —
 Не калина, а пожега.

А коли прибігли діти,
 Любо мовила вона:
 — Ви мене в коші беріте
 Я морожена — смачна.

Зустрічали з пиріжками
 Свій Новий щасливий рік...
 І солодкими цівками
 Лився їм на губи сік.

(П. Воронько)

Запитання

- Чим саме мороз лякав калину?
- Чи виконав він свою погрозу?
- Із чим автор порівнює калину?
- Що вона сказала дітям?
- Як зустрічали діти Новий рік?
- Якою є користь від калини?

— Що символізує калина?

СНІЖИНКИ

Тоненькі сніжиночки
На мене сідають.
Мене за ялинку,
Напевне, вважають.
Не знають сніжинки —
Сніжинки тоненькі,
Що я не ялинка,
А просто Оленка!

(А. Костецький)

Запитання

- Куди сідають сніжинки?
- Чи можна вважати, що сніжинки помилились?

Загадки

- Восени не в'яне, а взимку не вмирає. (*Ялина*)
- І не дівка, а червоні стрічки носить. (*Калина*)
- У лісі на пролісі висить плаття червоне. (*Калина*)

НАВКРУГИ КАЗКОВІ ШАТИ

Навкруги казкові шати, сиве плетиво гілок,
Спробуй зразу відгадати, де тут в'яз, а де дубок,
Де калина, де — шипшина, де черешенька мала?
Все зима запорошила, закучмила, замела.

(В. Скоморовський)

Запитання

- Про які казкові шати говорить автор?
- Чому одразу важко розрізнити види дерев? Кущів?
- За якими ознаками ви їх будете розрізняти?
- Як ви розумієте значення слова — *закучмила*?

Тема. Спостереження за сонцем

Мета: сформувати в дітей поняття про положення сонця на небі; розвивати вміння визначати стан погоди, зв'язне мовлення, спостережливість; виховувати інтерес до природи, природних явищ.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Гарне, добре, на всіх дивиться,
А людям на себе дивиться не дозволяє. (*Сонце*)

Бесіда

— Про яке небесне світило ця загадка?

— Знайдіть сонце на небосхилі. Де воно знаходиться відносно найвищого дерева?

— Як сказати правильно: сонце знаходиться на небі низько, високо, порівняно із зимовим періодом?

— А як світить сонечко?

— А чи гріє воно?

— Підставте до сонечка обличчя, ручки. Переконайтесь, що сонечко гріє.

— А коли сонце гріє більше: вранці, вдень, увечері?

— Визначте стан погоди за сонечком. Сформулюйте висновок, дібравши потрібні слова (*Сонце світить яскравіше; мало гріє; погода сонячна — похмура, тепла — холодна...*)

Розвиток мовлення

Складання дітьми описової розповіді про стан погоди. (*Стан погоди відмітити в календарі.*)

Матеріали на допомогу

Загадки

І весела, й яснолиця,
Дивна в сонечка сестриця.
Роботячу вдачу має,
Землю зелом засіває,
Заквітчає яр і поле,
Принесе у ліс обнову.
Відгадали, хто вона?
Ну, звичайно, це... (*весна*).

(*М. Познанська*)

ВЕСНОЮ

Пригріло весняне сонечко.

Широко розлились ріки. Зазеленіли дерева в лісі. Весело защебетали пташки. На верхівці сосни майнула швидка білочка. Пробігла через поляну хитра лисиця.

(*Із журналу*)

Запитання

— Яке весняне сонечко?

— Які весняні ріки?

— Які весняні дерева?

— Які весняні пташки?

— Як поводитьься білочка? Лисиця?

ВЕСНА

БЕРЕЗЕНЬ

Тема. Спостереження за першими ознаками весни

Мета: поглибити знання дітей про перші ознаки весни; з'ясувати лексичне значення слова *березень*; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати любов до природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Ще вітер зимовий з дощем загуде,
Ще сніг острівками блищить де-не-де.
Береза сережки свої розпускає.
Чи ви здогадались, коли це буває? (*У березні*)

Бесіда

- Про яку пору року ця загадка?
- Якими є перші ознаки весни?
- Як називається перший весняний місяць?
- Хто може пояснити походження його назви?

Розвиток мовлення

Березень — назва пішла від слова *березоль*, тобто від слів *береза* і *зола*. А ще в цьому місяці починається рух соку, звідси і сокорух.

У народі цей місяць називають так: *сухий, марець, березоль, березіль, сочень, соковик, новолітець, полютий, красовик*.

Чому так говорять?

- Весна відмикає дерева й води.
- У березні мороз скрипучий, та вже не пекучий.
- Зима березень лякає, але сама вже зникає.

Матеріали на допомогу

ВЕСНА

Гей, музики, вигравайте,
Нашу гостю зустрічайте.
Вже весна до нас іде,
Ясне сонечко веде.

Бачиш, сніжна баба плаче,
Відвернулася від нас.
І сльоза струмочком скаче,
Тане баба повсякчас.

(Л. Гончарова)

Запитання

- Про яку гостю йдеться?
- З якими подарунками вона прийшла?
- Як плаче снігова баба?

Чому вона плаче?

Квітне-веснує земля,
Рястом синіють поля.
В небі, у ріках блакить.
Як цю красу не любить?

Любимо сонячний цвіт —
Квіти у полі, в гаю.
Любим цікавий цей світ,
Любимо землю свою.

(М. Сингаївський)

Запитання

- Які зміни відбулися навесні на землі? У небі?
- Що люблять люди?
- Доберіть заголовок до вірша.

Зійшли сніги, шумить вода,
Весною повіва,
Земля квіточки викида,
Бує травка молода,
Все мертве ожива.

Веселе сонечко блищить,
Проміння щедро ле,
Гайок привітно шелестить,
Неначе кличе пригостить,
Струмочок виграє.

(П. Грабовський)

Завдання

- Що свідчить про те, що настала весна?
- Намалюйте словесні картини весні.

ВЕСНА

Весна — це дивовижне оновлення природи. Її ознаки помітні ще задовго до танення снігів. Теплі передчуття навіює знайома картина синіючого небосхилу. Чіткими стають обриси лісу на тлі прозорої синяви. Усе наче застигло, причаїлося перед великою переміною. Та й рослинний світ у тремкому очікуванні.

Запитання

- Що вважають оновленням природи?
- Якими є ознаки весни?
- Яким, є небосхил? Ліс?
- Чого очікують рослини?

Повсюди ще біліє сніг,
Ще спить озимина.
Та вже з гори струмок побіг,
До нас прийшла весна!

(*М. Познанська*)

Завдання

- Що свідчить про настання весни?
- Назвіть слова, які описують весну як живу істоту.

ІДЕ ВЕСНА

Це куди подівся сніг
З гірки біля дому?
Сніг струмочками побіг,
Не здогнать нікому.

(*За М. Познанською*)

Запитання

- Куди подівся сніг?
- Який це стан води?

Ще пограймось у сніжки,
Бо вже сніг — це вода.
Замочила ти ніжки,
Але то не біда.

Відмокає пороша,
Наче б'є джерело.
І синичка полоще
У калюжі крило.

Відморожений м'ячик
 Ти у жменю візьми.
 Сніжна баба вже плаче
 Крижаними слізьми.

(П. Перебийніс)

Запитання

- Поясніть зміст першого речення.
- Хто купається в калюжі?
- Чи шкідливо це?
- Чому плаче снігова баба?

Прийшла весна. Дзюрчать струмки,
 І птах вітає птаха.
 Мала, хрустка бурулька
 Додолу впала з даху.

(Л. Компанієць)

Завдання

- Намалюйте словесну картину весни.
- Чому птах вітає птаха?
- Чому бурулька залишила своє помешкання?

БЕРЕЗНЕВІ СВІТАНКИ

Щороку і щоранку однаково
 В призначений для неї час
 Весна у березні світанками
 Вертає з вирію до нас.

(О. Орач)

Запитання

- Поясніть значення слова *вирій*.
- Коли до нас приходить весна?
- Звідки і як вона повертається?
- Від чого все засяяло навкруг?
- Чим особливий березень?
- Якими є його ознаки?
- Звідки походить назва місяця?
- Які його народні назви?

БЕРЕЗЕНЬ

По-різному називали на Україні перший місяць весни. Паралельно з назвою березень вживали *березоль* та *березіль*. Виникли вони з двох слів — *береза* і *зола*. Саме в цю пору селяни вирубували в лісах березові гаї. На звільнених площах сіяли зерно.

Зрубані дерева спалювали, отримували золу, тобто попіл. Із нього виготовляли скло. Промисел цей називали *гутництвом*.

А з березової кори виготовляли дьоготь. За часів Богдана Хмельницького дьоготь гнали цілі села. Ним лікували деякі хвороби воїнам, змащували взуття, вози. Так від назви берези та її продукту утворилася назва місяця. Березень називали ще *соченем, соковиком, новолітцем, полютим, сухим, красовиком*. Гарний місяць березень...

(За В. Скуратівським)

Запитання

- Чим особливий березень?
- Які його ознаки?
- Звідки походить назва місяця?
- Які його народні назви?

Березень — перший місяць весни. Зранку ще міцно морозить, а вдень вже добре гріє весняне сонечко. Під ринвою — велика калюжа. Весело купаються там горобці. Почорніли дороги. По розталій землі розгулюють граки. Незабаром прилетять шпаки та інші пташки. Вже час розвішувати пташині будиночки.

(Із календаря)

Запитання

- Назвіть перший місяць весни.
- Які особливості березневого ранку? Дня?
- Як поведуться птахи в березні?

ПРИМХИ БЕРЕЗНЯ

Під променями сонця блищить сніг. Темніють косогори, летять пернаті. В березні ми зустрічаємо шумні ватаги граків, радіємо першим трелям жайворонка, слухаємо пісні шпаків. Та ще люте зима, злиться. Погода часто змінюється: то відлиги, то мороз, то завірюхи, то дощ. Уранці морозець, вдень дзвенять і тануть бурульки, увечері йде дощ. (В. Едігей)

Запитання

- Чому березень названо примхливим?
- Чи можна назвати березень місяцем контрастів?
- Чи подобається вам перший місяць весни?

Березневої пори
Кап-кап-капає згори,
У краплині дужа сила —
Дірку у льодку пробила.

І хоч дірка невеличка,
 З неї виткнулась травичка,
 Дивиться на небо синє —
 Щиро дякую краплині.

(В. Крищенко)

Запитання

— Які пестливі слова вживає автор, щоб передати своє ставлення до природи навесні?

— Які звуки допомагають уявити нам крапання води?

БЕРЕЗЕНЬ

— Що ти, Березню, привіз
 Для своїх сестер — беріз?
 Ниток для мережки,
 Ще й для кожної — тепла,
 Щоб зеленою росла.
 Та не тільки для сестер —
 Буде тепло вам тепер.

(М. Сингаївський)

Запитання

— Що привіз березень для берізок?

— Що обіцяв для всіх?

Тема. Спостереження за бурульками

Мета: сформувати в дітей уявлення про бурульку як характерне весняне природне явище; ознайомити з ознаками цього явища; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення, аналітичні навички; виховувати естетичні почуття.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Що росте догори коренем? (*Бурулька*)

Бесіда

— Про що наша загадка?

— Для якої пори року є характерним утворення бурульок?

— Коли бурульки не тануть? В який період доби?

— Що сприяє таненню бурульок?

- В який період доби бурульки тануть?
- Відтворіть голосом пісеньку бурульки.
- На що схожі крапельки бурульки?
- На що схожа сама бурулька?
- Як вона утворюється?
- Яких правил техніки безпеки слід дотримуватись, спостерегаючи за бурульками?

Матеріали на допомогу

БУРУЛЬКА

Хоча й зветься цей місяць лютий — а сонечко часом і пригріває. Вже й синичка голосніше приспівує, горобці метушаться, відчуваючи настання весни. Пригріє сонечко, на дахах сніг підтане, і капає вода. Капає, капає. Але й підмерзає потроху. Отак підмерзне, і утворюються гострі кришталеві бурульки. Вони схожі на прозорі списи. Бурульки ростуть під вечір, а вранці чи вдень сонце припече — ці списи падають на землю.

Обережно ходіть біля будинку, щоб бурулька часом на впала на голову...

(О. Копиленко)

Запитання

- Як утворюються бурульки?
- Коли вони ростуть?
- На що схожі?
- Коли вони є небезпечними для людини?
- Яких правил безпеки слід дотримуватись?

Загадки

- Срібний кинджал
Хвильку в хаті полежав —
І зовсім розтав. (Бурулька)
- Росте вона додолю головою,
Росте вона холодною зимою.
А тільки сонечко засяє, —
Вона заплаче й помирає. (Бурулька)

РАЙДУГА В БУРУЛЬЦІ

Вдень почав танути сніг, капали краплі з дерев. А вночі знову підмерзло.

Вийшов з хати Юрко і побачив велику крижану бурульку. Вона звисала з даху. Зійшло сонце, і бурулька заблищала різно-

барвними вогниками — синім, рожевим, червоним, блакитним, жовтим... Юрко стоїть, затамувавши подих від здивування. Красива бурулька, мов райдуга.

На даху біля бурульки сіли горобці та й цвірінькають. Вони теж милуються бурулькою-райдугою. (В. Сухомлинський)

Запитання

- Які зміни відбулися в природі вдень? Уночі?
- Що побачив Юрко вранці?
- На що схожа бурулька?
- Хто ще милується бурулькою-райдугою?

Тема. Спостереження за вербовими котиками

Мета: поглибити знання дітей про вербу, її особливості; дати поняття про вербу-оберіг; продемонструвати її цілющі властивості; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Вербову гілочку в кімнату
Внесла сестра й дарує брату.
— Що це? — всміхнувсь маленький Вова.
— Сріблясті котики вербові, —
Відповіла сестричка,
І в банку лле водичку.
А Вова весело гука:
— Налий їм краще молока.

(Ф. Петров)

Бесіда

- Про що йдеться у віршику?
- Доберіть заголовок до нього («Котики»).
- Якому дереву належать сріблясті котики?
- Чому Вова запропонував налити їм молока?
- Чому в Україні вербу називають деревом-оберегом? Символом?
- Роздивіться гілочку верби червоної. Чим вкриті котики?
- Які вони на колір?
- Якими вони є на дотик?
- Чим приваблюють вербові котики людей, комах?
- Чим корисна верба для людини?
- Як слід ставитись до природи?

Чому так говорять?

- Будь здоровим, як верба, а багатим, як земля.

Цікаво знати

В Україні налічують 30 видів верби. Слов'яни вважали вербу символом родинного вогнища.

Матеріали на допомогу

Загадки

- Заблудилась в верболозі,
Дні і ночі ронить сльози. (*Плакуча верба*)
- Облетіли всю вербичку
Сірі братики й сестрички.
У пухнастих кожущках
Причаїлись на гілках.
Перші вісники весни...
Відгадали, хто вони? (*Вербові котики*)

ВЕРБИЧКА

Вітерець легенький біля ставу
Заколисує вербичку кучеряву,
А вона листочками тріпоче:
— Я сьогодні не засну до ночі.
— Це чому? — питає вітерець.
— Бо мене скалічив Іванець.
Він мою порізав кору дуже,
І тепер я, вітроньку, недужа.

(*Ф. Петров*)

Запитання

- Де вітер колише вербичку?
- На що вона скаржиться?
- Як ви розумієте вчинок Іванка?
- Поясніть значення слова *недужа*.
- Що ви знаєте про вербичку-оберіг?

ВЕРБОВІ КОТИКИ

Кроків за кілька від сухої коси визирає з води вербовий кущик.
Невеличкий такий, а на ньому котики. Пухнастенькі, жовтаво-зеленаві. Ніби табунець гусенятко примостився спочити на тонких галузках. І такі вони лагідні та безпомічні.

(*Є. Шморгун*)

Запитання

- Де розсілись котики?
- Які вони?
- Із чим їх порівнює автор?

КОТИКИ-ВОРКОТИКИ

Котики-воркотики
 Всілися рядком.
 Поїть сонце котиків
 Теплим молоком.

Котики-воркотики
 В мене на вікні,
 Котики-воркотики
 Гості весняні.

Не глядить на котиків
 Лиш вусатий кіт,
 Мабуть, зна, що котики —
 То вербовий цвіт.

(А. М'ястківський)

Запитання

- Де всілися котики-воркотики?
- Чим їх напуває сонечко?
- Як це розуміти?
- Як ще можна сказати: котики-воркотики — гості весняні?
- Чому котик не дивиться на котиків?

ВЕРБИЧКА

Посадив Петрусь вербичку
 Зелененьку, невеличку,
 Щоб над стежною росла,
 Кучерявою була.

Потім промінь золотистий
 Примостився теж на листі,
 Він приніс для юних віт
 Аж од сонечка привіт.

Перша пташка прилетіла,
 В молодому листі сіла,
 Заспівала на гіллі:
 — Трі-лі-лі, трі-лі-лі... —

Радо Петрик поглядає
 На вербичку і питає:
 — Ти скажи мені про те,
 Хто скоріше з нас росте?

(Д. Мегелик)

Запитання

- Хто посадив деревце?
- Якими словами автор описує вербичку?
- Як ви вважаєте, чому весело заспівала пташка?

- Що деревцю приніс промінь сонця?
- Як ви розумієте слова Петрика?

ВЕРБА

Ще тільки зійшов сніг. Ледь пригріває сонце. А верба уже поспішає привітати світ із весною. Вона дарує пухнасті жовті котики. Це дерево зацвітає першим. Тому віддавна шанувалося на Україні. Верба росла біля кожного двору. З неї робили ночви, кошики, тини, сопілки. Вербною називається неділя за тиждень від Великодня. Освячена цього дня лоза дарувала силу, здоров'я. Верба є оберегом. Її використовували і на Зелені свята.

(За В. Скуратівським)

Запитання

- Яке дерево зацвітає першим?
- Чому його шанують в Україні?
- Де використовують вербу в народному господарстві?
- Як верба використовується в церковній обрядовості?

На вербі, на гіллі,
Білі-білі котики.
Доторкнуться лагідно
Лоскотливим дотиком.
Доторкнуться котики
Білі, невеличкі,
До руки, до ротика,
До моєї щічки.

(Н. Забіла)

Запитання

- Які відчуття у людини викликають вербові котики?
- Які вони на дотик?
- Кого нагадують дітям?

ВЕРБА

Це дерево життя. Його завжди садили і садять коло води, обабіч шляхів. Вербовий сік давав силу і міць козакам. Вербовою гілочкою б'ють людей на Великдень. Так бажають здоров'я. Верба лікує хворих. Настойкою кори лікують застуду, збивають жар. Відваром і порошком кори очищають та загоюють рани, нариви, опіки.

(Із календаря)

Запитання

- Яке дерево назвав автор деревом життя?
- Де його саджають?

- Яка від нього користь?
- Чому дерево вважається ритуальним?
- Як його використовують як лікувальний засіб?

Дві вербички
 Ми з Данилком біля річки
 Посадили дві вербички,
 А вони сплелись гілками,
 Обнялись, немов руками.

Та й стоять, як ті сестрички.
 На леваді, біля річки,
 Ще й листочками кивають,
 Наче в гості зазивають.

(Ф. Петров)

Запитання

- Що посадили хлопчики?
- Що свідчить про те, що вербички посестрились?
- Про що говорять листочки?

Тема. Спостереження за пролісками, підсніжниками

Мета: поглибити знання дітей про найперші весняні квіти; формувати поняття про розвиток, будову, функції окремих частин рослини; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до квітів.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Я найперша зацвітаю синім цвітом серед гаю.
 Відгадайте, що за квітка,
 Бо мене не стане влітку. (*Пролісок*)

Бесіда

- Діти, розгляньте перші весняні квіти. Що спільного і відмінного в їх будові?
- Як ми можемо одночасно спостерігати проліски і підсніжники? (*Підсніжники квітнуть із північного боку лісу, а проліски лише починають цвісти на півдні.*)
- Якого кольору квіточки підсніжника, проліска?
- Якими вони є за формою?
- Чи пахнуть весняні квіти?

- Якими є листочки у квітів?
- Де вони найчастіше ростуть?
- Чому не можна рвати ці квіти?

Розвиток мовлення

Чому так говорять?

Проліски — очі березня.

Матеріали на допомогу

ПОРА ПІДСНІЖНИКІВ

Найсвітліше в листяному лісі буває ранньої весни. Під сонячним промінням швидко збільшуються чорні круги талої землі навколо дерев. На очах з'їдає останні ніздрюваті кучугури снігу південний теплий вітерець. Задзюрчали по вибалках струмочки.

Розкрилися грона пролісків, схожих на небесну блакить. Поодинці визирнули підсніжники. Між зеленими листочками загорілися жовтенькі зірочки гусячої цибульки.

Підсніжники бувають тільки у листяних лісах, де м'яка й товста підстилка з опалого листя охороняє їх від замерзання. Коли цвітуть підсніжники — лунають пісні перших пернатих посланців весни.

(В. Пархоменко)

Запитання

- Коли найсвітліше у лісі?
- Від чого залежить танення снігу?
- Яка різниця між пролісками і підсніжниками?
- Чи бачили ви коли-небудь живі весняні квіти?
- Чи зривали ви їх коли-небудь?
- Щоб ви сказали людині, яка йде вам назустріч із букетом весняних квітів?

ЗА ПРОЛІСКАМИ

У лісі вже весна. Подекуди ще лежить сніг, та на узліссі вже букетиками синіють проліски. Маленькі, тендітні, вони кивають голівками, ніби вітають гостей. Он промчав сірий зайчик. Він теж радіє весні. Веселі, радісні діти розбіглися по полянці. Вони милувалися квітами. Всі були вражені красою. Тому ніхто не зірвав жодної квіточки.

(Із журналу)

Запитання

- Які проліски на вигляд?
- Як вони вітають гостей?
- Чому ніхто з дітей не зірвав жодної квітки?

ПІСНЯ ПРОЛІСКА

Я перша квіточка весни,
Я пролісковий цвіт,
Я пережив зимові сни
І знов родивсь на світ.
У мене очі голубі
Такі, як неба синь,
Росту між кленів і дубів
Люблю і сонце, й тінь.

(М. Познанська)

Запитання

- Яка перша квіточка весни?
- Що пережив пролісок?
- Що любить квітка?
- Чи можна безжально зривати перші весняні квіти?

ПРОЛІСОК

Зима... і пролісок блакитний,
Навколо ще лежать сніги,
А він всміхається, привітний,
А він вже скинув ланцюги.

(О. Олесь)

Завдання

- Складіть словесний опис проліска.
- Які ланцюги скинув пролісок?

ПРОЛІСОК

Я бачив, як зірниця впала,
Як на снігу вона палала,
Як сніг, біліший від лілеї,
Вночі іскрився біля неї.
Де в темноті зоря згоріла,
З'явилась вранці квітка біла,
І сонце стало ніби вище,
І сніг лежав, як попелище.

(Д. Павличко)

Запитання

- Що автор говорить про зірницю?
- Що з'явилося на місці згорілої зірниці?

ВЕСНЯНКА

А вже красне сонечко
Припекло, припекло,
Ясне-щире золото
Розлило, розлило.

На вулиці струмені
Воркотять, воркотять.
Журавлі курликають
Та летять, та летять.

Засиніли проліски
У ліску, у ліску...
Швидко буде землянка
Вся в вінку, вся в вінку.

Ой, сонечко-батьку,
Догоди, догоди!
А ти, земле-матінко,
Уроди, уроди!

(О. Олесь)

Запитання

- Що зробило сонечко?
- Що роблять струмки?
- Що роблять журавлі?
- Які квіти розквітли?
- Що одягне земля?
- Чого люди просять у сонечка? У землі-матінки?
- Як автор називає землю? Сонце?
- Чого вчить нас веснянка?

СИНІ ОЧЕНЯТА

Крізь сухий торішній листок пробився зелений пролісок. Гострий, мов стрілочка. Розправив листочки. Між ними затремтіли двоє синіх очей — дві квіточки. Глянули оченята навколо. Що ж вони побачили? Велике, червоне коло, немов клубок вогню.

- Що це таке? — запитали Сині Оченята.
- Це сонце, — відповів Джміль.

Потім Сині Оченята побачили високі дерева, блакитне небо, журавлиний ключ. Сонце піднімалося все вище, ось воно вже посеред неба. Ось уже опускається, наближається до землі, стало ще червоніше.

- Чого це сонце стало червоне? — запитали Сині Оченята.
 - Бо воно прощається із землею, — сказала Оса.
- Сонце сховалося. Стало темно.

— Чого це потемнішало? — злякано запитали Сині Очєнята. — Нам страшно.

— Не бійтесь, — сказав маленький Комарик. — Спить. Мине ніч, і знову настане день. (*В. Сухомлинський*)

Тема. Спостереження за снігом

Мета: поглибити знання дітей про властивості снігу весняної пори; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати інтерес до явищ неживої природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Зійшли сніги, шумить вода,
Земля вже квіти викида,
Бує травка молода,
Все мертве ожива.
День прибуває.
Коли, діти, це буває? (*Навесні*)

Бесіда

- Коли відбуваються такі зміни в природі?
- Погляньте на сніг. Якого він кольору?
- Чому сніг став сірим?
- Чому в ньому багато чорного кольору?
- Що сприяло тому, що сніг став пористим?
- Де швидше тане сніг? (*З південної сторони, проти сонця*)
- Із чого і як утворюються таловини?
- Яка вода в них на дотик?
- Які почуття викликають у вас таловини?

Розвиток мовлення

Описати стан снігу навесні.

Матеріали на допомогу

Загадки

- Зимом гуляє, хати замикає, а весною плаче, людей випускає. (*Сніг*)
- Зимому гріє, весною тліє, влітку вмирає, восени оживає. (*Сніг*)

- Летить птиця, без крил, без ніг,
Зварив кухар без вогню, з'їла дівка без рота.
(Сніг)
- Спочатку він міцний і білий,
Та коли сонце припікає,
Він враз слабкішає, жовтіє,
Чорніє, тоне і тікає. (Сніг у відлигу)

ДЕ ЗИМА ПОДІЛАСЯ?

Запрягла зима в гринджоли
Коней норовистих
Та й помчала через поле
Гостювати в місто.

А сонечко над полями
Дужче припіка.
Тане сніг і ручаями
У Дніпро стіка.

Брат запитує в татуса:
— Де зима поділась? —
Він сміється, гладить вуса:
— У Дніпрі втопилась.

(Ф. Петров)

Запитання

- Поясніть значення слів: *гринджоли, норовисті*.
- Яких «коней» запрягла зима в гринджоли?
- Куди вона на них помчала?
- Що із зимою зробило сонечко?

На рябому коні прилетіла весна,
Снігу сорок лопат їй прикидало плечі,
На рябому коні, що везла — не везла,
Але дещо і нам привезла для малечі.

Привезла щавелю для зелених борщів,
В білій хмарі дощі привезла на Великдень.
З нею зайчик приїхав на теплій щоці,
І виглядає зайчик, поки йому видно.

Горобцям привезла по три пуди зерна,
По два пуди зерна їх сусідам — синичкам.
Снігурам по пуду, аби кожен з них знав,
Як в снігах зимувать і як жить на позичках.

Прилетіла весна на рябому коні,
Снігу сорок лопат привезла для годиться.
І мені привезла все, що треба мені,
Але що привезла, не скажу — таємниця.

(М. Вінграновський)

Запитання

- На чому прилетіла весна?
- Що вона привезла для малого? Для пташок?
- Що символізують сорок лопат снігу?
- Що вона привезла особисто для вас?

Тема. Спостереження за граками

Мета: поглибити знання дітей про особливості поведінки граків навесні; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати дбайливе ставлення до птахів.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Чорномазий, білозубий,
Він за плугом важко ходить,
Черв'ячків, жучків знаходить —
Сторож вірний, друг полів,
Перший вісник теплих днів. (*Грак*)

Бесіда

- Про яких пташок загадка?
- Що роблять пташки?
- Що вони несуть у дзьобах до свого будиночка?
- Як вони називаються?
- Як поводяться птахи?
- Чому вони кричать?
- Порівняйте грака і ворону за кольором. Чим схожий грак на ворону?
- Чим живляться граки?
- Чому їх називають друзями полів?
- Чому грак — перший вісник весни?
- Для чого необхідно оберігати граків?

Цікаво знати

Грак може за годину подолати 40 км. Але під час березневого маршу бере цю відстань лише за добу, тобто, як кажуть, не забігає наперед. Одночасно з граками у березні прилітають і бусли. За ними — жайворонки, зяблики, шпаки, плиски, клинтухи, вільшанки, кулики, чирки, крохалі...

Тема. Спостереження за цибулею в куточку природи

Мета: сформувати у дітей знання про користь від води, яку вона приносить рослинам; розкрити значення окремих «органів» рослин у їх розвитку; розвивати спостережливість; виховувати бережливе ставлення до природи, до природних ресурсів.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Маленьке, кругленьке, зачепи — плакати будеш. (*Цибуля*)

Бесіда

— Сьогодні ми поведемо розмову про цікаву рослину — цибулю.

— Подивіться на баночки з водою, в яких знаходяться головки цибулі. Чому води в баночках стало менше?

— Куди вона поділася?

— Яке значення має вода для рослин?

— Яке значення для рослин має корінь?

— Чому він став більшим, сильнішим?

— Що з'явилося на верхівці цибулини?

— Чому пагони цибулини мають яскраво-зелене забарвлення?

— Чому пагони запашні та соковиті?

— Яку користь дає людині цибуля?

— В якому вигляді її споживають?

— Чи використовують цибулю в народній медицині? Як саме?

— Зробіть висновок, що потрібно рослинам для їхнього росту?

Матеріали на допомогу

Загадки

Сидить Марушка в семи колушках,
Хто її роздягає, той сльози проливає.

(*Цибуля*)

- Сидить Галуха, стирчать вуха, а голови немає. (*Цибуля*)
- Хочеш не хочеш, а плакати заставить. (*Цибуля*)
- Шкір має сім, а сльози випускає всім. (*Цибуля*)

Тема. Спостереження за мати-й-мачухою

Мета: поглибити знання дітей про перші весняні квіти; зокрема, мати-й-мачуху; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до квітів.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Я раненько прокидаюсь,
Вам про весну сповіщаю.
Від землі — низенька, голівка жовтенька.
Спершу листя я не маю, як відквітну — викидаю.
Дуже сонце полюбляю.
Коли ж сонечка немає, —
Я очиці закриваю. (*Мати-й-мачуха*)

Бесіда

- Про яку квітку ця загадка?
- Які ще перші весняні квіти вам відомі?
- Розгляньмо квітку мати-й-мачухи. Якою є її будова?
- Яка частина рослини в ґрунті? (*Корінь*)
- Яке значення має корінь?
- Якого кольору квітка?
- Чи є листячко на стеблі?
- Коли воно з'явиться?
- Чим корисна рослина для людини?
- Чому слід оберегати мати-й-мачуху?
- Що вам відомо про походження назви квітки?

Розповідь

Після відцвітання квіток мати-й-мачухи з'являються листочки. Одна сторона листочка покрита сіреним пушком — це, за народними повір'ями, — мати: лагідна, ніжна, добра. Вона має теплі долоні. А друга сторона листочка — гладенька, на дотик холодна. За народними повір'ями — мачуха: не рідна мати.

Квітка має лікарське призначення: листочки заварюють і п'ють при застуді від кашлю.

Чому так говорять?

Зацвіла мати-й-мачуха — весна настала.

Розвиток мовлення

Складання дітьми описової розповіді про мати-й-мачуху.

КВІТЕНЬ

Тема. Спостереження за змінами в живій та неживій природі

Мета: поглибити знання дітей про зміни в стані живої та неживої природи; з'ясувати лексичне значення слова *квітень*; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Вже пташки вернулись у наш край,
Про весну співає поле й гай,
Ніжаться на сонці трави, квіти,
Це настав ласкавий місяць... (*квітень*).

(С. Жупанін)

Бесіда

- Назвіть весняні місяці.
- Звідки квітень набув своє ім'я?
- Чим особливий цей місяць?

Розвиток мовлення

Квітень — другий місяць весни. Назва походить, як стверджують мовознавці, від слів *відквітнути, цвісти, зводити рахунки із зимою*.

Народні назви: *цетень, вередник, крутій, пустун, снігогон, водолій, лелечник, цвітень, красенець, красець, дзюрчальник*.

Чому так говорять?

- Березень — із водою, квітень — із травою, травень — із квітами.
- Холоднішим за березень, теплішим за травень квітень не буває.
- У квітні чекай сорок лопат снігу.

Матеріали на допомогу

КВІТЕНЬ

Квітень — місяць весняний. Весело дзвенить весняний капіж. У дворах виблискують калюжі. В калюжах видно сонце і блакитне небо. Горобці бадьоро цвірінькають. Із полів зійшов сніг. Лід

посинів і здувся. З півдня вже прилетіли дикі качки. На галявинах з'явилась молода, зелена травичка. Визирнули перші квіти. В голубій височині задзвеніла весела пісня жайворонка.

(За В. Едігеєм)

Запитання

- Якими є особливості квітня?
- Які зміни відбулися в живій природі?

МІСЯЦЬ ГОМІНКОЇ ВОДИ

Довшають дні. Яскравіше світить сонце. Все навкруги зелене, квітує. За цей карнавал квітів наші предки прозвали місяць *цвєтєнь, квітєнь, вередник, крутій, пустун*. Помітно теплішає. О цій порі земля уже пріє. Проте квітнєве тепло ненадійне. Може і морозець вдарити. Квітєнь називали місяцем гомінкої води. Бо для нього характерними є повені.

(За В. Скуратівським)

Запитання

- Чому квітєнь назвали *місяцем гомінкої води*?
- Як у народі називали квітєнь?
- Як ви розумієте значення слова *пріє*?

Тема. Спостереження за лелекою

Мета: поглибити знання дітей про лелеку — народний оберіг; про спосіб життя; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати шанобливе ставлення до народних символів.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Ноги, як лопати, хату поверх хати має, рахунок жабам знає.
(Лелека)

Бесіда

- Про кого ця загадка?
- Який це птах за розміром?
- Якого кольору пір'я?
- Які він має ноги? Дзьоб?
- Що він їсть?

- Де живе?
- Що ви знаєте про лелеку?
- Чи потрібно оберегати лелек?

Розповідь

Цей птах великий і красивий, із гарним сніжно-білим оперенням. Лелеки — дуже довірливі. У народі — це символ родинного вогнища, благополуччя. Птах — оберег. Із поверненням лелек люди зустрічають весну. Будують птахам гнізда, ставлять колеса на дахах, пристрої, збиті з дощок. Птахів поважають за вірність. Вони завжди повертаються з вирію на старі обжиті місця. Гнізда свої будують із дрібних гілочок. Гніздяться тільки біля осель добрих людей. Говорять птахи тріскотінням, б'ючи однією частиною дзьоба об іншу.

У народі говорять: *прилетів лелека — весну приніс здалека.*

Чи так насправді?

Розвиток мовлення

У народі птаха називають так: *бусли, чорногузи, чугайстри, бузьки.*

Матеріали на допомогу

ПТАХ СОНЦЯ

У нас на Україні їх називають білими птахами з чорною ознакою. Це бусли, чорногузи, чугайстри, бузьки, або лелеки. Здавна їх шанують у народі за подружню вірність, довірливість до людини, вірність місцю, яке вони обирають раз і назавжди. До нього лелеки повертаються щовесни із теплих країн.

Птахи — охоронці природи. За це й за все інше — їм наша шана.

(Із народного календаря)

Запитання

- Як у народі називають лелеку?
- За що люди шанують птахів?
- Як вони оберегають лелек?

ЛЕЛЕКИ

Здавна лелек вважають близькими сусідами людини. Лелеки завжди селились біля осель. Це свідчить про злагоду в сім'ї, мир і спокій. Тому лелек завжди оберегали, ставились до них шанобливо.

Не можна руйнувати лелечиних гнізд. За народними повір'ями розламане гніздо призведе до лиха — згорить хата.

Тільки лелек українці називали людськими іменами, запитували у птахів про погоду. Лелеки — розумні, передбачливі птахи. Вони патріоти рідного краю. Після вирію завжди повертаються у рідні місця. А ще лелеки відзначаються вірністю в подружньому житті. Після загибелі одного з птахів гине й інший.

(Із народного календаря)

Запитання

- Чому лелек назвали сусідами людей?
- Що вони символізували?
- Чому не можна руйнувати лелечих гнізд?
- Чому лелек називали людськими іменами?
- Чому лелеки — птахи-патріоти?
- Що свідчить про те, що лелеки розумні, передбачливі птахи?

ЛЕЛЕКИ

Весну в наші краї приносять лелеки. Ще приморозки сковують ночами калюжі дзвінким льодком, а вдень сонячне проміння швидко розтоплює його. На болотах походжають довгоногі лелеки. Прилітають ці красиві птахи кожної весни і в село Миколаївку. Повернулись якось із вирію, а селитися ніде. Зникли солом'яні стріхи. Тоді одна лелеча сім'я вимостила собі гніздо на телеграфному стовпі. Але домівка пернатих друзів заважала зв'язку. Довелося людям закопати поряд дерев'яний стовп із дротяним кошиком зверху. Лелеки зрозуміли людей. У птахів відбулося новосілля.

(Із народного календаря)

Запитання

- Хто приносить весну?
- Де походжають лелеки?
- Де вони селяться?
- Чи зрозуміли птахи людей?

ЛЕЛЕКА

Ходить бузько по мочарах
У червоних чоботях,
Дивиться в прозору воду,
Ганить жаб'ячу породу...
Десь читав я, що французи
Жаб їдять, як чорногузи.

Але в них ті жабенята —
Тільки на великі свята...
Геть ненависну діету!
Краще їсти з очерету листя!
Все! Доволі! Крапка!
Втім, поглянув — скаче жабка.
— Ось вона! — замер лелека...
І діету він ламає...
Кляц — і жаби вже немає.

(Д. Білоус)

Запитання

- Як названий лелека в тексті?
- Якою є його улюблена страва?
- Яка нація смакує жабками?

Загадки

- Дивна птаха чорно-біла
У гніздо на хату сіла,
Довгим дзьобом знай гуркоче,
Ніби щось сказати хоче.
— Де ж це ти була?
— Далеко!
— А як звать тебе?... (Лелека)
- Відлітають за моря, у краї далекі,
На будинках гнізда в'ють. Звать же їх... (лелеки).
- Довгі ноги, довгий ніс,
По болоті ходить скрізь. (Лелека)

Тема. Спостереження за сонечком семикрапковим

Мета: поглибити знання дітей про сонечко семикрапкове; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати бережливе ставлення до комах як частинки живої природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Маленький жучок одягнув
Червоненький сюртучок.
Гудзики чорненькі —
Крапочки маленькі. (Сонечко семикрапкове)

Бесіда

— Розгляньмо сонечко на моїй долоні. Що у нього є? (Тулуб, прозорі м'які крильця, тверді ніжки)

- Якого ж кольору тверді крильця?
- Чим вони прикрашені?
- Якого кольору м'які крила?
- Чому сонечко не їдять пташки?
- Чим воно корисне?

Розповідь

Сонечко — дуже гарний жучок. На червоних крилах — сім чорних крапочок. До речі, сонечко народжується без них. Тільки під час руху крапочок з'являється від двох до семи. Це залежить від моменту зупинки: сонечко рухається, на ньому з'являються чорні крапочки. Зупинимо сонечко — на ньому лишаються крапочки: дві, три, чотири... — сім — і не більше.

Сідаючи на долоню, на рослини, сонечко залишає слід — крапельку жовтої рідини. Вона гірка на смак, тому пташки не їдять жучка-сонечка.

Живиться сонечко попелицею, поїдає її у великій кількості. Цим приносить велику користь садам.

Матеріали на допомогу

СОНЕЧКО І СОНЦЕ

Сонечко вгору повзе по травиці,
Чорний горошок у нього на спинці,
Грає проміння довкола яскраве,
Сонечку сонце всміхнулось ласкаве.

(Л. Лобанов)

Запитання

- До кого всміхнулось сонечко?

Розвиток мовлення

Складання словесного опису сонечка семикрапкового.

Тема. Спостереження за підсніжниками

Мета: поглибити знання дітей про перші весняні квіти — підсніжники; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати бережливе ставлення до живої природи, естетичні почуття.

ХІД ЗАНЯТТЯ**Загадка**

Щойно очки відкриваю —
Вам про весну сповіщаю.
Син сніжку і сонця ніжник —
Називаюсь я... (*підсніжник*).

Бесіда

- Розгляньте підсніжник. Що є у квітки?
- Якого вона кольору?
- Якого кольору листочки?
- Якої вони форми?
- Де з'являються підсніжники?
- Звідки походить назва квітки?
- Чи можна безжально зривати квітки?

Розвиток мовлення

Складання дітьми описової розповіді про підсніжник.

Тема. Спостереження за ластівками

Мета: поглибити знання дітей про перелітних птахів: про спосіб життя, гніздування, відкладання яєць, спів; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати бережливе ставлення до птахів.

ХІД ЗАНЯТТЯ**Загадка**

Це перелітний птах із вузькими гострими крилами, стрімкий у польоті. (*Ластівка*)

Бесіда

- Про кого ця загадка?
- До перелітних чи зимуючих птахів належить ластівка?
- Які з перелітних птахів низько літають над землею? Чому?
- Чим вони живляться?
- Де будують свої гнізда? З чого?
- Які пісні співають ластівки навесні?
- Чому пташку називають живим барометром?

Розповідь

Однією з найшанованіших в Україні пташок є ластівка. Її називають Божою пташкою, або символом весни. Народні вірування завжди оберігали цю істоту та її потомство. Великим гріхом вважалося руйнувати гніздечко ластівки. Але якщо ластівка в'є під чиєюсь оселею гніздо, то це, за народними віруваннями, передвіщає щастя тій родині.

Чому так говорять?

Ластівка літає низько — буде дощ.

Розвиток мовлення

Складання дітьми описової розповіді про ластівку.

Матеріали на допомогу

Ластівки летять у небо сине,
Крильцями торкаються узвиш.
І трава за ластівками лине,
Й ти за ластівками вже летиш!
(В. Бойченко)

Запитання

— Чому автор летить за ластівками?

Малесенька ластівка зранку мені
Співає-щебече пісні весняні
І весело в'ється вгорі над вікном,
І має привітно стрілчастим крилом.
(О. Олесь)

Запитання

— Про що співає-щебече ластівка?

— Чому, на вашу думку, вона привітно має хвостом?

ДІТИ І ЛАСТІВКА

Ластівочка чорно-біла
Під стріхою гніздо вила,
Над подвір'ям кружляла
І на діток споглядала,
І питалася сердечно:
— Чи гніздитись тут безпечно?
— Люба, мила ластівочко,
Ти не бійся за гніздечко:
Ми і киці закажемо,
І песика прив'яжемо.
(М. Підгірянка)

Запитання

- Де вила ластівочка гніздо?
- Чому вона хвилювалася?
- Про що запитувала дітей?
- Що відповіли маленькі?

Тема. Спостереження за працею дорослих в саду

Мета: поглибити знання дітей про працю людей навесні; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати працелюбність.

ХІД ЗАНЯТТЯ**Загадка**

Тане сніжок, квітне лужок,
День прибуває, коли це буває? (*Навесні*)

Бесіда

- Які зміни відбулися в живій природі навесні?
- Чим займаються дорослі?
- Які роботи вони виконують в саду?
- Для чого підбілюють, обрізають дерева?
- Чи є на деревах комахи-шкідники?
- Що з ними роблять дорослі?
- Як можуть допомогти діти дорослим?

Розповідь

Мудра природа навчає нас у будь-яку пору року. Птахи вчать співу. Бджолиний рій вчить дисципліни трудової, навчає жити в труді та по справедливості. А дерева всіх порід, увесь веселий лісний рід, дружбі вчить міцній.

- Чого ще навчає нас природа?

Матеріали на допомогу**ВМІЙТЕ ПРИРОДУ ЛЮБИТИ**

Вам у походи ходити
І мандрувать, любі діти,
Вмійте ж природу любити,
Кожній стеблинці радіти.

В полі, у лісі, над яром —
 Квіти, дерева і трави...
 Цвіту не вирви задаром,
 Гілки не втни для забави.
 Оберігайте ж повсюди
 Шлях і стежиночку в гаї.
 Все те окрасою буде
 Нашого рідного краю.

(П. Ситниченко)

Запитання

— До чого закликає автор?

Загадка

Що за книжка: без букв, без сторінок,
 А багато чого навчить. (*Книга природи*)

Матеріали на допомогу

БУДУ Я ПРИРОДІ ДРУГОМ

Йтиму садом,
 Полею а чи лугом,
 Буду я
 Природі вірним другом.

Не столочу
 Навіть і трави,
 Я скажу їй:
 — Зелений, живи!

Коли лісом
 Буду я іти,
 Теж посію
 Зерна доброти.

Побажаю
 Дереву і пташці,
 Щоб віки
 Жили у мирі й щасті.

(С. Жупанин)

Запитання

- Кому і чому буде вірним другом дитина?
- У чому присягається маленька людина?
- Чи можна назвати дитину справжнім природолюбом?

Бережіть природу, любі діти,
 Я до цього все життя вас закликаю.

Хто байдуже ставиться до неї,
 Той у грудях серденька не має.
 А якщо його немає в грудях,
 До природи він байдужий буде.
 Пам'ятаймо це і я, і ти,
 Маймо в серці зерна доброти.
 Ці зернятка будуть проростати,
 Спів почувете душі своєї.
 Про природу станете ви дбати,
 Вірним другом будете для неї.

(Лєся Українка)

Запитання

- До чого закликає дітей Лєся Українка?
- Доберіть заголовок до вірша.
- Поясніть вислови: *маймо в серці зерна доброти, спів почувете душі своєї*.

Тема. Спостереження за волошками

Мета: сформувані у дітей поняття про польові квіти — волошки; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до квітів.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

На просторі поля золотого
 Сині зірочки тремтять.
 Мов шматочки неба голубого,
 Віграють, виблискують, горять. (Волошки)

Бєсїда

- Про які квіти загадка?
- Якого вони кольору?
- На що схожі квіти волошки?
- Що у рослини є, крім квітів?
- Де ростуть волошки?
- Чи можна їх рвати без потреби?

Розповідь

Волошки — квіти-обереги, а також лікарська рослина. Сухі квіткі волошки слід запарити в кухлі з окропом і пити тричі

на день, коли болить шлунок. Можна і шкіру витирати, коли свербить, промивати очі, якщо закисають. Волошки ростуть скрізь. Дуже люблять вони дружити з хлібом, тому й ростуть найчастіше в житі, в пшениці.

ТРАВЕНЬ

Тема. Спостереження за станом живої та неживої природи

Мета: поглибити знання дітей про зміни в стані живої та неживої природи; з'ясувати лексичне значення слова *травень*; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

А в цім місяці підряд
Маємо багато свят.
Зеленіють буйно трави,
Місяць цей, звичайно,... (*травень*).

Бесіда

- Які зміни відбулися в стані неживої природи?
- Які зміни відбулися в стані живої природи?
- Як називається останній весняний місяць?
- Звідки походить його ім'я?

Розповідь

У цьому місяці сонце, дійсно, піднялося вище, стало значно тепліше, день довший, температура повітря вища. Все зазеленіло, квітне, весело щебечуть пташки.

Розвиток мовлення

Місяць дістав назву від слова *май*. Мовознавці стверджують, що цей термін бере початок від такого народного звичаю, як *клевчання* — прикрашання (маювання) квітами, зелом, гілками. У римлян місяць отримав ім'я від богині природи Маї.

Існують такі народні назви травня: *соловейків, росяник, грозовик, дощовник, зеленошумний, п'янкий.*

Чому так говорять?

- Травень ліси прибирає, літа в гості чекає.
- Соловейко мала пташка, а май знає.
- Буває погода в май: худобі їсти дай, а сам на піч тікай.

Матеріали на допомогу

ПТАШИНІ СЕРЕНАДИ

Травень — місяць світлої зелені, буйного цвітіння садів. Із небесної блакиті, з дерев і кущів линуть радісні пташині голоси. За синім сосновим бором займається рожева зоря.

Хто любить світлі пісні ранкові, хай вийде в поле послухати, як польовий жайворонок дзвіночком вітає народження нового дня. А в лісі ніжною флейтою зустрічає схід сонця лісовий жайворонок.

(За О. Пархоменком)

Запитання

— Чому травень названо місяцем світлої зелені? Буйного цвітіння?

— Звідки линуть веселі голоси?

— Кому вони належать?

— Чим відрізняється пісня польового і лісового жайворонків?

— Чи чули ви коли-небудь ці пісні?

КВІТИ І ПІСНІ

Іду полем, а квітів безліч. Квітів яскравих, радісних, буйних. Вітерець їх коливає. Вони хитають голівками і ваблять до себе. Зелень свіжа і чиста. Вже озимина зросла мало не по коліна. Ярові хліба прослалися перед очима. А трави густі пахучі шелестять під ногами.

Травень — незабутній місяць розквіту і щастя.

(За О. Копиленком)

Запитання

— Які кольори у квітів?

— Якою є травнева зелень?

— Що означають слова *озимина, ярові хліба*?

— Чому травень назвали місяцем розквіту і щастя?

ТРАВЕНЬ

Травень ліси в свіжу зелень одягає, красне літо в гості чекає, його ще називають мур, листорук, росяник. Місяць тішить людей зеленою свіжою травою, листям, чистими росами. Травень багатий звичаями, обрядами, святами.

(Із календаря)

Завдання

- Назвіть у тексті прислів'я.
- Які народні назви місяця ви запам'ятали?
- Назвіть травневі звичаї, свята, обряди.

МЕТЕЛИКИ

Квітень — справді благодатний місяць! Якщо у травні дерева й квіти просто цвітуть, то у квітні вони розбруньковуються. О цій порі повітря відчутно прогрівається, бруньки лопаються і з них визирають зелені листочки. Це справжнє диво землі. І тут же вилітає безліч метеликів — окраса нашого середовища і одночасно безжальний ворог садів, квітників, полів. Адже для продовження роду їм слід відкласти яечка. А з них вилупиться ненажерлива гусинь — безвогняна пожежа. Та не журіться. Чорнобривці хороші помічники. Вони своїм запахом відлякують крилатих ворогів.

(За народним календарем)

Запитання

- Чим квітень відрізняється від травня?
- Що люди називають справжнім дивом землі?
- Що ви дізнались про метеликів?
- Кого автор називає безвогневою пожежею?
- Чому чорнобривці названі хорошими помічниками?

ТРАВЕНЬ

В сад загляне — білий цвіт,
В поле йде — зелений слід,
Де не буде місяць травень
Зростають квіти й трави.

(В. Мордань)

ТРАВЕНЬ

Ходить травень по траві
З сонечком на голові,
Розмальовує навколо
Синьо, біло, волошково.

Ой, весна-весняночка
Стала біля ганочка.
Підем, дітки, у танок —
По стежині скік та скок.
(В. Крищенко)

Тема. Спостереження за росою

Мета: сформувати в дітей поняття про росу як явище неживої природи; ознайомити з цілющими властивостями роси; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Без очей, а сльози лє. (Роса)

Бесіда

- Подивіться, діти, на траву, листя. Що ви бачите?
- Як ви вважаєте, що таке роса?
- Що ви про неї чули від старших?
- Якими є властивості роси?
- Що вам нагадують росинки?

Розповідь

Роса — це малюсінькі краплинки води, що утворилися від охолодження повітря. За народним повір'ям великі роси — на багатий урожай. 6 травня в народі відзначали Юрія. Зазначали: Юрієва роса — краща від вівса. У цей день збирали росу, бо вважали її цілющою для людей і тварин. Люди виганяли худобу на вранішню росу, діти ходили по ній босоніж, щоб ноги не боліли. Нею вмивалися, щоб не боліли очі, щоб обличчя було рум'яним.

Чому так говорять?

Рясна роса — на ясний день

Матеріали на допомогу

Загадки

- Вночі спить на землі, а вранці тікає. (*Роса*)
 - Зоря-зірниця, красна дівиця,
По небу гуляла, плакала — ридала,
Місяць бачив — не підняв,
Сонце встало і забрало. (*Роса*)
 - Зоря-зірниця, молода дівиця,
Гуляти ходила, сльозу зронила,
Місяць бачив — не підняв,
Сонце побачило — підняло. (*Роса*)
 - Зоря лугом ходила,
Всі прикраси погубила:
Як перлина кожна,
А піднять не можна. (*Роса*)

ЗБИРАННЯ РОСИ

Із давніх-давен побутує хліборобський звичай збирання роси. На початку травня, в час заврунення озимини, селяни виходили збирати росу. Вони одягали святковий одяг, брали їжу. До схід сонця заходили до сусідів і вирушали в поле. Йшли лише попарно. Дорогою не розмовляли, до стрічних віталися поклоном. Так велів звичай.

Біля ниви розстеляли скатертину, виставляли сніданок. Господар брав вишитий рушник, хлібину, запрошував тричі обійти житні сходи. Потім окроплювали одне одного росою, бажали щастя, здоров'я. Роса мала помічне значення. Нею лікували рани, вмивалися. Росу вважали символом багатого врожаю.

(З народного календаря)

Запитання

— Як пов'язаний звичай збирання роси з хліборобським календарем?

— Які лікувальні властивості роси? Косметичні? Ритуальні?

РОСЯНЕ НАМИСТО

Тарасик прокинувся, а в хаті — нікого. У віконце золоті промені снуються. Це мама віконницю причинила, щоб Тарасик довше проспав.

А він хоче на росу. Хто по росі босоніж бігає, той міцніший буде. Так дідусь Матвій казав.

Вибіг Тарасик із хати, а по споришу ніби хто намисто розсипав. Переливається воно, виграє під сонцем.

Стоїть Тарасик і не зважається на спориш наступити, щоб росяного намиста не потоптати.

(В. Чухліб)

Запитання

- Куди хоче податись Тарасик?
- Про що повідомив хлопчика дід Матвій?
- Де розсипалось намисто?
- Чи можна назвати його діамантовим?
- Чому Тарасик не ступив на спориш?

КРАПЛИНА РОСИ

Рано-вранці на квітці троянди прокинулась Краплина роси.

— Як я тут опинилась? — думає Краплина. — Увечері я була високо в небі. І захотілось їй знову в небо.

Пригріло Сонечко. Випарувалась Краплина, піднялась високо-високо у блакитне небо, до самого Сонечка. А там тисячі інших краплинок. Зібрались усі в чорну хмару і затулили Сонечко.

— Чого це ви заховали мене від людей? — розгнівалось Сонечко. І послало на хмару вогненну стрілу. Вдарила вогненна стріла, загримів грім.

Злякалася чорна хмара й розсипалась. Пішов дощ. Упала Краплина на землю.

— Дякую тобі, Краплино, — промовила Земля. — Я так скучила за тобою.

(В. Сухомлинський)

Тема. Спостереження за кульбабою

Мета: поглибити знання дітей про рослини-барометри; сформувати знання про лікувальні та біологічні властивості кульбабки; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до квітів.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Сонце луг поцілувало —
Все довкола жовтим стало.

Дужче сонечко пригріло —
 Жовта фарба побіліла,
 Літній вітерець повіяв —
 Білий килимок розвіяв. (*Кульбабки*)

Бесіда

- Діти, подивіться на галявину. Чому вона золота?
- Які квіточки розкрились?
- Яку будову має кульбабка?
- Яку функцію виконує кожна з частин рослини?
- Якою є біологічна особливість квітки?
- Якими є лікувальні властивості квітки? Косметичні?

Розповідь

Кульбабка має корінь, стебло, листя, квітку. Біологічною особливістю кульбабки є те, що вона закривається перед дощем. І ще одна — о чотирнадцятій годині кульбабки лягають спати. Це рослина-барометр.

Скоромовка

Бубоніла діду баба:
 — Ой, не дмухай на кульбабу,
 Бо з кульбаби полетять
 Сто малих кульбабенят.

Матеріали на допомогу

КУЛЬБАБА

На леваду я пішла б,
 Ціла купа там кульбаб:
 Ніби сонечка малі
 Посідали на землі.

(*Н. Забіла*)

Завдання

- На що схожі кульбабки?
- Складіть описову розповідь про них.

Загадка

Квіточка-щіточка,
 Жовта леліточка,
 Крапелька сонечка,
 Сонечкова донечка!

Сонце
У хмарі біленькій
Ховається,
Сонечкова донечка
Пухом вкривається. (Кульбабка)

КУЛЬБАБКИ

Біля великих проїжджих шляхів, біля стежок, на широких зелених луках раннього літа цвітуть кульбабки. Кожна з них схожа на маленьке сонечко із золотими промінчиками.

Сім'я кульбабки зібране в пухнасту кульку. Дмухнеш на кульку — попливе, полетить у повітрі легке сім'я. Увесь день услід за сонцем кульбабки повертають свої голівки. Сонце схватилось — кульбабки згорнули свої пелюстки.

Усю ніч міцно стиснуті золоті кошики кульбабок. Сходить сонце. Квіти розкриваються.

(За І. Соколовим-Микитовим)

Запитання

- Де цвітуть кульбабки?
- На що схожі квіти?
- Коли кульбабки розкриваються?
- Коли вони «лягають спати»?

Загадка

Стала на поляні в жовтій сарафані.
Підросла — всміхнеться, для вітрів вбереться
в платтячко біленьке,
Пишне та легеньке. Хто вона? (Кульбаба)

КОЛЬОРОВИЙ ВІРШИК

Кульбабка дика при стежині
Жовтіється сама собі.
А у волошки очі сині,
А в неба очі голубі.

Зелені клени стали в коло.
Побіля нашого двора.
А ген за тихим жовтим полем
Червоне сонце догора.

(Є. Горєва)

Запитання

- Як автор говорить про кульбабку?
- Як поет описує волошку?
- Як згадуються клени?

- Що сказано про сонце?
- Поясніть заголовок.

КУЛЬБАБКА

Ось при дорозі сховалась у траві кульбабка. Голівка її в біленькій прозорій шапочці. Зірвеш обережно цю шапочку, подмеш на неї — і поніс вітерець малесенькі пухнасті парашутики, а під кожним парашутиком насіннячко висить. Там, де сяде парашутик, нова кульбабка виросте.

(О. Копиленко)

Запитання

- Де сховалася кульбабка?
- Що на голівці у кульбабки?
- Що це за пухнасті парашутики?
- Якою є їхня особливість?

ЇДЕ ЛІТО НА КОНІ

Пронеслись весняні дні,
Промайнули птахом,
Їде літо на коні
Понад битим шляхом.

Скоро, скоро в ці жита
Попливуть комбайни.
Ой ти, ниво золота,
Краю наш врожайний!

Кінь біжить у світлу рань,
В землю б'є копитом,
А навкруг, куди не глянь,
Жито, жито, жито.

Пронеслись весняні дні,
Промайнули птахом!
Їде літо на коні
Понад битим шляхом.

(Ф. Петров)

Запитання

- На чому їде літо?
- Куди воно їде?
- Які почуття викликає картина літнього жита?
- Поясніть слова: *битий шлях, попливуть комбайни, врожайний край, промайнули птахом дні, їде літо на коні.*

Тема. Спостереження за метеликом біланом

Мета: поглибити знання дітей про метелика білана; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати дбайливе ставлення до комах.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

На дорозі лежить квітка,
Пелюстки згортає.
Я хотів її підняти —
А вона літає! (*Метелик*)

Бесіда

- Розгляньмо метелика. Що у нього є?
- Якого розміру крила?
- Якого вони кольору?
- Що в нього є на крильцях?
- Якого кольору жилки?
- Чому метелика називають білан жилкуватий?
- Яку користь чи шкоду він приносить?
- Чи можна метелика на два-три дні залишити в куточку природи?
- Чим харчується метелик?

Розвиток мовлення

Складання дітьми описової розповіді про метелика.

Матеріали на допомогу

МЕТЕЛИК

Діти бігають, стрибають,
Далі — весело гукають:
— Ах, метелик!.. подивіться!..

Ось він, ось він метушиться!
Та який же гарний, гожий!
Наче квітка, прехороший!

(*Олена Пчілка*)

Запитання

- Чому радіють діти?
- На що схожий метелик?

ФОТОПОРТРЕТИ МЕТЕЛИКІВ

Капусниця — крильця ніжно-білі з жовтуватим відтінком та чотирма симетрично розташованими чорними цятками.

Лимонниця — крильця яскраво-жовті, як лимон, із чотирма малопомітними червоними цяточками.

Кропив'янка — крильця коричнево-шоколадні із жовто-чорними плямочками і темно-оксамитовою оторочкою.

Павиче око — крильця яскраво-коричнево-червоні з чотирма синьо-блакитними плямами та жовтими обводами, нагадують павичевий хвіст.

Адмірал — крильця темні, як ніч, з яскравими жовтогарячими смужками. Схожі на адміральські лампаси. По краях — невеличкі білі «погончики».

Тема. Спостереження за квітучими деревами: вишнею та яблунею

Мета: сформувати в дітей поняття про весняні зміни в стані рослин; вчити розпізнавати та порівнювати квітучі дерева; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до рослинного світу.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Дерева під вікном облив хтось молоком. *(Квітування дерев)*

Бесіда

— Підійдімо і помилуймося квітучими деревами. Придивіться до цвіту яблуні, вишні. Чому ці дерева ніби молоком облиті?

— Якого відтінку набули квітки яблуні? Вишні?

— Порівняйте квіти яблуні з цвітом вишні. Чим вони відрізняються?

— Хто літає біля квітів?

— Чому бджоли саме в цей час літають над квітучими деревами?

— Яке значення мають дерева в цвіту?

— Що з'явиться на деревах, коли вони відквітнуть?

— Як повинні поводитись люди в квітучому саду?

Матеріали на допомогу

Загадка

За хатинкою в садочку у зеленому віночку
Та в червоних намистах стоїть дівка молода.
І збігаються всі діти, щоб на неї поглядіти:
За намисто кожен — смик! Та й укине на язик.
(Вишня)

ВЕСНЯНКА

Травонько, травонько,
Зеленись,
Золотому сонечку
Поклонись,
Щоб завітгла яблунька
На горі,
Щоб всміхалось весело
Дітворі.
А ми того сонечка
Промінці
Упіймаєм решетом
На річці.
Заплетем у коси їх,
Мов стрічки.
Ой хороші ж матимем
Кіснички!
Зеленись же, травонько,
Зеленись,
Разом з нами сонечку
Поклонись!

Запитання

- До чого закликають діти?
- Чи раді вони весні?
- Як про це говорить автор?

ЗУСТРІЧ ВЕСНИ

У давнину весну зустрічали діти й дорослі. Всі ставали в коло і дослухалися, коли заспіває вівсянка. Саме ця пташка найпершою прилітає з вирію. Всі чекали її співу. Це означало настання весни. Потім усі дружно водили хороводи, співали веснянки.

(Із календаря)

Запитання

- Як люди зустрічали весну?
- Яка пташка символізує настання весни?
- Як вона про це сповіщає?

ВИШЕНЬКА

Посадив п'ять вишень тато,
А однежку — я.
Поливаю, зеленіє
Вишенька моя.

Будуть птиці прилітати
У вишневий сад.
Заспівають, защебечуть —
Буде двір наш рад.

Будуть в цвіті білі ночі,
Будуть бджоли вдень,
Буду з хлопцями співати
Молодих пісень.

Ми змайструєм гарну лавку
В нашому садку,
Буде наш дідусь сидіти
Тут у холодку,
Скоро дерево зародить
Ягоди смачні.

Буде рідним і сусідам,
Буде і мені.
Гість прийде до нас і скаже:
— Гарно ти зробив,
Що ці вишні кучеряві
З татом посадив.

(С. Пушик)

Запитання

- Які дерева садили тато з сином?
- Чим корисні вишня-оберіг? Плодове дерево? Плоди?
- Які люди — батько і син?
- Що означають слова гостя?
- Чи любите ви смакувати ягідками вишні?

Тема. Спостереження за кущем бузку

Мета: поглибити знання дітей про бузок; вчити розпізнавати кущ серед інших кущів, називати особливості підземної та наземної будови; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Звичайна собі мить. Звичайна хата з комином.
На росах і дощах настояний бузок.
Оця реальна мить вже завтра буде спомином,
А післязавтра — казкою казок.

(Л. Костенко)

Бесіда

- Про який кущ ідеться?
- Якого кольору бувають квіти бузку?
- Які вони за розміром?
- Як вони пахнуть?
- Розгляньмо будову куща. Чи є у нього стовбур?
- А які гілочки?
- Що є в куща під землею?
- Чи можна ламати гілочки з цвітом і ставити у воду?
- Де ви бачили кущі бузку?
- Чому люди їх часто саджають?
- Чи можна ламати квіти бузку з гілочками?

Розповідь

Бузок — це густий чагарник із великими кетягами яснолілових, фіолетових або білих дуже запашних квітів. Квітки дрібні, їх багато, вони утворюють китиці. У народі бузок ще називають *без*. Квітки використовують у парфумерній промисловості. Листя широко використовується у фармації.

Розвиток мовлення

Складання розповіді про квітучий кущ бузку.

Складання описової розповіді про квітучі дерева з використанням порівнянь (*туман, дим, піна, біле море, молоко, сніг, паморозь*).

Матеріали на допомогу

ЩЕДРІСТЬ НІМФИ СІРІНГИ

Вона, перемішавши промені сонця й фарби веселки, кидала їх з високості на землю. І там, куди вони падали, спалахували жовті, оранжеві, сині, червоні квіти... Але поступово красуня вичерпала свої ресурси, і у райдужному наборі залишилися тільки лілові тони. Саме з них, як стверджує одна з легенд, і з'явився бузок.

У середині XVI століття його побачив у Константинополі якийсь мандрівник: ароматні кущі «лілаку», як називали рослину турки, вразила його. Від'їжджаючи на батьківщину, він прихопив із собою насіння. Так бузок потрапив до Відня, а звідти поширився по всій Європі. Довгий час батьківщиною бузку вважали Іран, але приблизно 160 років тому ботанікам пощастило відкрити справжнє місце народження його: ним виявилися важкодоступні гірські райони Трансільванських Альп.

І наукова назва бузку «сірінга» теж пов'язана із давньо-грецьким переказом. Бог лісів, полів та покровитель стад Пан настирливо залицявся до німфи Сірінги. Та довга борода, роги та козячі ноги потвори лякали юнку, і, рятуючись від переслідувань Бога, вона перетворилася на чудову рослину. Мабуть, пам'ятаючи про цей факт, видатний класифікатор Карл Лінней і назвав її «сірінгою».

Бузок здавна відомий не лише чарівністю й ніжністю квіток. Парфумери використовують його ефірні олії для виготовлення пахучих виробів, а медики — проти хвороби нирок.

Такий звичайний на вулицях, в скверах та парках, бузок посідає чільне місце у колекції рослин Центрального ботанічного саду АН України. Сотні тисяч киян і гостей столиці приходять сюди помилуватися пишним квітуванням нащадків німфи Сірінги

Запитання

- Від чого залежить колір розквітлих квітів?
- Із якого кольору з'явився бузок?
- В якому місті найперше було помічено кущі бузку?
- Як бузок потрапив до Відня? В Європу?
- Де знаходиться справжня батьківщина бузку?
- Як звучить наукова назва бузку?
- Від імені якої німфи походить назва куща і квітів?
- Яка користь від бузку?

Тема. Спостереження за жабою

Мета: поглибити знання дітей про мешканців водойм, зокрема, жаб, про особливості поведінки навесні; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати дбайливе, бережливе ставлення до живої природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

У зеленому жакеті галасує,
Хоч і плавати мастак,
А не риба і не рак. (*Жаба*)

Бесіда

- Про кого загадка?
- Де живе жаба?
- Якого вона кольору?
- Як вона плаває?
- Що вона їсть?
- Як вона говорить?
- Яку користь приносять жаби?
- Як необхідно до них ставитись?
- Пригадайте назви казок, у яких жаба стає царівною.
- Чому їй народ склав таку велику пану?

Чому так говорять?

Жаби сильно кумкають — отже буде дощ.

Матеріали на допомогу

ЩО ТАКЕ ВРОДА?

Хтось вважає, що у жаби
Аніякої приваби,
Що з такою «вродою»
Хоч з моста та в воду їй.
Жабка гляне так і сяк
У дзеркальну воду —
Не надивиться ніяк
На чудову вроду,
Дивиться — дивується —
Все не начудується.

(*О. Орач*)

Запитання

- Чому не начудується жабка?
- Чи подобається вона вам?
- Поясніть значення слів: *приваба, хоч з моста та в воду*.

Загадки

- Що то воно: в воді водиться,
З хвостом родиться.

А як виростає,
Хвіст відпадає? (*Жаба*)

- У воді сидить охоче, та не риба і не рак,
Булькати має очі і співає:
Кум — квак. (*Жаба*)

- По землі скаче, а в воді пливе. (*Жаба*)

Хто то в жабуринні
Квакає тихенько?
То на баговинні
Спить, як на перині,
Жабка зелененька.
Сниться їй: вітрець хита
Хвильками латяттячко,
Раптом бабка приліта
У такому платтячку,
Наче це прозорий льон...
Ой, який зелений сон!

(*Г. Усач*)

Запитання

- Які звуки видає жабка?
- Де вона мешкає?
- Яка в неї постіль?
- Що їй сниється?
- Поясніть слова: *жабуриння, баговинні, зелений сон*.

Тема. Спостереження за кульбабою та мати-й-мачухою

Мета: поповнити знання дітей про рослини найближчого оточення; сформувати знання про умови їх росту, квітування, будову підземної та наземної частини, користь для людей; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до рослин.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

- Горів у траві росистій
Ліхтарик золотистий.
Світив — і враз потух —
Перетворився на пух. (*Кульбаба*)

Бесіда

- Про яку квітку ця загадка?
- Як вона росте?
- Що є у кульбаби?
- Яке за розміром стебло?
- Якого кольору і форми листячко?
- Якої форми і кольору квітка?
- На що вона схожа?
- Яка квітка схожа на кульбабу?
- Чи квітне мати-й-мачуха?
- Що з'явилося на стеблі цієї квітки?
- Яке листя за кольором і формою?
- Доторкніться щогою до листочка мати-й-мачухи. Який він на дотик?
- Звідки походить назва квітки?
- Яку користь людям приносять кульбаби та мати-й-мачуха?
- Чи можна зривати квіти без потреби? Чому не можна?

Розвиток мовлення

Пізнайте квітку за описом.

Я — квітка з дивною назвою мати-й-мачуха. Розцвітаю поблизу ручаїв, там, де добре пригріває сонце. Мої квіточки, мов маленькі золотисті вогники, піднімаються назустріч сонцю на струнких ніжках все вище і вище. Тільки в яскравий сонячний день можна побачити мої квітки розкритими. А в похмуру погоду квітки закриваються, сумують за сонцем. Бджоли і джмелі збирають із моїх квіток солодкий сік, нектар і пилок. Деяко пізніше з'являються в мене листочки, вкриті знизу ніжним білим пухом. Знизу листочок теплий, лагідний, а зверху — гладенький, холодний.

(*Мати-й-мачуха*)

Матеріали на допомогу

Загадки

- Росте біла, а подує вітер — відлітає. (*Кульбаба*)
 - Стала на поляні в жовтій сарафані.
Підросте — всміхнеться, для вітрів вбереться
В платячко біленьке, пишне та легеньке. Хто вона?
(*Кульбаба*)

Запитання

- Де квітне мати-й-мачуха?
- Звідки походить ця назва?
- Коли можна побачити квіти відкритими?

В лісі біля граба
Сивіла кульбаба,
І тремтіло дрібно
На голівці срібло.

(Г. Усач)

Запитання

- Чому кульбаба сивіла?
- Чому тремтіло срібло?
- Що це означає?

ЛІТО

ЧЕРВЕНЬ

Тема. Спостереження за змінами в неживій природі

Мета: сформувати в дітей уявлення про перші ознаки літа в стані неживої природи; з'ясувати лексичне значення слова *червень*; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Як настав цей літній місяць,
Все росте у нас навколо.
Ягідки почервоніли,
Спіє в полі щедрий колос. (*Червень*)

Бесіда

- Про який літній місяць ідеться?
- Які зміни відбулися в стані неживої природи?
- Яким є на колір небо?
- Чи є хмари на ньому? Які вони?
- Де знаходиться сонце відносно найвищого дерева?
- Де воно знаходилося місяць тому?
- Яка пора року розпочалася?
- Чим вона вам подобається?
- Якими словами можна описати червень?

Розповідь

Почалося літо, бо сонце піднялося вище, повітря тепле, промені сонця сильні, лагідні. Поспівають перші ягоди. Набралися соку пишні трави.

Розвиток мовлення

Червень — назва місяця, за твердженнями мовознавців, походить із слов'янських часів. О цій порі наші предки збирали з коренів лісових рослин особливу комаху — кошеніль, вид червінець. Із неї виготовляли червону фарбу, в якій фарбували знамена княжих дружин. Звідси вислів «Червоний стяг».

Правильним є твердження, пов'язане з масовим розплодом огородніх та садових черв, що зумовлює почервоніння фруктів та овочів.

Наші древні родичі називали цей місяць *Ізок*, час стрекотання коників. А ще червень має в народі такі назви: *гедзель, бидзель, хліборост, світозор, сінокосень, світлозір, світлояр, зеніт року*.

Чому так говорять?

- Червень складає сіно в копиці.
- Червень — рум'янець року.
- У червні жити весело: квіти цвітуть, солов'ї співають.
- Травень — радість, а червень — щастя.

Матеріали на допомогу

Красень Червень через ліс
По вузькій стежинці
В козубку суніці ніс
Липню на гостинці.

(В. Скоморовський)

Запитання

- Де йшов Червень?
- Куди він ішов?
- Що і кому ніс?

В золотій хустинці
Дорогі гостинці
Червень нам приніс.
Гляньте, як суніці
В лісі у травиці
Розсипає скрізь!

(М. Познанська)

Запитання

- Що розносить червень в золотій хустинці?
- Які червневі гостинці одержували ви?

Загадка

Теплий довгий-довгий день.
Повна миска черешень.

Спіє в полі жовтий колос,
 Демонструє коник голос.
 І суничка дозріває —
 То ж коли це все буває? (У червні)

ЧЕРВЕНЬ

Ось і настав червень довгожданий. Не тільки настав, а й літчко привів із собою. І вже з першого дня заходився у роботі. То він у ліс, то в сад, то в поле, в городи. Сорочечка червона на нім розхристана, чубок розпатланий. У руці червень тримає пензлика червоного. І де тільки він ним доторкнеться, все червоніє, достигає.

(Із народного календаря)

Запитання

- Із чим прийшов червень до людей?
- Чи можна назвати його клопітливим?
- Чи можна назвати його справжнім художником?

ЧЕРВЕНЬ

Ходить літо
 Білим світом
 Від двору і до двору,
 А за літом —
 Червень слідом
 Спілі ягоди збира.
 І солодкі, і червоні
 Обриває тут і там,
 Не сороці, не вороні —
 Куштувать дає шпакам.
 — Ну, які вони? — питає. —
 Чи сподобались, чи ні?

І збирає-вибирає
 Найспіліші та смачні
 У найбільший козубок
 Для малят у дитсадок,
 Запавні та соковиті —
 Щедрим сонечком наліті.

(Т. Коломієць)

Запитання

- Де ходить літо?
- Що робить червень?
- Які подарунки він приніс у дитсадок?

ЧЕРВЕНЬ

Червень — початок літа. Його ще називають в народі *рум'янецем року*. А ще він має інші назви: *світлозір, світлояр, зеніт року*. Червень хліб ростить. Урожай накопичує на цілий рік. Травень — радість, а червень — щастя.

Він обдаровує ягодами, овочами, відкриває сінокіс. І тому всі поспішають не втратити жодної погожої днини.

(За В. Скуратівським)

Запитання

- Який місяць починає літо?
- Як його називають у народі?
- Назвіть прислів'я, яке зустрілося у тексті. Поясніть його.
- Які гостинці роздає рум'янець року?

Тема. Спостереження за кропивою

Мета: ознайомити дітей із кропивою, її будовою, функціями частин рослини; поглибити знання про лікарські рослини; розвивати спостережливість; виховувати бережливе ставлення до рослин.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Олена зелена, поцілує — свербить, болить і чухати хочеться.
(*Кропива*)

Бесіда

- Як називається рослина?
- Яку будову має кропива?
- Як її вирощують?
- Які цілющі властивості вона має?
- Як використовують рослину в харчуванні? В сільському господарстві?
- А чи можна топтати кропиву?
- Як згадується рослина в народних та авторських казках?

Розповідь

Кропива — цінна рослина. Вона одна з найпоширеніших рослин. З'являється з-під землі. Кропива шанована в народі. Це і лікарський засіб: поліпшує діяльність серцево-судинної системи, дихальних шляхів, лікує печінку, нирки, є кровоспинним засобом. Лікувальні властивості має свіжий сік, свіже листя кропиви. Рослина — тонізуючий і вітамінний засіб. Її використовують у харчуванні як приправу до юшки, каш, салатів. Це ласощі для тварин, особливо для свиней.

Розвиток мовлення

Опишемо кропиву. Вона складається із кореня, високого стебла, уквітчаного листям темно-зеленого кольору. І стебло, і листя покриті тонесенькими голочками. Цікава рослина.

Матеріали на допомогу

Загадки

- Стоїть зелене, торкнешся — ошпарився,
А свиня з'їсть, не вдавиться. (*Кропива*)
- Не гаряча, а пече, хто торкнеться — утече,
При дорозі не скубнеш — обминеш.
Дуже злющою буває ця трава,
Називається вона... (*кропива*).

Тема. Спостереження за білим лататтям

Мета: сформувати в дітей поняття про квітку-барометр — біле латаття; ознайомити з будовою, функціями окремих частин рослини; розвивати спостережливість, логічне мислення; виховувати бережливе ставлення до живої природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

З води росте, на воді сидить, у воду дивиться. (*Латаття біле*)

Бесіда

— Подивіться на рослину, яка плаває по воді. Це і є біле латаття.

- Як ви вважаєте, яку будову має дана рослина?
- Яку особливість має квітка?
- Які ще рослини-барометри ви знаєте?
- Чим особлива ця рослина?
- Чи можна рвати ці квіти?
- Як можна їх рвати?
- Чим вас зачаровує лілія?

Розповідь

Товсте повзуче кореневище латаття білого нагадує зовнішнім виглядом змію, яка заховалася в мулистому дні водойми. На довгих еластичних шнуроподібних черенях до нього прикріплені великі глибоко серцевинні, темно-зелені, блискучі, ніби полаковані, листки. Вони плавають на поверхні води. А між ними плавають великі, до 16 см в діаметрі, ніжно-білі багатопелюсткові витонченої краси квіти. Основна їхня біологічна особливість: у хорошу погоду вони розкриваються вранці о сьомій годині і закриваються під вечір о п'ятій-шостій годині.

Квіти білого латаття — своєрідна метеорологічна станція. Трапляється, що лілія розпускається ще близько дев'ятої години. Це означає, що у другій половині дня можливий дощ. А якщо квітка зовсім не виходить на поверхню води — краще в дорогу не вирушати: або буде затяжний дощ, або настане похолодання. За листками можна прогнозувати погоду: якщо листя навесні густо вкриває поверхню води — заморозків уже не буде.

Це необхідно знати

Латаття біле занесене до Червоної книги.

Чому так говорять?

Якщо на воді річок та озер розстелилося листя білого латаття, заморозків не буде.

Матеріали на допомогу

ДЕ НОЧУЄ ВОДЯНА ЛІЛІЯ

Росте на ставу біла квітка — водяна лілія. Росте у воді. Радісно розкриває свої пелюсточки до сонця. Сідає на білу квітку метелик. Хоче переночувати, бо вже вечір наближається.

Раптом квітка йому каже:

— Лети, метелику, бо я лягаю на ніч спати під водою.

- Чому? — здивувався метелик.
- Бо у мене під водою — м'яка постіль.

Склала біла лілія пелюсточки й тихо пішла спочити під воду.
А метелик полетів на берег.

(В. Сухомлинський)

Запитання

- Це росте водяна лілія?
- Хто сів на квітку латаття?
- Що шукав метелик на квітці?
- Де знаходиться постіль водяної лілії?

ЛАТАТТЯ

На блакитних заплавах широких
Жовті глечики рясно цвітуть...
Молоко із тих глечиків жовтих
Вранці окуні нахильці п'ють.

(В. Лучук)

Запитання

- Із чим автор порівнює латаття?
- Із чого окуні п'ють молоко?
- Про яке молоко говорить автор?

Загадка

Стоять красуні на воді,
Вінки в них білі й золоті.

(Водяні лілії)

Тема. Спостереження за градом

Мета: сформувати у дітей поняття про град як різновидність опадів; розвивати аналітичні навички, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; розвивати спостережливість; виховувати інтерес до явищ неживої природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Сидить дід за подушками і стріляє галушками. (Град)

Бесіда

- Про що ми відгадали загадку?
- Роздивіться градинку. Якої вона форми?
- Як ви вважаєте, з чого вона утворилася?
- Чим супроводжується град?
- Як ви вважаєте, це безпечне природне явище?
- Які почуття викликає у вас град?

Розповідь

Град — це грудочки снігу, що заледеніли. Рухаючись у хмарах, грудочки снігу нашттовхуються на краплини води, стають більшими, важчими. Градинки швидко леденіють і не встигають розтанути в польоті. Град випадає тільки з купчастих дощових хмар. Завжди супроводжується грозою, але не під час кожної грози випадає.

Град — небезпечне природне явище. Він може завдавати шкоди посівам в полі, ламає гілки дерев, кущів, молоді пагони.

Град може завдати шкоди навіть здоров'ю людини: великі градини можуть поранити.

Матеріали на допомогу

ГРАД

Над селом пливла хмаринка,
Наче мамина хустинка,
Я у неї попрохала,
Щоб вона дощу послала.
А хмаринка — от хмаринка! —
Сипле білі намистинки.
Я збрала цілу жменьку
Намистинок у кишеньку
Та й біжу мерщій до хати,
Щоб порадувати брата.
Не минуло і хвилинки —
Десь поділись намистинки.

(Ф. Петров)

Запитання

- На що схожа хмаринка?
- Що попрохала дівчинка у хмаринки?
- Які намистинки сипле хмаринка?
- Де поділися намистинки із кишеньки дівчинки?
- Поясніть заголовок словами із вірша?

Тема. Спостереження за зозулею

Мета: поглибити знання дітей про зовнішній вигляд та ознаки пташки, її пристосування до умов життя; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати дбайливе ставлення до птахів.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

— Ку-ку, ку-ку! — кричу я в лісі.
На зріст маленька,
Свитка сіренька. (*Зозуля*)

Бесіда

- Про яку пташку загадка?
- Якою пташка є на вигляд?
- Якого вона розміру?
- Якого кольору оперення?
- Яка грудочка у пташки?
- Де живуть зозулі?
- Чи будують вони гнізда?
- Куди відкладають свої яєчка?
- Чим живляться?
- Яку користь приносить зозуля?
- Як до неї слід ставитись?
- Проспівайте пісеньку зозулі.

Чому так говорять?

Зозуля кує — роки відмічає.

Розвиток мовлення

Складання словесного портрету зозулі.

Зразок

Зозуля трішки більша за шпака. Вона має темно-сіре оперення. Грудка сіро-біла з темними поперечними смугами по білому череву.

Поясніть афоризм

Зозуля житнім колосом удавилася.

Матеріали на допомогу

Загадки

- Сіла пташка на дубку, завела своє: ку-ку!
Стрепенувся їжачок, заєць і козуля.
Всіх збудив той голосок, пісенька... (*зозулі*).

- Хто гнізда свого не має,
Яйця іншим підкладає,
Та й у лісі в холодку
Все кує: «Ку-ку! Ку-ку!» (Зозуля)
- Зранку, вдень і в надвечір'я
Облітаю ліс уздовж і вшир я.
Занесу своє яечко
У чуже якесь гніздечко.
Легко всівшись на суку,
Я роки лічу: ку-ку! (Зозуля)
- Який птах ніколи собі гнізда не робить? (Зозуля)

Кує зозуленька й кує,
По всьому тужить гаю:
— Ой, горе-горенько моє, —
Дітей не розшукаю.

(М. Познанська)

Запитання

- Чому тужить зозуля?
- Чи ви їй співчуваєте?

ЗОЗУЛЯ

Облітала я лісок
Вздовж, ушир і навскосок.
Відпочила в холодку
На кленовому листку.
І росинок з тирличу
Напилася досхочу.

Діти йшли через лісок —
Подала їм голосок:
Налічила їм літа —
Двадцять, тридцять, — аж до ста,
Щоб ні горя, ні біди,
Щоб росли, як із води!

(Л. Компанієць)

Запитання

- Як поводитися зозуля в ліску?
- Із ким вона говорила?
- Що налічила дітям?

Зозулько, накуй нам роки,
Щоб довго і довго жили ми,
Щоб спів твій чарівний: ку-ку та ку-ку
Серця наші знов звеселив.

ЗОЗУЛИНІ СЛЬОЗИ

Давно це було, принаймні до того, як народилися ми. Зозуля робила свою справу — підкидала синичкам, плискаам, сорокопудам та іншій дрібноті лісовій яйця, а ті виховували підкидьків. «Ти ось все співаєш, — казали вони вітродуйці, — а на старість залишишся одна, як пень без пагонів». «Ха-ха-ха! — сміялась та. — Ви усе життя з колісками та пелюшками протеленькаєтесь, а я своїх однак, як буде треба, знайду. І примушу годувати себе. Закон є закон!»

Але доля зле жартує з тими, хто сподівається на дурняк вік прожити. Усі діточки відмовилися визнати строкату матір'ю, стати їй підпорою, коли минув час. І застогнала, заплакала зозуля. Перші на її віку сльози покотилися з очей. А на галявині, куди вони впали, розкрили свої білі вінчики квіти, які так і назвали в народі: зозулині сльози, а ботаніки іменують їх зозулинець плямистий.

Між іншим, вам доводилося спостерігати, щоб зозуля плакала? І ніхто не бачив. Тому про безтурботну, самовпевнену людину, яка попавши в скруту, починає бідкатися, кажуть, що вона лле зозулині сльози.

Запитання

- Яким пташкам зозуля підкидала свої яйця?
- Чому повчали її пташки?
- Як на це реагувала зозуля?
- Чому діти відмовились від своєї матері?
- Чи жаль вам зозулю?
- Що утворилось зі сліз пташки?
- Які люди проливають зозулині сльози?

Тема. Спостереження за небом, хмарами і дощем уранці

Мета: поглибити знання дітей про час, зокрема, ранок як частину доби; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати інтерес до явищ природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Сонце стукає в віконце.
Ти не спи, як сходить сонце,
Прокидайся — й на зарядку,
А з зарядки та й на кладку.

Через кладку на лужок,
А з лужечка та в садок.

(М. Стельмах)

Бесіда

- Чи спостерігали ви коли-небудь описану картину?
- Як назвати одним словом ту частину дня, коли сонечко тільки-тільки прокидається і сходить на небі?
- Як ще можна назвати ранок? (*Світанок*)
- Послухайте, як описує цю пору Тарас Шевченко:

Світає, край неба палає,
Соловейко в темнім гаї
Сонце зустрічає.

- А чи добре гріє ранішнє сонечко?
- Де воно знаходиться на небі?
- Коли сонечко припікає найсильніше?
- Як називається ця частина доби?
- Що може супроводжувати сонце?
- Хто з вас бачив, як сонечко лягає спати?
- Як змінюється його світло ввечері?
- А хто спостерігав захід сонця до його останньої миті?
- Чи помітили ви, якого кольору набуває небо під час заходу сонця?

- Послухайте, як про це говорить Тарас Шевченко:

За сонцем хмаронька пливе,
Червоні поли розстилає,
І сонце спатоньки зове
У синє море...

Розвиток мовлення

- Як ви поясните вислів?
Хмаронька розстилає червоні поли. (Небо палає рожевим вогнем.)
- Як у народі називають це красиве явище? (*Зоря, зірниця, заграва, сонцева сестра*)
- А що заграва робить уранці? (*Гасить зорю і відмикає сонячну комору, випускає небесне світило знову*)
- А чи бувають хмари на небі вранці?
- Чи можуть вони спричинити вранішній дощ? За якої умови?
- Послухайте «Музику дощу» Степана Жупанина.

ЛІТНІЙ ДОЩ

Іде над гаєм, лісом
 І стає
 Веселим цимбалістом.
 Б'ють краплини-молоточки
 Срібно,
 Тихо, лунко,
 Густо, а то й дрібно.
 Мов по струнах,
 По долоньках листя, —
 І вже лине
 Музика троїста.

Розвиток мовлення

Складання описових розповідей про хмари, дощ, сонце з використанням порівнянь, епітетів:

- *сонце* — Боже око, золота тарілка, золота діжа, золота паляничка, гарячий млин, жовта квітка;
- *сонце* — розумне, добре, щедре, пестливе, лагідне, ясненьке, тепленьке;
- *хмари* — немов клубки, м'ячі, сито;
- *хмари* — легкі, важкі, прозорі, щільні, темні, світлі;
- *дощ* — сумний, веселий, завзятий, бадьорий, моторний, життєрадісний, теплий, холодний, легкий, грайливий;
- *дощ* — що стіна, щит, лічка...

Поясніть значення афоризмів

- Сонце встане, то й ранок настане.
- Сонце гріє, сонце сяє, вся природа воскрешає.
- Сонце низенько, то й вечір близенько.

Матеріали на допомогу

Загадки

- Ой за лісом за пралісом
 Золота паляничка печеться. (*Сонце*)
- Я на вигляд круглолице,
 Наче баня на дзвіниці,
 Щирим золотом горю,
 Глянь на мене — засліплю. (*Сонце*)
- Без дров, без вогню, а світить і гріє щодня. (*Сонце*)
- Удень у небі гуляє, а ввечері на землю сідає. (*Сонце*)
- По морю, по морю золота тарілка плаває. (*Сонце*)

ПРОМЕНИ

Сад загронений
В теплих променях
Поле росяне
Заколосяне.
Світять промені,
Гріють промені,
Грають промені
На добро мені,
На добро усім
Землякам моїм.

(С. Жупанин)

Запитання

- Поясніть заголовок.
- Що роблять промені?
- Що вони несуть людям?

ЗАХІД СОНЦЯ

Небо — мов у вогні!
Запалала блакить...
І здається мені:
Все палає, горить, —
Луки,
Поле,
Ставок,
Наш город
І садок.
У вогнисті вінки
Одяглися квітки.

(М. Познанська)

Запитання

- Чому запалала блакить?
- Що ще палає, горить?
- У що одяглися квітки?
- Поясніть заголовок.

ХМАРКА

В літнє небо вийшла хмарка,
Хмарці стало дуже парко,
Облилась вона дощем,
А малята під кущем їй гукали:
— Мила хмарко,
Хай частіше буде парко,
Проливай дощі-хлющі
На городи, на кущі,
На жита, на пшениці.

Буде хліб нам і млинці,
Буде каша, буде борщ.
Лий нам, хмарко, щедрий дощ!
(П. Воронько)

Запитання

- Куди вийшла хмарка?
- Чим вона облилась?
- Що їй гукали малята?
- Як ви звертаєтесь до літньої хмаринки?

ДЯДЬКО ДОЩ

Дядько Дощ стоїть над лісом —
Неба велетень сяга.
Він сміється, мов залізом
Дудонить: — Га-га! Га-га!

Одягнувся, мов на свято,
Запорозький в нього шик:
Тучі шапка сивувата,
Блискавки червоний шлик.

Довжелезні срібні вуса
Люто вітер розвіва.
І тремтить пшениця руса,
І втіка за горб трава!

(Д. Павличко)

Запитання

- Назвіть одяг весняного дощу.
- Виберіть слова, що описують дощ.

ДОЩОВА ПРИГОДА

Через поле, через ліс
Дощик воду в торбі ніс.
Розірвалася торбинка —
Фіолетова хмаринка.
Розлилася вмить вода,
Отака дощу біда.

(М. Сингаївський)

Запитання

- У чому дощик ніс воду?
- Із чим автор порівнює хмаринку?
- Чому дощику — біда?

Тема. Спостереження за дощовими черв'яками

Мета: сформувати в дітей поняття про зовнішній вигляд черв'яка, його рухи та користь від нього; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати бережливе ставлення до живої природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Це безхребетна тварина з довгим, м'яким в'юнким тілом.
(Черв'як)

Бесіда

- Коли з'являються дощові черв'яки?
- Які вони на дотик?
- Чому шкіра черв'яка завжди волога?
- Як черв'як рухається?
- Що йому в цьому допомагає?
- Чим живиться черв'як?
- А хто живиться дощовими черв'яками?
- Чи можна ними гратися?

Розповідь

Черв'як — це безхребетна тварина. Його тіло вологе і слизьке. Шкіра черв'яка завжди повинна бути вологою, тому що він ховається в землі. Коли черв'як рухається, тілом пробігають хвилі м'язових скорочень. Допомагають черв'якові пересуватись по нерівній поверхні щетинки, які розташовані з обох боків тіла. Щетинки спрямовані назад, ось чому черв'яка важко витягти із землі.

Черв'як, риючи ходи в ущільненому ґрунті, перепускає його через кишкі, а потім викидає через отвір заднього проходу. Маленькі купки землі — це виділення черв'яка.

ЛИПЕНЬ

Тема. Спостереження за змінами в стані неживої природи

Мета: поглибити знання дітей про зміни в стані неживої природи; з'ясувати лексичне значення слова *липень*; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, інтерес до літніх явищ.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Їде літо на коні,
Та й несе гарячі дні,
Зацвіли пахучі липи,
Як цей місяць зветься? (*Липень*)

Бесіда

- Що несе липень людям?
- Де знаходиться сонце відносно найвищого дерева?
- Чому світило так високо піднялося?
- Якою є тривалість дня?
- Які зміни відбулись у живій природі?
- Як ви вважаєте, звідки липень одержав своє ім'я?
- Які почуття викликає у вас другий місяць літа?

Розповідь

Липень — пора дозрівання плодів, квітування квітів. У липні найбільше комах. Цієї пори пташки відкладають яйця для повторного виведення пташенят. Це найжаркіший місяць літа. Пора достигання зернових.

Розвиток мовлення

Липень — пора цвітіння липи. Звідси і назва місяця. За припущеннями мовознавців — це сьома сходинка року. «Июль» — від імені Юлій Цезар. У слов'ян для позначення цього місяця побутували назви, пов'язані з хліборобським календарем. Це *білень, пасень, косень, суничник, чорничник, жарник, грозовик, сінозарник, громотворець, маківка літа*.

Чому так говорять?

- Липень — медовий бджілок чарує.
- Липень — вершина літа.

- Липень — полудень року.
- Липень — маківка літа, жнивник.
Переконайтесь в цьому самі.

Матеріали на допомогу

ЛИПЕНЬ

Поглянь, як золотіють липи!
То — цвіт рясніє на гіллі.
До нас прийшов смуглявий липень
В новім солом'янім брилі.

Це жито липневе у полі
Дало соломи на бриля...
Прив'яло листя на тополі.
Від спеки аж пашить земля!

А липень сипле й сипле стріли —
Рожево-жовті промінці.
Уже стоять жита доспілі
І досягають пшениці.

(М. Познанська)

Запитання

- Чому золотіють липи?
- В якому одязі прийшов липень?
- Хто його так одягнув?
- Від чого пашить земля?
- Які стріли у липня?
- Кому допомагають і в чому липневі стріли?

ЛИПЕНЬ

— Липа, липа, зацвіла! —
Засурмила всім бджола. —
Гей, злітайтеся, подруги,
У гайок на край села!
Там уже не видно віт,
А лише пахучий цвіт.

(Т. Коломієць)

Запитання

- Про що засурмила бджола?
- Куди вона покликала подруг?
- Чи можна назвати бджіл справжніми подругами?
- Поясніть слово *засурмила*.

ЛИПЕНЬ

В погожі дні синє небо затягується білими шапками хмар. Вони посилають на землю зливи і блискавки.

В липні багато дощів і гроз. Але липень і найтепліший місяць року. Жара, спекотна погода вдень змінюється прохолодними зоряними ночами. Щедрою росою вкрита трава. Липень — місяць сінокошу, дозрівання хлібів. В лісах затиш спів пернатих солістів. Їх змінює скрекіт коників.

(За В. Едигеєм)

Запитання

- В якому літньому місяці найбільше дощів і гроз?
- Який літній місяць найтепліший?
- Якими є особливості цього місяця?

Загадки

- Починається спека.
Скрізь озера цвітуть.
Чути стукіт лелеки,
А зозулі не чуть. (*Липень*)
- Квітне сонях в широкому полі,
Просить жита: «Зерна не розсип»...
Вилітають із вуликів бджоли
Мед пахучий збирати із лип. (*Липень*)
- Теплий, довгий-довгий день,
Повна миска черешень,
Достигає жовтий колос,
Демонструє коник голос,
І сунічка дозріває —
Тож коли все це буває? (*Улітку*)
- Сонце пече, липа цвіте,
Жито доспіває, — коли це буває? (*Улітку*)

Тема. Спостереження за метеликом біланом

Мета: сформувати в дітей знання про спосіб життя і розмноження білана жилкуватого; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати бережливе ставлення до живої природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

На капусті я вродився
І капустою живився,
На капусті я умер,
Та ізнов ожив тепер.
Тільки вже не той я став,
Що в капусті плазував:
Не плазую, а літаю,
Бо прегарні крильця маю. (*Метелик*)

Бесіда

- Діти, роздивіться метелика. Це білан жилкуватий.
- Якого кольору в нього крила?
- А що в нього на крилах?
- А хто знає, як розмножується метелик?
- Користь чи шкоду приносить він?
- Чи можна знищувати метеликів?

Розповідь

Метелик білан жилкуватий названий так за ознаками крилець: на крильцях у нього є жилочки. Він відкладає свої яйця на листочках яблуні; а з яєць утворюється гусінь, яка їсть листя. Хоч метелик і «шкідливий», але знищувати його не можна, бо він — частинка живої природи, а природу нищити не можна.

Матеріали на допомогу

Загадка

Удень спить, а як ніч прийде — на вогонь летить. (*Нічний метелик*)

МТЕЛИК І КВІТКА

Летів білий метелик над річкою. А хтось кинув у воду червону квітку. Пливе квітка. Побачив метелик червону квітку. Сів на неї, сидить, крильцями водить. Квітка пливе... І метелик пливе.

Летіла над водою ластівка, здивувалася. Коли це метелик навчився плавати? Доторкнулась ластівка крилом до води. Сколихнулась вода. Сколихнулась квітка. Загойдався метелик. Весело йому річкою пливти.

(*За В. Сухомлинським*)

Запитання

- На якому «кораблі» плив метелик?

- Чи комфортно було йому там?
- Чому здивувалася ластівка?
- Як почувався метелик?

ЯК МЕТЕЛИК ПОЛІКУВАВСЯ?

Квітує квітник. Пахощі розливаються. А на квітках і метелики, і бджоли, і джмелі. Для всіх тут є солодкий обід. Раптом один метелик десь до калюжки пурхнув. Він замість нектару воду п'є. Це метелик десь на отруйну квіточку сів, отруйного соку напився. От тепер і лікується.

(Із календаря)

Запитання

- Хто сидить на квітках?
- Що роблять комахи?
- Чому метелик пурхнув до калюжі?
- Для чого він пив воду?

ЩОБ МЕТЕЛИК НЕ НАКОЛОВСЯ

Дівчинка Зоя гуляла в саду. Вона підійшла до акації. На акації гострі-прегострі колючки.

Над акацією літає барвистий метелик.

— Ой, як же йому не страшно літати! Налетить на колючку — що ж тоді буде?

Підійшла Зоя до акації. Зломила одну колючку, другу, третю. Мама побачила й питає:

- Що ти робиш, Зою? Навіщо колючки зламуєш?
- Щоб метелик не наколовся, — відповіла Зоя.

(В. Сухомлинський)

Тема. Спостереження за веселкою

Мета: сформувати в дітей уявлення про веселку як явище неживої природи; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, інтерес до явищ неживої природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Вийшла звідкись гарна дівка,
На ній стрічка-семицвітка;
А де з річки воду брала,
Там коромисло зламала. (Веселка)

Бесіда

- Коли можна спостерігати веселку?
- Як вона утворюється?
- З яких кольорів складається?
- Які почуття викликає райдуга на небі?
- На що вона схожа?
- Звідки походить назва — веселка?
- Яка ще в народі існує назва?
- Як утворюється веселка? Коли саме?

Розповідь

Веселка — це дугоподібна різнобарвна смуга, яка з'являється на небі при заломленні променів сонця у краплинах дощу. Райдуга має сім кольорів.

Глянь на небо й побачиш мене угорі.
Я — барвиста веселка, маю сім кольорів.
Подарую червоний я ранковій зорі,
А оранжевий колір — нагідкам у дворі,
Жовтий — сонцю, кульбабці й достиглим житам,
А зелений — весняним паркам, лукам, садам.
Найніжніший блакитний — це мій дар небесам,
Синій колір — дарунок і морям, і річкам.
Фіолетовий колір я фіалці віддам.

(А. Свашенко)

Розвиток мовлення

Складання описової розповіді про райдугу.

Матеріали на допомогу

Загадки

- Червоні коромисла через річку повисли. (*Веселка*)
- Піднялися ворота — всьому світу любота. (*Веселка*)

ВЕСЕЛКА

Чорна злива стояла стіною:
Страшно й сумно було в тій порі!
Та усмішкою ніжно-ясною
Засміялась веселка вгорі.
Затремтіла у розпачі злива —
І розсипалась чорна імла...
А веселка весела, вродлива
Вже півнеба за мить обняла!
Промінці дарувала барвисті —
Їх ловила й ловила земля.

У краплинах води, як в намисті,
Засміялися луки й поля.

(М. Познанська)

Запитання

- Чому спершу було страшно й сумно?
- Що все звеселило?
- Чому злива затремтіла у розпачі?
- Чому веселка дарувала щедро свої промені?
- Від чого засміялися луки й поля?

Розповідь

Веселка з'являється на небосхилі після дощу за ясної сонячної погоди. Дощ випадає з купчасто-дощових хмар, а не з суцільних чи шаруватих. Між хмарами є проміжки чисто-го освітленого неба. Коли сонячне проміння проходить крізь краплини води, воно, заломлюючись, відбивається, утворюючи веселку, або райдугу.

Матеріали на допомогу

СОНЦЕ І ВЕСЕЛКА

Раз після дощу виглянуло сонечко і з'явилася кольорова веселка. Хто не гляне на веселку, всі милуються нею. Запишалася веселка та почала вихвалитися, що вона красивіша від самого сонця. Почуло таке сонце та й каже: «Ти красива, це правда, але й без мене веселки не буває». А веселка тільки сміється та ще й дужче вихваляється. Тоді сонечко розсердилося і сховалося за хмару — і веселки як і не було.

(За К. Ушинським)

Запитання

- Чим вихвалялася веселка?
- Чому розсердилося сонечко?
- Чому зникла веселка?

ВЕСЕЛКА

Встала серед степу,
Воду п'є з долини,
Вішає по небу
Кетяги калини.
Все рожеве: заводь,
Берег і дерева.

Од веселки навіть
Я стаю рожева.
(В. Швець)

Запитання

- Поясніть значення слова *веселка*.
- Як і коли вона утворюється?
- Від чого стає рожевою дівчинка?
- Чи бачили ви коли-небудь веселку на небі?

Загадки

- За хвилину в землю вріс
Різнобарвний чудо-міст. (*Веселка*)
- Дощ від сонечка привіз
Малим дітям пиріжки,
Та zostались від коліс
Семиколірні стрічки. (*Веселка*)

ВЕСЕЛКА НА ДОЛОНІ

Веселка в небі, як на долоні,
А ген під нею пасуться коні.
На синім лузі, в співучім гаї,
Де ходять хмари у небокраї,
Цвіте веселка, мов світ, барвиста,
І кожна барва, мов промінь, чиста.
Вишнева, синя чи малинова,
І що не колір — то цвіт, обнова.
(М. Сингаївський)

Запитання

- Де розквітла веселка?
- Якими барвами вона розцвіла?
- Із чим її можна порівняти?

РУШНИЧОК

Дощ пройшов з грозою —
Вмите сонце сяє.
Небо над рікою
Рушничок квітчає.

Рушничок спустився
Прямо в нашу річку,
Потім простелився
В лузі, ніби стрічка.

Впала на калину
Хмарка сивувата.

Я біжу в долину
 Рушничок шукати.

(П. Мостовий)

Завдання

- Поясніть, що це за рушничок у небі?
- Придумайте загадку з такими римами: *гроза — сльоза, річка — стрічка*.
- Чому, на вашу думку, люди назвали різноколірну стрічку на небі — веселкою, райдугою?

ВЕСЕЛКА

Чорна злива стояла стіною:
 Страшно й сумно було в тій порі!
 Та усмішкою ніжно-ясною
 Засміялась веселка вгорі.
 Затремтіла у розпачі злива —
 І розсипалась чорна імла...
 А веселка весела, вродлива
 Вже півнеба за мить обняла!
 Промінці дарувала барвисті —
 Їх ловила й ловила земля.
 У краплинах води, як в намисті,
 Засміялися луки й поля.

(М. Познанська)

Запитання

- Як засміялась веселка?
- Чому затремтіла злива?
- Що дарувала райдуга?

Тема. Спостереження за насінням тополі

Мета: поглибити знання дітей про тополю; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати бережливе ставлення до природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

- Дерево родини вербових із високим прямим стовбуром, глянсуватими круглими із загостренням листками та квіт-

ками у вигляді повислих сережок, насіння — білий пух.
(Тополя)

Бесіда

- Про яке дерево йдеться?
- Куди спрямовані його гілки?
- Якого розміру, форми, кольору листя?
- Якого кольору нижня частина листка?
- Чому тополю називають сріблястою?
- На що схоже насіння тополі?
- Що має пушинка? (*Насінину з чубчиків сріблястих волосків*)
- Чому насінини літають?
- Хто живиться насінням тополі?
- Чи подобається вам тополя?
- Чим саме?

Розповідь

Шанують на Україні тополю — високу, струнку, тендітну. У народних легендах це дерево часто порівнюють із дівчиною. Тому на Зелені свята водять дівчата «тополю». Обирають найкращу, зв'язують їй руки над головою, прикрашають стрічками, квітами і з піснями ведуть по селу.

Давні люди не відокремлювали себе від природи, вважаючи своє життя часткою великого і вельми розмаїтого світу. Тому і до дерев ставились з особливою, братньою ніжністю. Важким гріхом вважалося зірвати з дерева кору, що уподібнювалось до людської шкіри.

Не можна без потреби ламати гілки чи різати стовбур ножем — сік дерева уподібнювався людським сльозам. Люди навпаки завжди допомагали деревам: підрізали гілки, підв'язували, збирали з дерев гусінь. Одним словом, оберігали дерево, як людину, яка потребує допомоги.

Тема. Ознайомлення з органами зору людини та їх роллю (очі)

Мета: ознайомити дітей з органами зору; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати навички гігієни зору.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Маленьке, кругленьке, а весь світ бачить. (Око)

Бесіда

- Про що ця загадка?
- Для чого, на вашу думку, людині, тварині потрібні очі?
- Скільки очей у людини?
- Чи однакова кількість очей у тварин?
- Чому не однакова? Доведіть.
- Як необхідно оберігати очі людини?

Розповідь

Очі — орган зору у людини, всіх хребетних та деяких безхребетних тварин, очі потрібно берегти.

Цікаво знати

У бджіл і джмелів по п'ятеро очей. На панцирі голови цих комах ви побачите ще троє майже непомітних очей. Вони не виконують самостійної функції, а допомагають орієнтуватися у просторі і часі. Троє допоміжних очей — рецептори інтенсивності освітлення. Завдяки їм бджоли і джмелі легко визначають час доби та повертаються у свій вулик у певний час.

Розвиток мовлення

Поясніть значення афоризмів

- Досвідчене око бачить все глибоко.
- Відкривати очі кому-небудь (*зробити відомою правду про кого-небудь, розкрити справжню суть*).
- В око власти кому — (*бути поміченим кимось, сподобатись комусь*).
- Замилювати очі (*навмисне приховувати хиби, недоліки, обманювати кого-небудь*).
- Кліпати очима перед кимось (*виявляти збентеження, розгубленість*).
- Колоти очі комусь (*дорікати кому-небудь; викликати роздратування*).
- Куди очі дивляться (*будь-куди, без визначеного напрямку іти, їхати*).

Матеріали на допомогу

Загадки

- Було собі два брати й обидва Кіндрати,
Через доріжку живуть і один одного не бачать. (Очі)
- Два брати через дорогу живуть,
Та ніколи один до одного в гості не ходять. (Очі)
- Віконниці то зачиняються, то відчиняються. (Очі)
- Кругле озеречко ніколи не замерзає. (Очі)

Тема. Спостереження за березою вранці

Мета: поглибити знання дітей про берізку; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Біла, а не сніг, зелена, а не луг, кучерява, а без волосся. (Берізка)

Бесіда

- Про яке дерево загадка?
- Якими словами можна назвати дерево? (Берізка, березонька, білокора красуня)
- Із чим її можна порівняти? (Із нареченою, зі стрункою довгокою дівчиною, русалочкою)
- Чим вражають людину вранішні берези? (Тим, що вони вмиті росою; чарівністю, загадковістю.)
- Якими словами можна описати березу? (Білокора, струнка, тоненька, пустотлива, ніжна, мрійлива)
- На що схоже листя берізки? (На сріблясті сердечка, які виграють сяючим промінням)
- Яку користь людям приносить берізка?
- За що б ви подякували їй?

Розповідь

У сиву давнину, до XII століття, рік на Україні починався березнем. У цьому чарівному місяці починається весна. Серед дерев першою пробуджується від сну береза. Вона щедро віддає

ослабленим за зиму людям свої бруньки і кору, але кору необхідно брати обережно, щоб не зашкодити деревцю: зрізи змащувати глиною. Красуня щедро ділиться своїм цілющим соком. А бруньковий чай допоможе при застуді, кашлі.

Збережімо деревце: поливаймо, довгі коси його не ламаймо, нехай, зелененьке, співає, людський сум та журу розвіває...

Розвиток мовлення

Складання художньої розповіді про берізку.

Поясніть значення афоризму

На лежачу березу кози скачуть.

Матеріали на допомогу

Загадки

- Лізу, лізу по білому залізу,
Ліз би далі, та зломиться. (*Берега*)
- Стоять у полі сестриці, сукні білі, шапки зелені. (*Береги*)

БЕРЕЗА БОРОДАВЧАСТА

Широко на Україні розповсюджене дерево з гладенькою молочно-білою корою. Цвіте у квітні-травні. Як лікарську сировину використовують березові бруньки, листя й сік. Ранньої весни збирають сік і березові бруньки (у період набубнявіння). Молоді листки збирають під час цвітіння берези.

Фармакологічна цінність листя і бруньок берези — у наявності в них ефірних олій, дубильних речовин, ароматичних смол, глюкози, вітаміну С. Бруньки берези мають сечогінну, протизапальну, глистогінну дію. Листя берези виявляє жовчогінну, сечогінну, протизапальну активність, справляє стимулюючу дію.

Препарати з берези застосовують також при захворюваннях шкіри, ревматизмі, гепатиті, при виразкових захворюваннях шлунка та дванадцятипалої кишки.

У народній медицині використовують березовий дьоготь для знищення кліщів, корости, в очищеному вигляді — при захворюванні дихальних шляхів. Якщо накапати березовий дьоготь на вугілля, що горить, то виділятиметься дезінфікуючий газ. У такий спосіб знезаражують повітря.

Косметологи рекомендують відваром з листя берези мити голову при випадінні волосся (1 чайна ложка на півсклянки окропу).

(Із народного календаря)

Запитання

- Назвіть цілющі властивості берези.
- За що народ виявляє пошанування берези?

Тема. Спостереження за горобенятами та шпаченятами

Мета: поглибити знання дітей про життя птахів та їх потомство; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати дбайливе ставлення до природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Це пернаті гості сіли на помості,
Без сокири, без лопати
Поробили собі хати.
Весело співають, діточок чекають.

(Птахи, їхні гнізда, пташенята)

Бесіда

- Про що ця загадка?
- Як називаються пташенята горобців? Шпаків?
- Які у них гнізда? Де вони їх мостять?
- Хто дбає про пташенят?
- Хто вчить горобенят і шпаченят літати?
- Чи можна пташенят брати із гнізда в руки?
- Як слід поводитись біля гнізд птахів?

Поясніть фразеологізми

- Горобець не сіє, не жне, а зернятка клює.
- Горобців боятися — проса не сіяти.

Чому так говорять?

Горобці «купаються» в піску — на вітер.

Матеріали на допомогу

Прилетіли шпаки,
Дорогі співаки,
Прилетіли весну зустрічати.
У шпаківнях нових скоро будуть у них
Жовтороті малі шпаченята.

(Грицько Бойко)

Запитання

- Чому пташенят називають жовторотиками?
- Як слід поводитись із пташками під час виведення потомства?

Скормовки

- Летів горобець
Через безверхий хлівець.
Ніс четверик гороху
Без червотоку,
Без червоточини.
- Сів шпак на шпаківню,
Заспівав шпак півню:
— Ти не вмієш так, як я,
Так, як ти, не вмію я!

Загадки

- Не людина, а живе в хатці. (*Шпак*)
- Патлатий хазяїн під стріху полетів. (*Горобець*)

Цікавинки природи

Рослини й тварини володіють відчуттям часу. Кожен із них, підкоряючись ритмові біологічного годинника, прокидається в певний час.

Соловейко і жайворонок-юла прокидаються близько другої години ночі.

На початок третьої години — перепілка, польовий жайворончок, зозуля, іволга, кропив'янка, горихвістка.

О четвертій годині вилітають на роботу шпаки, трясогузки. Близько шостої вилітають зі своїх гнізд горобці.

Тема. Спостереження за конюшиною

Мета: поглибити знання дітей про лучні рослини; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ**Загадка**

Поле вбралося в обнову,
Сукню одягло бузкову,
І над нею залюбки
Цілий день гудуть бджілки.

Пречудово в літню днину
Зацвітає... (конюшина).

Бесіда

- Про яку рослину ця загадка?
- Де вона росте?
- Яку будову вона має?
- Яке за розміром стебло?
- Яке листя за формою?
- Як воно розміщене?
- Скільки листочків?
- На що схожа квітка?
- Якого вона кольору?
- Які ще квіти мають рожевий колір?
- Які почуття викликає завітчаний луг?
- Як ви поводитиметесь, потрапивши в таку красу?

Розповідь

Конюшина — це багаторічна трав'яниста бобова рослина з білими, рожевими чи світло-фіолетовими квітами, зібраними в кульки. Листочки трійчасті, в одному листку з'єднані три овальні листочки. Конюшина дуже корисна рослина. Росте здебільшого на луках і використовується як корм для худоби. Рослинна цінна і для комах. З неї вони збирають солодкий сік — нектар. Особливо любляють конюшину джмелі. Своїм довгим носиком-хоботком вони потрапляють у пелюсточки квітки, які згорнені в трубочку, і дістають смакоту.

Розвиток мовлення

Складання описових розповідей про конюшину.

Матеріали на допомогу

ЛУГОВА КАЗКА

Рожеву, білу кашку на лузі я зриваю
І слухаю тут казку, якої ще не знаю,
Її шепочуть трави, співають різні птиці,
Її тополи чують і клен біля криниці.
А казка, як ромашка, — ласкава, сонцелика,
До неї йдуть фіалки і лугова гвоздика.
Спинився подорожник: — А де ж моя стежина? —
І одягнула шляпку червона конюшина.
Співуча, ніжна мова у лугової казки,
Летять до неї птахи, мов до земної ласки.

З'явилась лелечиха, а з нею — лелі-діти,
Вони гуляють в лузі і в казці хочуть жити.

(М. Сингаївський)

Запитання

- Про яку невідому казку ви дізналися?
- Хто і що їй шепоче?
- Із чим її порівнює автор?
- Яка мова у лугової казки?
- Чи слухали ви коли-небудь мову такої казки?

Тема. Спостереження за лікарською ромашкою

Мета: поглибити знання дітей про ромашку лікарську; розвинути спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Росте ця лікувальна квітка
Опріч лісів, іще в полях.
Малі й дорослі знають шлях,
Аби її добути влітку.
Шовково коси пломеніють,
Коли настоєм їх помиють.
А що, скажіть, за квітка, дітки? (Ромашка)

Бесіда

- Про яку квітку ця загадка?
- Розгляньмо її. Яке у неї стебло?
- Якої форми та кольору листя?
- Яка квітка?
- Якого кольору пелюстки?
- На що схожа серединка квітки?
- Порівняйте лікарську ромашку з романом собачим. Яка між ними відмінність?
- Чим зачаровує людей ромашка?
- Із чим її можна порівняти?
- Яку користь приносить людям ромашка лікарська?
- Як правильно збирати ромашку лікарську?

Матеріали на допомогу

ДЕ ОЛЯ, ДЕ РОМАШКИ

В легенькій білій льолі
Біжить до гаю Оля.
— Куди ти? — кличе татко.
Поснідай-но спочатку! —
Та Олі не до кашки,
Бо зацвіли ромашки,
Пірнула Оля в квіти —
І вже не розрізнити,
І вже збагнути важко,
Де Оля, де ромашки.

(Г. Паламарчук)

Запитання

- Куди біжить Оля?
- Чому їй не до кашки?
- Чому не можна збагнути, де Оля, де ромашки?

ДІВЧИНКА І РОМАШКА

Сонячним ранком маленька Дівчинка вийшла погратися на зеленій галявині. Раптом вона почула: хтось плаче... Прислухалась. Плач долітав з-під каменя, що лежав в кінці галявини. Нахилилась Дівчинка до каменя й питає:

— Хто там, під каменем плаче?

— Це я, Ромашка, — почувся тихий, слабкий голос. — Звільни мене, Дівчинко, гнітить мене камінь.

Відкинула Дівчинка камінь й побачила ніжну стеблинку Ромашки.

— Спасибі тобі, Дівчинко, — сказала Ромашка, зітхнувши на повні груди. — Ти звільнила мене з-під кам'яного гніту.

— Як же ти потрапила сюди, під камінь?

— Підманув мене камінь, — розповіла Ромашка. — Була я маленькою насіниною. Восени шукала теплового куточка. Камінь дав мені притулок, обіцяв оберігати мене від холоду й спеки. А коли я захотіла побачити сонечко, він ледве не задавив мене. Я хочу бути твоєю, Дівчинко.

— Гарзд, будь моєю, — згодилась Дівчинка.

Подружились Дівчинка і Ромашка. Щоранку Дівчинка приходила до Ромашки, і вони разом зустрічали сонечко.

— Як добре мені бути твоєю, Дівчинко, — часто говорила Ромашка.

- А коли б ти виросла у лісі або при дорозі? Якби ти була нічиєю?
 — Я б померла від горя,— тихо сказала Ромашка.— Але я знаю, що нічиїх квітів не буває. Вони завжди чийсь. Ось той Маковий Дзвіночок — він товаришує з Сонечком. А ось та маленька квіточка Незабудка — вона подруга Весняного вітру. Ні, квітка не могла б жити нічиєю.

(В. Сухомлинський)

Запитання

- Куди вийшла маленька дівчинка і з якою метою?
- Що вона побачила під каменем?
- З яким проханням звернулась Ромашка до Дівчинки?
- Як образив камінь Ромашку?
- Кого можна назвати справжніми друзями?
- Чи могла б квітка *жити нічиєю*?
- Як ви розумієте вислів?

СЕРПЕНЬ

Тема. Спостереження за змінами в стані неживої природи

Мета: сформувати в дітей знання про зміни в стані неживої природи; ознайомити з лексичним значенням слова *серпень*; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати естетичні почуття, інтерес до явищ в неживій природі.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

У місяці спекотнім цім
 Жарко дуже нам усім.
 Хочеться в саду побути,
 Смакувати спілі фрукти.
 Хто з вас, діти, відгадає,
 Що за місяць нас вітає? (*Серпень*)

Бесіда

- Діти, подивіться на небо. Де знаходиться сонце відносно найвищого дерева?

- Чому воно опустилося нижче, у порівнянні з липнем?
- Які зміни відбулися в температурі повітря?
- У стані неживої природи?
- Як називається останній місяць літа?

Розповідь

Серпень — назва місяця пов'язана із хліборобським календарем, зокрема, зі жнивими. Слово *серпень* походить від знаряддя, яким у давнину жали зернові. Восьмим колесом у возі року є саме серпень.

Розвиток мовлення

У народі серпень називають *жнивцем, заревом, густирем, грибнем, кивнем, секстилісом*.

Після реорганізації календаря серпень був охрещений на честь імператора Октавіана Августа — Августан.

Чому так говорять?

- Серпень чудовий булки дарує.
- Серпень — жнивень, жнивець.

Поясніть прислів'я

- Серпневого дня зимовим тижнем не заміниш.
- Принеси нам, серпок, стільки кіпок, як на небі зірок.

Матеріали на допомогу

СЕРПЕНЬ

Серпень вже іде дворами,
Наділяє всіх дарами:
Сипле зерно і плоди
Добрим людям на труди,
Щедро возить у комори
І пшениці, й жита гори.
І несе на стіл мені
Груші й сливи наливні.

(М. Познанська)

Запитання

- Який шлях у серпня?
- Якими є його дари?
- Чи куштували ви дари серпня?

Тема. Спостереження за мурашками та сонечком

Мета: поглибити знання дітей про спосіб життя мурашок та сонечка; ознайомити із способом живлення; розвивати спостережливість; виховувати дбайливе ставлення до комах.

ХІД ЗАНЯТТЯ**Загадка**

За лісом-королісом каша кипить. (*Мурашник*)

Прилетіло сонечко
На мою долонечку,
Крильця червоненькі,
Цяточки чорненькі,
По всіх пальчиках ходило,
З мізинчика полетіло. (*Сонечко*)

Бесіда

- Діти, чи бачили ви коли-небудь мурашники?
- Де їх найбільше?
- Подивіться на мурашок.
- Що робить кожна комашка?
- Як живляться мурашки?
- Яку користь вони приносять?
- А тепер погляньте на сонечко. Яке воно на зовнішній вигляд?
- Чим живиться сонечко?
- Яка користь від нього?
- Для чого слід оберегати комах?
- Як ви це робите?

Розповідь

Кожна мурашка у своїй великій сім'ї виконує певну роботу. Серед них є і мурашки-вартові. Живляться комахи соком листя. Але самі сік не висмоктують, а доють попелиць. Вони зганяють попелиць у великі стада. А щоб сонечка семикрапкові не знищили попелиць, вони виставляють вартових.

Матеріали на допомогу

ОБЕРІГАЙТЕ МУРАШНИКИ

Нерідко можна побачити, як хлоп'ята, потрапивши до лісу, знічев'я руйнують мурашники. Часом мурашки — найкорисніші для лісу створіння. За один день мурашина сім'я знищує кілограм

шкідливих комах. Роблячи ходи під землею, мурашки сприяють надходженню до коріння дерев та кущів води і кисню.

Працьовиті комахи розносять насіння рослин. Там, де живуть мурашки, дерева і кущі краще ростуть.

(М. Івін)

Запитання

- Чому мурашки найкорисніші для лісу створіння?
- Яка користь від однієї мурашиної сім'ї?
- Порівняйте дерева і кущі, під якими живуть мурашки, з тими, де вони не живуть. Зробіть висновки.

Загадка

Тисяча тисяч бондарів роблять хату без кутків. (Мурашки)

МУРАШКИ-ЗАГАРБНИКИ

Колона мурашок здавалася темною смугою. Вона тяглася на двадцять кроків у довжину. Попереду був дім маленьких мурашок. Великі мурашки добігли до їхнього дому і зникли під землею. Маленькі мурашки заметушилися. Однак ніякої бійки не було.

І от знову тече колона мурашок, але вже в інший бік. Проте зараз ця смуга біла. Кожна мурашка йде додому і несе білу ляльку — яйця мурашки. З яйця виведеться маленька мурашка. Вона народиться не вдома, а в чужій хаті. В чужому мурашнику. Народиться рабом.

(Із календаря)

Запитання

- Чому колона мурашок нагадує білу смугу?
- Що несуть мурашки?
- Хто народиться з яйця і ким стане?

ТА Й ПОКЛАЛА КЛАДОЧКУ

Біжить лісовою стежечкою маленька мурашка. Біжить вона по їжу, бо вдома дітки маленькі її чекають. Коли це стежечку перетнув струмок. А на тому боці пахучі зернята лежать. Як же добратися до тих зерняток? Бачить мурашка — на березі струмка росте висока стеблина. Зрізала мурашка стеблину — бо в неї зуби такі гострі, як ножі. Впала стеблина через струмок. Перелізла мурашка по ній на той берег. Ось і зернята пахучі. Чекайте, дітки, матуся вже їсти несе.

(В. Сухомлинський)



СОНЦЕ І СОНЕЧКО

Восени заховалось Сонечко під корою дерева. Спить собі комашка, не страшні їй ні морози люті, ні вітри студені. Спить Сонечко, і сниться йому теплий сонячний день, легенька хмарка на блакитному небі, яскрава веселка.

Серед зими трапилась тепла сонячна днина. Тихо в лісі, вітру немає. Нагріло Сонце міцну кору. Жарко стало Сонечку. Прокинулась комашка, солодко позіхнула, визирнула з-під кори. Хотіла вже було розправити крильця й полетіти, та Сонце застерегло:

— Не вилазь, Сонечку! Сховайся у свою теплу постіль. Рано тобі ще літати — загинеш. Мої промені теплі, та мороз підступний — уб'є тебе. Ще будуть і завірюхи, й вітри холодні, й морози тріскучі.

Сонечко послухалось доброго слова. Подихало свіжим повітрям і залізло знову в свою теплу постільку.

(В. Сухомлинський)

Тема. Спостереження за грибами

Мета: сформувати у дітей поняття про їстівні та отруйні гриби; розвивати вміння розрізняти їх; вчити правил збору грибів; виховувати бережливе ставлення до природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Стоїть хлопець під пеньком, накрив голову бриликом. (Гриб)

Бесіда

- Про що загадка?
- Які гриби вам відомі?
- Які з них належать до їстівних? Які — до отруйних?
- Які гриби ростуть під хвойними деревами? (Маслюки)
- Які грибочки мають червоні шапочки і біленькі крапинки? (Мухомори)

- Які почуття викликає осіння галявина з мухоморами?
- Яка різниця між маслюками і мухоморами?
- Чим корисні гриби?

- Які правила збору грибів ви знаєте?
- Які страви готують з їстівних грибів?

Чому так говорять?

Гриби добре ростуть після дощу.

Матеріали на допомогу

Загадки

- Хоч капелюх має, та ніколи не знімає. (*Гриб*)
- Маленьке, біленьке, а бабу з воза зсадить. (*Гриб*)
 - І великі, і малі
 - Повдягалися в брилі.
 - І дощу ці одноніжки
 - Не бояться ані трішки.
 - Ліс — улюблений їх край.
 - А як зветься, відгадай. (*Гриби*)

ГРИБИ

Після дощів пішли гриби. Гриб боровик міцний, із темною шапінкою. В лісі на галявинах є і рижики. Багато грибів в ялинковому лісі. Але тут вони інші. В білих грибів ніжки тонші й вищі. У рижиків інший колір. На шапочці в них є кружечки.

(Із календаря природи)

Запитання

- Поясніть вислів: *після дощів пішли гриби*.
- Які гриби виростили люди?
- Про які гриби дізналися з тексту?
- В яких лісах ростуть гриби?
- Де ще вони можуть рости?

Народні прикмети

- Перший туман літа — перша грибна прикмета.
- Всякий гриб у руки беруть, та не кожен у кошик кладуть.
- Гриби шукають — по лісу блукають.
- Де гриб, там і другий.
- Де народився один маслючок, там маслюки повзуть із пелюшок.
- Пізній грибок — пізній сніжок.
- Якщо хочеш грибів назбирати, то слід ще до схід сонця вставати.

Тема. Спостереження за соняшником

Мета: поглибити знання дітей про соняшник; з'ясувати особливості життя рослин, пов'язані з погодними умовами; розвинути спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати бережливе ставлення до живої природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Золоте решето, а в ньому чорних хатинок повно. (*Соняшник*)

Бесіда

- Які нам відомі рослини-барометри? (*Кропива, кульбаба, фіалка*)
- Про яку рослину ви відгадали загадку?
- Соняшник теж рослина-барометр. Назвіть будову рослини.
- Чим вона приваблює?
- На що схожа голова в соняшника?
- В який бік вона повернута?
- Звідки рослина одержала своє ім'я?
- Чим корисний соняшник?
- Хто любить смакувати соняшниковим насінням?
- Що виготовляють із насіння соняшника?
- Де в народному господарстві використовується стебло, листя?
- Як поводить квітка соняшника ввечері? Похмурої днини?
- Зробіть висновки.

Розвиток мовлення

Складання описової розповіді про соняшник.

Матеріали на допомогу

Загадки

- Рoste хлопчик гарнесенький
На городі в мене:
Чорні очі, жовті вії,
Капелюх зелений. (*Соняшник*)
- Ріс ріг, закрутився,
А на кінці розпустився. (*Соняшник*)
- Стоїть палиця, на палиці — хатинка,
А в тій хатинці повно людей. (*Соняшник*)
- Розкрив оченятка сонях
І сонцю гукає спросоння:
— Проміння налий у долоні,
Я очі протру іще сонні. (*Соняшник*)
- Сімсот невісток на одній подушці сплять. (*Соняшник*)

Запитання

- Чим схожі сонях і сонце?
- З яким проханням звернувся сонях до сонця?
- Як допомагає сонечко людям і рослинам?

Скоромовка

Ходить сонях
Долом-долом,
Зелен-полем
Ходить сонях.
З парасолем.
А за соняхом
Рядочком:
Морква, дині,
Огірочки,
Буряки, горох,
Квасоля.
Все квітує
Серед поля.

(А. Камінчук)

Запитання

- Де ходить сонях?
- Що ходить за ним?
- Чому не можуть іти поряд овочі та квіти?

КВІТКА СОНЦЯ

На високому стеблі — велика квітка із золотими пелюстками. Вона схожа на сонце. Тому й називають квітку соняшником. Спить уночі соняшник, схиливши золоті пелюстки. Та як тільки сходить ранкова зоря, пелюстки тремтять. То соняшник жде сходу сонця. Ось уже сонце викотилося з-за обрїю. Соняшник повертає до нього свою золоту голівку й дивиться, дивиться на червоне вогняне коло. Усміхається соняшник до сонця, радіє. Вітає його:

— Добрий день, сонечку, я так довго чекав тебе!

Сонце піднімається усе вище й вище, пливе по небу. І соняшник повертає за ним свою золоту голівку. Ось воно вже заходить за обрїй, і соняшник востаннє усміхається його золотому промінню. Зайшло сонце.

Повертає соняшник голівку туди, де завтра зійде сонечко. Спить золота квітка й сниться їй ранкова зоря.

(В. Сухомлинський)

Тема. Спостереження за споришем

Мета: поглибити знання дітей про спориш: розкрити особливості будови, росту, лікарського засобу; розвивати спостережливість; виховувати бережливе ставлення до живої природи.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Марно спорити й гадати,
Цю рослину треба знати
І дорослим, і малятам:
Це топтун-трава, гусятник,
Також трава-мурава.
То чому ж бо ти мовчиш, —
Густий килим — то... (спориш).

Бесіда

- Якою рослиною покрита земля біля нашого майданчика?
- Що ви знаєте і взнали про спориш із загадки?
- Розгляньте будову рослини. Із чого вона складається?
(Із кореня, стебла та листочків, квітів, плодів)
- Яку користь приносить рослина людям?
- На що схожий спориш?
- Як необхідно рвати рослину?

Розповідь

Якось вирішив спориш піти в гори, щоб жити самому серед каміння. Поповз до гір. Аж назустріч йому стара ворожка.

— Ти, — каже, — даремно туди лізеш. У горах тільки голі скелі, вітри буйні, морозець, загинеш нізащо. Краще повзи до людей, лягай під ноги, заважай їм. Спориш послухав відьму.

- Де росте спориш зараз?
 - Як використовують його як лікувальну рослину?
 - А ще молоді паростки споживають як приправу до їжі.
- Спориш — гарний корм домашній птиці, тваринам.

Розвиток мовлення

Спориш у народі — це топтун-трава, пташина гречка, гусятник, трава-мурава.

Поспостерігайте: як зазеленіє спориш, звеселить увесь двір, він усім до смаку — корови та вівці його скубуть, кури клюють і гуси щипають.

- Які ще його назви ви знаєте?

— Дізнайтеся, чому цю рослину називають «пташина гречка». Які в неї корінь, стебло, листя, квіти, плоди?

Матеріали на допомогу

Спориш — рослина невибаглива. Скільки не топчи його, а він росте, та ще й квітує все літо. Він — родич нашій гречці. Багатий на вітамін С — у ньому його більше, ніж у лимоні. Має й лікувальні властивості — допомагає при захворюванні шлунку, кишечнику, нирок.

(З. Друзь)

Запитання

- Чому спориш — рослина невибаглива?
- Чий спориш родич?
- Чим він корисний?
- Які назви має в народі?
- Яка будова рослини?

Тема. Розглядання капусти

Мета: поглибити знання дітей про овочі; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати працелюбність.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

Вузлата, листата, а росте головата, на одній нозі стоїть, сто сорочок на ній. (*Капуста*)

Бесіда

- Про що ця загадка?
- Розгляньмо капусту. Що має наземна частина рослини?
- Якого розміру листя капусти?
- Якого воно кольору?
- Якою є голівка капусти за розміром?
- Що під землею у капустини?
- Для чого рослині корінь?
- Чому капуста любить воду?
- Чому її вважають королевою овочевого світу?

Розповідь

Капуста — це городня рослина з великим соковитим листям, яке використовують для приготування різних страв. Це ще й цілюща лікарська рослина. Капуста — королева овочового світу. Вона, виростаючи, поглинає найбільше вуглекислого газу й віддає кисню.

Цікаво знати

ГОЛОВА САДОВА

Різницю між садом і городом знає кожний. Але якщо до вас потрапить старовинна книга про рослини, то попервах може заплутати, бо в ній огірки, помідори, салат, кріп і таке інше «ростиме» з саду. А справа в тому, що в далекі часи садом на Русі називали... город. Ось цікава давня загадка (слово «сад» у ній вживане теж у значенні «город»).

«Стоїть сад, в ньому 12 гряд, на грядці по 4 борозни, на борозні по 7 голів — качанів». Відгадка — рік. А головою називали тоді капусту.

Отож вираз «голова садова» не про що інше, як капуста із городу. З плином літ афоризм набув значення: «роззява, гава, некмітлива людина».

Розвиток мовлення

Поясніть прислів'я

Хто капусту щодня споживає, той добре почувається.

Матеріали на допомогу

Загадки

- Сидить баба серед літа в сто сорочок одіта. (*Капуста*)
 - Головата, джэнджуриста, сорочок наділа триста,
А одна нога. (*Капуста*)
 - Хто голівку свою влітку накриває
І по двадцять хустин на голівці має? (*Капуста*)
 - Бабуню, де нам сісти?
Щось би з'їсти — згризти.
— Ой, зайці-малята!
Все, що маю, — нате:
Сорочки, кофтини,
Плаття, кожушини...
Щедра ви, бабуся!
Так? А як я звуся? (*Капуста*)

ЛЕГЕНДА

Дивною хворобою захворів один із воїнів Олександра Македонського, розтовстів чоловік, як гора, неповоротким став, на коня вилізти не може. Ніхто краще за нього не влучав дротиком у найдальшу ціль, ніхто краще за нього не міг навчити цього ремесла воїнів. Усі ліки перепробував воїн — не допомагало. Засумував чоловік. Поцікавився полководець його хворобою і послав кудись п'яťох найстарших воїнів. Через тиждень воїни повернулися з мішками якихось дивних круглих плодів, що були завбільшки з людську голову. Наказав Олександр Македонський з'їдати воїнові щодня по одному плоду. Через деякий час почав воїн худнути, а через місяць став знову найспритнішим воїном. Ліками для товстуна стала капуста...

Запитання

- Що допомогло воїнові стати знову найспритнішим?
- Які властивості капусти описані в легенді?

Тема. Розглядання маслюків та мухоморів

Мета: поглибити знання дітей про гриби соснового лісу; розвивати спостережливість, зв'язне мовлення; виховувати гігієнічні навички, вміння розрізняти їстівні гриби та отруйні.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Загадка

- Стоїть при дорозі на одній нозі.
Шапочку має, та нікого не вітає. (*Гриб*)
- Червону голівку він має,
Потрапить в наш кошик бажає.
Та йому не доведеться —
Хай в лісі на загибель мухам зостається. (*Мухомор*)
- У сосновому бору
(*Маслюки*)... собі беру.
Це грибочки — їстівні.
Користь з них тобі й мені.

Бесіда

- Про що загадки?
- Порівняйте маслюки й мухомори за кольором шапинок.

Якими вони є на дотик?

- Якого кольору і розміру їхні ніжки?
- Які з грибів їстівні, які отруйні?
- Як їх слід правильно збирати?
- Для чого людині потрібен ніж під час збирання грибів?
- Які страви з грибів можна приготувати?

Чому так говорять?

Мухомори — це ліки для лося, отрута — для мух.

Розвиток мовлення

Складання описових розповідей про гриби.

Матеріали на допомогу

Природа мудра. Все створила мовчки.
 Росинку поту втерла на брові.
 На буреломах сходять мухоморчики —
 Театр ляльковий просто на траві.
 Один великий, в брилику озерце,
 Оранжеві, червоні ковпачки.
 Здається, вийде гномик в камізельці,
 Застебнутий на срібні гаплички.
 І вклониться. Задзвонить бубонцями.
 Драбиночку приставить до гриба.
 І краснолюдки підуть з куманцями
 Повз гриб, що зветься Жаб'яча Губа.
 Ідуть, ідуть, ідуть та спотикаються.
 А на грибку, під криласом пташок
 З великим пензлем, у зелених капцях
 Фарбує гном оранжевий дашок.

(Л. Костенко)

Запитання

- Який театр утворили мухомори на землі?
- Які в мухоморів ковпачки?
- Які гаплички?
- Які почуття викликає описана картина?

Загадки

- В мене ніжка одна, — чобітка не маю.
 І хоч я без голови, —
 Шапку одягаю. (*Гриб*)

- Хто сидить на білій ніжці
Біля шляху під листочком?
Встала шапка з-під трави, та немає голови. *(Гриб)*
- Всі ми в шапочках-брилях
Заховались під кущі,
Бо як вийдемо на шлях —
Враз опинимось в борщі. *(Гриби)*
- І великі, і малі
Повдягалися в брилі,
І дощу ці одноніжки
Не бояться ані трішки.
Ліс — улюблений їх край.
А як звуться, відгадай. *(Гриби)*
- В теплий дощик народився,
Парасолькою накрився,
Може б, з лісу пострибав,
Якби другу ногу мав. *(Гриб)*

ЗА ЧИМ СПОСТЕРЕГАТИ В РІЗНІ ПОРИ РОКУ

ВЕРЕСЕНЬ

Спостереження за станом погоди.

Ознайомлення з походженням назви першого осіннього місяця вересня.

Ознайомлення з народними прикметами.

Визначення за народними прикметами стану погоди.

Спостереження за птахами: воронами і граками, горобцями.

Спостереження за білкою та їжаком.

Спостереження за дощем.

Визначення особливостей дощу: дрібний, густий, холодний, теплий.

Визначення тривалості дня.

Спостереження за дикорослими рослинами.

Спостереження за літаючою павутиною.

Ознайомлення з «бабиним літом».

Спостереження за бджолами і джмелями.

Спостереження за квітами в куточку природи.

Розглядання айстр і жоржин.

Пересаджування квітів із відкритого ґрунту в кімнату.

Спостереження за кущами.

Спостереження за квітами у квітнику.

Спостереження за тополею, березою та кленом.

Спостереження за місяцем і зірками.

Спостереження за сонцем і небом.

Спостереження за хмарами.

Спостереження за дощем.

Спостереження за вітром.
Спостереження за вечірнім небом.
Спостереження за павуками.
Спостереження за кониками.
Спостереження за горобиною.
Розглядання овочів.
Ознайомлення з властивостями води.

ЖОВТЕНЬ

Спостереження за станом погоди.
Ознайомлення з осіннім місяцем жовтнем та походженням його назви.
Спостереження за туманом.
Спостереження за сонцем: визначення висоти сонцестояння, тривалості дня.
Спостереження за деревами в осінньому вбранні.
Спостереження за дощем.
Спостереження за хмарами.
Збирання насіння дикорослих трав.
Спостереження за листопадом.
Спостереження за першими заморозками на ґрунті, на рослинах.
Розглядання овочів.
Спостереження за дятлом.
Ознайомлення з народними прикметами, визначення за ними стану погоди. Спостереження за калиною.
Розглядання візерунків на вікнах.
Висаджування коренеплодів.
Висівання вівса в куточку живої природи.
Спостереження за деревами в осінньому вбранні.
Спостереження за квітами.
Розглядання ластів'ячих гнізд та шпаківень.
Спостереження за горобиною.
Спостереження за інеєм на траві.
Ознайомлення з правилами засушування листя.
Ознайомлення з носом як органом дихання та процесом дихання у холодну пору року.
Спостереження за дубом.
Спостереження за небом і зірками.
Спостереження за місяцем.
Розглядання кущів винограду.

- Спостереження за сороками, воронами.
- Розглядання плодів каштанів, дуба.
- Спостереження за працею людей.
- Ознайомлення з властивостями повітря.
- Спостереження за ялиною та сосною.
- Складання осінніх букетів.

ЛИСТОПАД

- Спостереження за станом погоди.
- Ознайомлення з походженням назви осіннього місяця листопада.
- Спостереження за інеєм.
- Спостереження за листопадом.
- Ознайомлення з народними прикметами, визначення за ними стану погоди. Спостереження за синицями і горобцями.
- Ознайомлення із властивостями води та її станом: рідкий, газоподібний, твердий.
- Спостереження за снігом.
- Розглядання та розпізнавання дерев, що скинули листя, за кроною та плодами.
- Спостереження за кішкою та собакою.
- Спостереження за сонцем.
- Спостереження за горобиною.
- Спостереження кущами дикого та культурного винограду, порівняння їх за спільними та відмінними ознаками.
- Спостереження за вітром, визначення його напрямку.
- Спостереження за хмарами.
- Спостереження за дощем.
- Спостереження за туманом.
- Спостереження за птахами.
- Спостереження за листям з яйцями комах.
- Розглядання насіння для підгодівлі птахів.
- Спостереження за вечірнім небом.
- Спостереження за сосною та ялиною (порівняльне).
- Спостереження за тополею, вербою (порівняльне).
- Розглядання зубів, визначення їхнього значення в житті людини.
- Розглядання плодів калини, шипшини.
- Ознайомлення з їхніми лікувальними властивостями.
- Розглядання овочів.

ГРУДЕНЬ

Спостереження за станом погоди.

Ознайомлення з походженням назви першого зимового місяця грудня.

Ознайомлення з народними прикметами, визначення за ними стану погоди.

Розглядання льоду, визначення його властивостей.

Спостереження за снігом.

Спостереження за памороззю, ознайомлення з її утворенням.

Спостереження за хуртовиною.

Спостереження за зимуючими птахами.

Спостереження за сходом і заходом сонця.

Спостереження за місяцем та зірками.

Розглядання кімнатних рослин.

Спостереження за горобцями.

Спостереження за синичками.

Спостереження за снігурами, воронами.

Спостереження за хмарами.

Спостереження за зимовим зоряним небом.

Спостереження за горобиною.

Ознайомлення з властивостями льоду.

Розглядання кущів і дерев у зимовому вбранні.

Спостереження за квітами в куточку живої природи.

Спостереження за ялиною та сосною.

Розглядання візерунків на склі.

СІЧЕНЬ

Спостереження за станом погоди.

Ознайомлення з походженням назви другого зимового місяця січня.

Спостереження за снігопадом.

Спостереження за завірюхою.

Розглядання дерев, порівняння їх за спільними та відмінними ознаками.

Спостереження за кішкою та собакою.

Спостереження за зимуючими птахами.

Спостереження за сходом та заходом сонця.

Спостереження за інеєм.

Ознайомлення з властивостями льоду.

Розглядання слідів на снігу.

- Спостереження за місяцем та зірками.
- Ознайомлення з полярною зіркою.
- Спостереження за вечірнім небом.
- Ознайомлення з властивостями снігу.
- Спостереження за деревами у зимовому вбранні.
- Спостереження за ялинкою.
- Спостереження за зрізаною гілочкою бузку.
- Висадка цибулі в ящики.
- Спостереження за вітром, визначення його напрямку.

ЛЮТИЙ

- Спостереження за станом погоди.
- Ознайомлення з походженням назви останнього місяця зими лютого.
- Спостереження за сонцем.
- Спостереження за коренеплодами, висадженими в куточку живої природи.
- Спостереження за кімнатними квітами в куточку природи.
- Перенесення гілочок верби та бузку в куточок живої природи та спостереження за ними.
- Спостереження за передвесняним засмагам дерев.
- Розглядання кори дерева.
- Спостереження за шишкарями.
- Ознайомлення з народними прикметами, визначення за ними стану погоди.
- Спостереження за небом.
- Спостереження за бурульками, ознайомлення з їх утворенням.
- Ознайомлення з явищами неживої природи: поземкою, заметіллю.
- Спостереження за лунками, що утворюються біля дерев.
- Ознайомлення із властивостями льоду.
- Ознайомлення із властивостями снігу.
- Спостереження за хуртовиною.
- Розглядання слідів на снігу.
- Спостереження за деревами у сніжному вбранні.
- Спостереження за хвойними і листяними деревами (порівняльне).
- Спостереження за сороками, воронами, горобцями, снігурами.
- Спостереження за домашніми тваринами.
- Спостереження за небом і хмарами.
- Спостереження за місяцем.

Спостереження за сузір'ями.
Розглядання візерунків на склі.
Ознайомлення із органом дихання — носом.

БЕРЕЗЕНЬ

Спостереження за станом погоди.
Ознайомлення з походженням назви першого весняного місяця березня.
Спостереження за пролісками.
Спостереження за мати-й-мачухою, визначення особливостей будови рослини.
Спостереження за вербовими котиками.
Ознайомлення із сокорухом у клена гостролистого.
Спостереження за повінню.
Спостереження за вільхою і ліщиною, ознайомлення з їх будовою, спільними та відмінними ознаками.
Спостереження за бруньками на деревах.
Спостереження за горобцями, воронами, сороками, граками, шпаками.
Спостереження за сонцем.
Спостереження за бурульками на деревах.
Ознайомлення з народними прикметами, визначення за ними стану погоди. Спостереження за весняною оранкою в полі.
Спостереження за калюжами.
Спостереження за льодом, його властивостями.
Правила безпеки.
Спостереження за таловинами.
Спостереження за струмком.
Спостереження за квітами в куточку природи.
Розглядання гілочки верби.
Спостереження за цибулею.
Ознайомлення із властивостями ґрунту.
Спостереження за працею дорослих в саду.
Спостереження за небом.
Спостереження за вітром.

КВІТЕНЬ

Спостереження за станом погоди.
Ознайомлення з походженням назви весняного місяця квітня.
Спостереження за травою.
Спостереження за метеликами (лимонницею, кропивницею).

Спостереження за граками та шпаками, ознайомлення із способом їх живлення у весняний період.

Спостереження за ластівками.

Спостереження за дощем, ознайомлення з характерними особливостями.

Спостереження за кульбабою.

Спостереження за багаторічними квітами (тюльпанами, нарцисами).

Спостереження за вітром.

Спостереження за сходом та заходом сонця.

Визначення тривалості дня.

Спостереження за лелеками, ознайомлення із способом гніздування.

Спостереження за мати-й-мачухою.

Спостереження за підсніжниками.

Спостереження за пролісками.

Спостереження за фіалкою.

Спостереження за сонечком семикрапковим.

Спостереження за жабою.

Спостереження за кімнатними квітами.

Спостереження за деревами.

Спостереження за квітами в квітнику.

Спостереження за небом і хмарами.

Спостереження за цвітінням абрикос.

Спостереження за веселкою.

Спостереження за працею дорослих на городі, в садах, у полі.

ТРАВЕНЬ

Спостереження за станом погоди.

Ознайомлення з походженням назви останнього місяця весни травня.

Спостереження за хрущами.

Спостереження за росою, визначення її цілющих особливостей.

Ознайомлення з барвінком — символом України.

Спостереження за конваліями, визначення їх лікувальних особливостей.

Спостереження за квітучим садом.

Спостереження за вишнею, яка відцвіла.

Спостереження за калиною, шипшиною.

Спостереження за конюшиною.

Спостереження за сонцем.

Ознайомлення з народними прикметами, визначення за їх ознаками стану погоди,

Спостереження за подорожником.

Ознайомлення з громом та блискавицею.

Спостереження за грибами.

Спостереження за коником-стрибунцем.

Спостереження за змінами в природі.

Спостереження за вітром, визначення його напрямку.

Спостереження за цвітінням фруктових дерев.

Спостереження за кульбабами.

Розглядання культурних рослин і бур'янів.

Ознайомлення із споришем.

Спостереження за метеликом біланом.

Спостереження за бджолами.

Спостереження за птахами.

Спостереження за травневим дощем.

Ознайомлення з грозою.

Спостереження за кімнатними рослинами.

Спостереження за сорокою.

Спостереження за волошками.

Спостереження за жайворонком.

Спостереження за деревами.

Спостереження за зозулею.

Розглядання куща бузку.

ЧЕРВЕНЬ

Спостереження за станом погоди.

Ознайомлення з походженням назви першого літнього місяця червня.

Спостереження за кропивою.

Спостереження за ромашкою, визначення її лікувальних особливостей.

Спостереження за білим лататтям.

Спостереження за веселкою.

Спостереження за птахами, зозулею, соловейком.

Спостереження за жабами.

Спостереження за жуком-водолюбом.

Спостереження за мурашками, ознайомлення із способом їх життя.

Спостереження за градом, способом його утворення.

Розглядання квітів на квітнику: тютюну духмяного, братків.

- Спостереження за рибками.
- Ознайомлення зі споришем, його лікувальними особливостями.
- Спостереження за літньою зливою.
- Спостереження за поведінкою птахів перед грозою.
- Спостереження за небом і хмарами.
- Спостереження за вітром.
- Спостереження за сонечком семикрапковим.
- Спостереження за ліліями.
- Спостереження за тополею.
- Спостереження за ялиною.
- Спостереження за шпаками і ластівками (порівняльне).
- Спостереження за лісовими дзвіночками.
- Ознайомлення з видами бур'янів.
- Ознайомлення з каштанами та їхніми плодами.
- Ознайомлення з подорожником.
- Спостереження за метеликом-лимонницею.
- Спостереження за сходами редиски, цибулі.
- Ознайомлення із властивостями води та ґрунту.
- Ознайомлення з органами людини та їх роллю (очі).
- Спостереження за польотом стриживів.

ЛИПЕНЬ

- Спостереження за станом погоди.
- Ознайомлення з походженням назви маківки літа липня.
- Спостереження за липою.
- Ознайомлення з лікувальними особливостями липи.
- Спостереження за народними прикметами, прогнозування за ними погоди.
- Спостереження за вітром-суховієм.
- Спостереження за пташенятами після повторної яйцекладки.
- Спостереження за висотою сонцестояння.
- Спостереження за росою.
- Розглядання овочевих культур.
- Спостереження за небом.
- Спостереження за метеликом павичеве око.
- Розглядання степових рослин: типчака, вівсянки.
- Спостереження за грибами.
- Спостереження за волошками.
- Спостереження за цикорієм, білим меландрієм.
- Спостереження за мурашками (лісовими, польовими).
- Спостереження за ящірками.

- Спостереження за колосками зернових культур.
- Спостереження за цвітінням липи.
- Розглядання конюшини, троянд.
- Спостереження за яблунею, вишнею.
- Спостереження за цвітінням огірків.
- Розглядання метелика кропив'янки.
- Спостереження за шпаченятами та горобенятами.
- Спостереження за зозулею.
- Спостереження за росою.
- Спостереження за жабою.
- Спостереження за бобовими: горохом та квасолею.
- Спостереження за собакою, котом.
- Спостереження за ротиками.

СЕРПЕНЬ

- Спостереження за станом погоди.
- Ознайомлення з походженням назви останнього літнього місяця серпня.
- Спостереження за збором урожаю зернових.
- Ознайомлення з правилами збирання грибів.
- Спостереження за росою.
- Спостереження за сонцем.
- Спостереження за веселкою.
- Спостереження за дощем.
- Ознайомлення з блискавкою та громом.
- Ознайомлення із властивостями повітря.
- Ознайомлення з народними прикметами, прогнозування за ними погоди.
- Спостереження за жуком-оленом.
- Збирання насіння декоративних рослин.
- Спостереження за деревами.
- Спостереження за небом і хмарами.
- Спостереження за веселкою.
- Спостереження за ящірками.
- Спостереження за їжаком.
- Спостереження за жабою.
- Спостереження за лелеками.
- Спостереження за білкою.
- Спостереження за ластівками.
- Спостереження за шпаками та стрижами.
- Спостереження за метеликом.

Спостереження за мурашками.

Спостереження за овочами на городі.

Спостереження за кленом і каштаном (порівняльне).

Спостереження за грушею і яблунею (порівняльне).

Розглядання насіння клена та плодів каштану.

Спостереження за капустою.

Охорона здоров'я дитини.

Загартування організму.

Навчальне видання

Серія «Дошкільний навчальний заклад. Вихователю»

ЛЕВЧЕНКО Тамара Григорівна

РІДНА ПРИРОДА.

МАТЕРІАЛИ ДО ЗАНЯТЬ

Навчально-методичний посібник

Головний редактор *Н. Ф. Юрченко*

Технічний редактор *О. В. Лебедева*

Коректор *О. М. Журенко*

Підп. до друку 16.08.2008. Формат 60×90/16.

Папір газет. Гарнітура Шкільна. Друк офсет.

Ум. друк. арк. 14,00. Зам. № 8-08/18-05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»»

61001 м. Харків, вул. Плеханівська, 66, тел. (057) 731-96-33

e-mail: office@osnova.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2911 від 25.07.2007 р.

Віддруковано з готових плівок ПП «Триада+» Свідоцтво ДК № 1870 від 16.07.2007 р.

Харків, вул. Киргизька, 19. Тел.: (057) 757-98-16, 757-98-15

ВИДАВНИЧА
ГРУПА

ОСНОВА



ДНЗ. Психологія виховання

Таємниці адаптації.
Психологічні особливості дітей дошкільного віку. Третій рік життя

Автори: Нурєєва О. С.,
Шейнфельд З. І.
Код: ДН15, 160 с.

Порадник практичного психолога. ДНЗ

Автори: Марінушкіна О. Є.,
Замазій Ю. О.
Код: ДН42, 240 с.

Корекційні програми на допомогу практичному психологу. ДНЗ

Код: ДН55, 208 с.

Формат А5, укр. мова, м'яка обкладинка

Замовляйте книги за тел.: 8 (057) 731-96-33, за адресою:
61001, м. Харків, вул. Плеханівська, 66, ВГ «Основа»,
«Книга — поштою. ДНЗ» або на сайті www.osnova.com.ua

Надшліть копію передплатної квитанції на будь-який журнал ВГ «Основа» та замовляйте книги зі знижкою 10%. Мінімальне замовлення — 2 книги. Вартість поштової доставки — 4,95 грн.